

EESTI

LOOMARSTLIK RINGVAADE

THE ESTONIAN
VETERINARY REVIEW

ESTNISCHE TIERÄRZT-
LICHE RUNDSCHAU

ЭСТОНСКОЕ ВЕТЕРИНАРНОЕ ОБОЗРЕНИЕ

SOCIETAS VETERINARIORUM
ESTONIAE

XVII*1
1989

EESTI LOOMAAARSTLIK RINGVAADE

THE ESTONIAN VETERINARY REVIEW | ESTNISCHE TIERÄRZTLICHE RUNDSCHAU
ЭСТОНСКОЕ ВЕТЕРИНАРНОЕ ОБОЗРЕНИЕ

PEATOIMETAJA: J. PARRE

TOIMETUS: O. TAMM, J. ALAOTS, E. ERNITS, M. JALAKAS

TOIMETUSE KOLLEGIUM: E. AAVER, J. ALAOTS, A. HUNT, A. KOLK

A. NURMIK, J. PARRE, T. PARVE, M. PEEGEL, H. PEIL, O. TAMM

Eesti NSV Riikliku Agrotööstuskomitee
Agrotööstuse Informatsioonikeskus

TALLINN

1989

SAATEKS

net "Eesti Loomaarstlik Ringvaade" (ELR) igal aastal 6 numbrit, ja seda 16 aasta vältel.

Professor J. Kaarde, "Eesti Loomaarstliku Ringvaate" vastutav ja peatoimetaja, kirjutas ajakirja 15 aasta juubeli puhul: "Aja algatajad, tookordased Eesti Loomaarstide Ühingu juhtivad tegelased seotsas idee ülevõtja arv. A. Ojasalu'ga, panid aluse üritusele, mis pidi kaasa aitama Eesti loomaarstliku korralduse ja selle teenistuses seisva loomaarstide pere arengule, et seista väarikana teiste kutsealade organisatsioonide kõrval ühise ülesande teostamisel - edasi viia inimese Eesti riiklikku ja ühiskondlikku elu. Ei tohiks tunduda liialdatuna ega oma võimeid ülehindavana, kui väidame, et meie loomaarstid oma tervikus temale määratud ülesandeid on võtnud täie tõsidusega ja neid sooritavad tulemusrikkalt. Et seejuures soodustavalt on kaasa mõjunud ka "Ringvaate" veergudel avaldatud trükisõna, tohiks olla väljapoole kahtlust."²

Enamus kolleegidest, kes "Eesti Loomaarstliku Ringvaadet" toimetavad, seal kirjutavad ja seda lugesid, on lahkunud maaile teedele. Ent veel praegugi on põnev kätte võtta kulumud kaante ja kollaseks tõmbunud lehtedega ajakirjanumbreid ja kõrvutada tolleaegseid teadmisi ja tegemisi tänastega. "Ringvaade" vahendab erilaseid uudiseid nii kodust, naabermaadest kui ka kaugemalt välismaalt.

Ja siis ootamatult leiame ajakirja sisu ikki muutuvat. Murrangu juhatavad ainsed veterinaarias seni tundmata meeste kriitpaberile trükitud portreed. Üht neist reklaamitakse kui tšštava rahva juhti arv. J.V. Stalinit, teise pildi all on ENSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees arv. dr. J. Vares-Barbarus. Samast võime lugeda otsust Eesti Loomaarstide Kojas sulgemise kohta, millele on alla kirjutanud arst J. Vares-Barbarus peaministrina vabariigi presidendi ülesannetes, peaministri asetäitja Hans Erus ja põllutööstusminister Aleksander Jõeäär. Vävalt ajakirja tegijad ja lugejad aiasid, et peatselt järgneb ajakirja vaikimine pooleks sajandiks ja et enamik neist ise ei ela püvanti, millal ajakiri taas ilmavalgust näeb.

Murranguilised ja traagilised olid järgnevad aastad Läänemere kallastel elavate väikerahvaste ja eriti sinise põllumehe elus. Saabus koguni aeg, millal mälgimud loomi mõõdeti puukstega, neid tuli laudas üles upitada. Meenub Rapla rajooni tolleaegse peaveterinaararsti, kadunud Ants Soosalu musta haumorina levinud ütlus mälgja surnud lehma labangul: "Mal pole siin midagi teha, tooge metsavaht". Loomulikult ei aidanud siin enam kirjanuduse lugemine, rääkimata oma ajakirjast.

Omesti ei suudetud ajaratust jäävalt tagasi pöörata. Meie vahepeal poolteistkuhandeliseks kasvanud veterinaaride pere elas mõõdunud aastal vaimevõimega kaasa Eesti Loomaarstide Ühingu taasloomisele. Teravalt kui kunagi varem tajume vajadust oma ajakirja järele.

Mõnda aega olid loomatervishoiu probleemidele avatud ajakirja "Sotsialistlik Põllumajandus" veerud, kuid viimastel aastatel on see väljanne veterinaarsete probleemide valgustamise suhtes üsnagi tõrksaks muutunud. Ega sellest eriti kahju polegi, kui tõra on täie või ta enam ei pea, tuleb uus ja parem muretseda. Nii oli meilgi.

¹ arv. - ametivend - oli kasutusel omavahelisel suhtlemisel.

² J. Kaarde, 15 aastakäiku oma ajakirja. Eesti Loomaarstlik Ringvaade. 1939, IV, 8, lk. 249-251.

"Eesti Loomaarstliku Ringvaate" taasilmumine ei ole mõõdunud kordamine ja isegi mitte selle lihtne jätkamine. Maaile on poole sajandi jooksul põhjalikult muutunud, kasvanud uued põlvkonnad. Meie ühiskonna sotsiaalne olustik ja majandusolukord, aga selkõige teaduse arengutase ei ole võrreldav varasemaga. Väidatakse, et teaduslik informatsioon uueneb tänapäeval viie aasta jooksul. Uus ringvaade vajab kaasaegset teget ja mägu, mille peame veel leidma. Mis on hea ja mis halb, mis vajalik ja mis liigne, näitab aeg. Tahaks ainult loota, et väljannete mõne aja pärast jälle suukorvi pähe ei panda. Loodame, et "Eesti Loomaarstlik Ringvaade" ei puudu edaspidi Ühegi loomaarsti. lugejalaua. Tuult tiibadesse meie häälekandjale!

Endel Aaver
Eesti Loomaarstide Ühingu esimees

LUGEMINE

Eesti Loomaarstikonna perioodiline häälekandja ilmub taas pärast 49-aastast vaheaega, see on üle ühe inimpöive, mis oli täide-
tud põõrdeliste, paljus traagiliste sündmustega eesti rahva elus. "Eesti Loomaarstliku Ringvaate" taaskohtumine lugejatega saab võimalikuks tänu üldisele demokratiseerimisprotsessile ja veendumusele, et meie loomaarstid tahavad anda oma panuse Eesti suveräänse teostatamise, majandusliku sõltuvuse kaotamise ja põllumajanduse väljatoomisesse käest.

"Eesti Loomaarstliku Ringvaate" vaikimise aastatel ei olnud meie loomaarstid ilma trükisõnast - seda esindasid originaal-
tööde või referaatide kogumikud, mis aga ilmusid sporadiliselt. Loomaarstid on mõjalt võrreldes arvuliselt kasvanud seitse korda ja Eesti Loomaarstide Ühinguorganisatsioonult vajab perioodiliselt ilmutatavaid häälekandjaid, mis ühendaks loomaarste "ilma käe andmata ja silmaga nägemata", oleks arvamuste, kogemuste, erialaudude vahendamise ja loomaarstikonna eluliste huvide kaitsmise paigaks. "ELR" tahab kajastada meie loomaarstikonna elu ja tegevust, aidata kaasa veterinaarhariduse ja praktilise veterinaar-
töö korraldamisele Eestis.

Käesoleval 1989. aastal on kavas välja anda kaks numbrit "ELR"-i, tuleval aastal vähemalt neli numbrit. Esimese number sisaldab arusaadavatel põhjustel rohkemasti ELR teostatamise ja tegevuse algusega seotud kirjutisi ning ülevaateid, järgmistes numbrites pannakse suuremat rõhku erialaartiklitele. Toetus on täielik kõigile kolleegidele ja asutustele, kes "ELR" ilmutamist on nõu ja jõuga toetanud. Kriitika tahame pöõrduda kõigi lugejate, eeskätt maakonnaorganisatsioonide poole palvega informeerida väljannete toimetust aktuaalsetest sündmustest, ülekorkinud probleemidest, kirjutada meie erialatöötajate ja loomaarstide ühistegevusest (202400, Tartu, Leningradi mnt. 84, KPA veterinaariteaduskond, "Eesti Loomaarstlik Ringvaade").

Loodan kolleegide poolt "Eesti Loomaarstliku Ringvaate" taasilmumisele lahet vastuvõttu. Soovin kõigile lugejatele ja nende peredele jõudu, tugevat tervist ning rõõmsat meelt.

Jüri Parre
peatöõmetaja

"BESTI LOOMARSTLIKULE RINGVAATELE"

Loeja lauale ilmub tänasega taas "Besti Loomarstlikule Ringvaatele". Raam-number aastate mõttes on oodatud nagu esimene lapaki peresee. Selleks pu-haks meile, kes vaeva mä-gid, edaspidiseks otsivat vaimu ja tundlikku närvi. Sündimule aga jätkuvat elu- teed.

Kas on olemas matti ja latti, millega mõda, mida on uutisenaad meile teadvustanud? Arvan, et ei ole. Aga samas tunnetame, et esimene hooga vilja rää-gitu mõuab järke ja hoopis teisel tasandil. Seostes.

Miks vesi ja õhk pea- vad puhtad olema, on lapse- legi selge. Miks mulla on

vaja hoida, ei müi aga tihti teadvat õpetatud agronoomi. Utleme, et mulla süda on väsinud. Maainimene on väsinud ja isegi loom on suur- farnis väsinud. Nii kaugelt oleme siis jõudnud! Ja samas tahame loo- ta, et haige loom ei ole loomatohtri oma! See on tegelikult kogu ma- japidamise seisundit iseloomustav indikaator! Aga terve kari! See on ikka laudaraha au ja uhkus!

Olen ise täielikult seda meelt, et sündinu vahendusel jõuab lu- gejani enam loomaarsti teadmisi ja ikkagi seostes. Olen veendunud, et selle läbi tõuseb ka loomaarsti sotsiaalne staatus. Ning karja tervialiku seisundi järgi hakatakse hindama loomapidamise kultuuri ning antakse hinnang ka agronoomi ja zootehniku tööle.

Besti Roheliste Liikumine näeb sündimus liitlast ja Besti loo- matehtreid ühendumas ühiste hädade vastu.

Sündinu peamiseks ülesandeks pean vana tarkuse taas püevakorda toomise: loomaarst on looma arst, aga mitte "tuletõrjuja".

Ants Paju

Ajakirja "Besti Loodus" peatoimetaja

ORIGINAALKIRJUTISED

SALMONELLOOSIST BESTIS

V. Tilga, H. Jõglaaar, R. Lindjärv

Salmonellooside tõrje edukas oleme suurel määral sellest, kui põhjalikult tunneme nende haiguste esinemisajast ja üksikute loo- maliikide vastuvõtlikkust, haiguste levikuteid ja nakkusallikaid. Sel- lekohaste andmete põhjal on majandites võimalik tõrje- ja profülakti- kaabinõusid paremini planeerida ja organiseerida. Et enamik salmonel- loosid on haigustekitavad ka inimesele, siis on salmonellooside tõr- jel ka suur sanitaarhügieeniline tähtsus.

Meie si andmeid salmonellooside uurimisest Bestis avaldasid T. Kõivaatik ja H. Lind (1939), kuaajuures uuritud 2528 prooviat osu- tusid positiivseks 39 (1,54 %). 133 veiselt võetud uurimismaterjalist isoleeriti salmonellasid 4 juhul (3,0 %), 10 vasikate materjalist 1 juhul (10,0 %), 43 varasade materjalist 9 juhul (20,0 %) jne. Uuri- mismaterjalist isoleeriti 7 eri salmonellatüüpi: S. dublin, S. typhimurium, S. enteritidis, S. choleraesuis, 2 S. gallinarum, S. abortus ja S. typhimurium.

80ajajärgsel perioodil registreeriti Bestis igal aastal salmonel- loosijuhete nii inimestel kui ka loomadelt ja lindudel. Haigustekita- jatena oli juba 1973. aastaks kindlaks tehtud 70 erinevat salmonella- de serotüüpi, neist oli 77,1 % isoleeritud vaid inimestelt, 20,0 % inimestelt ja loomadelt ning 2,9 % serotüüpidest ainult loomadelt (R. Pihl, 1973).

Tavaliselt haigestuvad salmonelloosi noorloomad ja -linnud (va- sikad, põrsad jne.), täiskasvanud loomad haigestuvad kliiniliste sümptomitega harva. Majandis on need aga peamised bakterikandjad,

kes eritavad rooja ja uriiniga salmonellasid, olles nii nute haigusa- puhanguate allikaks.

Vabariikliku Veterinaarlaboratooriumi andmeil isoleeriti ajava- hemikus 1981-1988 loomadelt ja lindudel kokku 2799 salmonella tüve. Isoleeritud tüvedest oli 2156 (77,0 %) S. dublin, 365 (13,0 %) S. typhimurium, 239 (8,6 %) S. choleraesuis, 14 (0,5 %) S. gallinarum, 8 (0,3 %) S. abortus, 2 (0,07 %) S. abortus ja kokku 15 S. typhimurium, S. typhimurium jt. (0,53 %).

Aastatel 1981-1988 isoleeriti Bestis veiste patoloogilisest materjalist ja lihaproovidest kokku 2027 (78,7 %) salmonella tüve, neist 2027 (92,06 %) S. dublin'i ja 176 (7,90 %) S. typhimurium'i tü- ve ning 1 (0,04 %) S. choleraesuis'e tüvi. Isoleeritud salmonella- dest pärinevad patoloogilisest materjalist 674 (33,3 %) ja lihaproo- videst 1353 (66,7 %) tüve.

Sigade patoloogilisest materjalist ja lihaproovidest isoleeriti kokku 163 salmonella tüve, neist 148 (90,8 %) S. choleraesuis'e 10, (6,1 %) S. typhimurium'i ja 5 (3,1 %) S. dublin'i tüve.

Karusloomade patoloogilisest materjalist isoleeriti 170 salmo- nella tüve, neist 92 (54,1 %) S. dublin'i, 49 (28,9 %) S. typhimurium'i ja 29 (17 %) S. choleraesuis'e tüve.

Lindudel (kanad, pardid) isoleeriti kokku 125 salmonella tüve, neist 105 (84,0 %) S. typhimurium'i, 14 (11,2 %) S. gallinarum'i ja 6 (4,8 %) S. dublin'i tüve. Salmonellasid on leitud ka ulukliinidest. Nii on õhest Besti merohärskest piirkonnast püütud 186 kajaka roojaat 11 (5,9 %) juhul isoleeritud salmonellasid (S. heidelberg, S. typhimurium, S. abortus, S. typhimurium). Samuti on salmonellasid leitud tuvide ja varblaste roojaat ja sisorganitest (peamiselt S. typhimurium ja S. abortus).

Sagenenud on salmonellade leid lahtiste veekogude veest ja heit- veest. Nii on vabariigi erinevatest piirkondadest võetud 537 reovee- prooviat isoleeritud 38 (7,1 %) proovis 7 eri serotüüpi salmonella- sid. I. Vahula (1978) andmeil on Pärnu veekogudest isoleeritud S. typhimurium, S. abortus, S. typhimurium, S. mississippi ja S. heidelberg.

8 aasta jooksul (1981-1988) isoleeriti vabariigis kõige rohkem (78,7 %) salmonellasid veistelt. Andmed eri rajoonide majandite ar- vu kohta, kus oli registreeritud veiste salmonelloosi, on toodud ta- bellis 1. Sellest näeme, et vaadeldud aastatel registreeriti salmo- nelloosijuhete kõige rohkem Viljandi rajooni majandites ja sellele alanevas järjekorras Tartu, Harju, Paide, Rakvere, Rapla jt. rajoo- nides. Tabelis 2 on toodud andmed veiste salmonelloosi esinemise kohta aastatel 1981-1988 kvartalite lõikes protsentides. Nagu tabe- list 2 nähtub, esines veiste salmonelloosi kõige sagedamini I kvar- talis (32,1 %), sellele järgnevad II (26,5 %), III (25,2 %) ja IV kvartal (16,2 %). Kui võrrelda vaadeldud perioodi varasemaga (1963-1977), siis näeme, et veiste salmonelloosi esinemissageduses on vii- mastel aastatel tekkinud märgatavaid muutusi. Kui varasemal perioo- dil oli veiste salmonelloosi kõige rohkem III kvartalis (38,0 %), siis 1981.-1988. aastal oli kulminatsioon I kvartalis (32,1 %). Sel- le nähtuse peamiseks põhjuseks on meie arvates asjaolu, et salmonel- loosijuhete arv on viimastel aastatel märgatavalt vähenenud. Seetõu- tu ühes või teises farnis tekkinud puhang muutis tunduvalt haigestu- mite protsenti kuude lõikes.

Tabel 1

Veiste salmonelloosi levik Besti NSV-s 1981.-1988. a.

Rajoon	Majandite arv								Kokku
	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	
Haapealu	-	1	3	-	3	2	1	1	11
Harju	14	8	7	5	12	8	7	7	68
Hiumaa	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jõgeva	1	5	3	3	-	2	1	-	15
Kingissepa	2	3	1	1	1	3	-	-	11
Kohtla-Järve	4	2	6	6	4	1	-	1	24
Paide	10	9	9	7	6	7	9	5	62
Põlva	6	3	3	2	4	-	-	-	18
Pärnu	3	2	2	7	7	1	1	2	25
Rakvere	1	12	12	14	-	5	6	7	57
Rapla	5	6	7	8	9	3	6	6	50
Tartu	13	5	9	11	10	10	5	7	70
Valga	3	1	2	1	3	6	9	7	32
Viljandi	12	9	9	10	13	18	16	8	95
Võru	2	-	2	2	1	-	-	-	7
Kokku	76	66	75	77	73	66	61	51	545

Praktikast kogutud andmetest selgub, et salmonelloosi haigestuvad kõige sagedamini 3 nädala kuni 3 kuu vanused vasikad, kui nad on noorkarjafarmide suurtes sulgudes vabapidamisel. Seoses noorkarjafarmidega on tavaliselt halvad pidamistingimused, koos peetakse eri vanusega vasikaid, on ülemajutus ning vasikad paigutatakse eelnevalt puhastamata ning desinfitseerimata lauta.

T a b e l 2

Veiste salmonelloosi esinemine 1981.-1988. a. kvartalite lõikes (%)

Aasta	Kvartalid			
	I	II	III	IV
1988	50,0	-	27,7	22,3
1987	18,5	44,4	26,0	11,1
1986	2,6	49,5	40,3	7,6
1985	13,9	21,8	2,9	61,4
1984	29,1	33,7	31,4	5,8
1983	29,5	16,4	36,9	17,2
1982	49,4	37,4	8,8	4,4
1981	63,6	9,1	27,3	-
1981-1988 (keskmise)	32,1	26,5	25,2	16,2
1963-1977 (keskmise)	13,1	36,6	38,0	12,3

Täiaksaanud veistel väljendub salmonelloos abordina. Haigestunutel täheldatakse mõni päev enne aborti mõõdukalt kõrgenenud kehatemperatuuri, isu vähenemist ja kergeid kõhulahtisust.

Sigade salmonelloosi on viimastel aastatel registreeritud aastas vaid 4-5 farmais, kusjuures puudub sesoonsus. Linnude ja karusloomade salmonelloos jääb seotuks tootmistähtsusega.

Karusloomadest esineb salmonelloosi peamiselt hobu- ja sinirebaste ning nutriatel, harvem naaritsatel. Kõige sagedamini haigestuvad 3 nädala kuni 6 kuu vanused noorloomad. Peamisteks nakkusallikeks on vasikate ning sigade liha ja siseelundid ning muud salmonelladega saastunud söödad.

Salmonellooside tõrje põhineb veterinaarhügieeniliste ja immuunprofülaktiliste abinõude järjekindlal rakendamisel looma- ja linnufarmides. Veterinaarhügieenilistest abinõudest on olulisem, et loomad liiguskid ühest laudast või selle sektioonist teise põhimõttel "Kõik korraga sisse, kõik korraga välja", tähtsast on ruumide perioodiline puhastus ja desinfitseerimine. Desinfitseerimiseks salmonelloosi puhul sobib 0,4 % peräädikhapet sisaldav estosteriilil lahus, toimeajaga 30 minutit, kusjuures lahuse kulu 1 m² puhastatud pinna kohta on 0,3 l.

Immuunprofülaktilistest abinõudest kasutatakse lõpptiinetel loomade ja nende järglaste vaktsineerimist erinevate vaktsiinidega.

Vasikate salmonelloosi tõrjes kasutatakse vasikate salmonelloosivastast kontsekreeritud formoolvaktsiini nii lõpptiinetel lehmade kui ka vasikate profülaktiksena vaktsineerimiseks. Tiineid lehma ja mullikaid vaktsineeritakse 60-50 päeva enne poegimist kaks korda 12-14-päevase vahetega; esimene kord annuses 10 ml ja teine kord 15 ml. Vaktsineeritud lehmadel sündinud vasikad vaktsineeritakse 14-18 päeva vanuseil 12-14-päevase vahetega, esimene kord annuses 1-1,5 ml ja teine kord 1,5-2 ml.

T a b e l 3

Veiste salmonelloosivastane vaktsineerimine 1981.-1988. a.

Aasta	Mittes majandis vaktsineeriti		Vaktsineeriti		
	lehma	vasikaid	kokku	lehma	vasikaid
1988	195	196	215.683	72.315	143.368
1987	202	202	223.893	68.022	155.871
1986	202	202	220.501	73.321	147.180
1985	203	214	227.470	86.229	141.241
1984	204	216	203.512	70.532	132.980
1983	205	219	196.753	69.768	126.985
1982	215	218	191.438	76.465	114.975
1981	193	205	215.491	80.493	134.998

Nagu tabelist 3 selgub, vaktsineeriti aastatel 1981-1988 lõpptiineid lehma ja vasikaid salmonelloosi vastu 193-219 majandis, see on 60-70 % vabariigi majandite üldarvust. Vaktsineeritud lehmade arv varieerus 68 022-st 86 229-ni ja vasikate arv 134 998-st 155 871-ni. Kehtivad suured arvud näitavad ilmekalt seda suurt tõõd, mida veterinaararstid teevad veiste salmonellooside vältimiseks.

Vasikate salmonelloosivastane kontsekreeritud formoolvaktsiin on surmavad mikroobidest valmistatud nn. inaktiveeritud vaktsiin. Selle preparaadi vaktsineerimisjärgset immuunsust mõjustavad mitmesugused tegurid (sõõtmis- ja pidamistingimused, stressis seisund jne.). Et parandada vaktsiini immunogeensid omadusi ja lihtsustada manustamist, on ELVI-s välja töötatud suu kaudu manustatav hüofiliseeritud elusvaktsiin "Salmooraalvak". See kujutab endast nõrgestatud virulentsusega tsükliilisele adenosiinmonofosfaadile defitsiitse mutandi S. typhimuriumi tüve bioaasi. Vaktsiini manustatakse 2-6 nädala vanustele vasikatele ühekordselt. Ühes pudelikeses on 5 miljardit mikroobi. Vaktsiin tuleb lahustada 5 ml steriilses füsioloogilises keedusoola lahuses ja lisada joodetavale piimale. 1988. aastal immuniseeriti "Salmooraalvakiga" 18 majandis kokku 6070 vasikat, kusjuures tulemused olid head.

Sigade salmonelloosiga nakatunud majandites süstitakse tiineid omiseid kuni 2 kuud enne poegimist salmonelloosivastase formoolvaktsiiniga kolm korda annuses 5 ml 7-10-päevase vahetega.

Haid tulemasi põrsaste salmonelloosi profülaktikas on andnud kaheldavaid tulemusi. S. typhimuriumi tüvest TS-177 valmistatud kuiva elusvaktsiiniga. 1-4 kuu vanustele põrsastele süstitakse vaktsiini annuses 0,5 ml ja 10-15 päeva hiljem 1 ml. Reproduktofarmides soovitataks ka revaktsineerimist 1-1,5 kuud enne tiinestumist annuses 2 ml.

Karusloomade salmonelloosi profülaktikas kasutatakse karusloomade, lindude, vasikate ja põrsaste salmonelloosi vastast polüvalentset vaktsiini, kus salmonellatüveks on S. typhimurium. Et mitmes karusloomi pidavas majandis oli salmonelloosi tekitajaks S. typhimurium, siis katsetati noorloomade immuniseerimist "Salmooraalvakiga", mille 1 ml-s oli 10⁵ mikroobirakku. Tulemused olid rahuldavad.

Salmonellooside täielikuks likvideerimiseks farmides tuleb koostada pikemaajaline immuniseerimisprogramm koos valikulise bakterioloogilise uurimisega salmonellade kandvuse kindlakategemiseks ja nende isoleerimiseks farmist.

Kasutatud kirjandus

Kõivastik, E., Lind, H. Salmonella-grupi pisikute esinemisest koduloomadel Eestis. - Eesti loomaarstlik hingvaade, 1959, 2. vihk, lk. 43...49.

Vahula, I. Patogeensete enterobakterite eraldamine Farnu jõe ja lahe vees. - Nõukogude Eesti Arst 1978, nr. 3, lk. 220...223

Лихт X.О. Эпидемиология и профилактика сальмонеллозов в Эстонской ССР. - Автореф. дисс. на соиск. уч. ст. докт. мед. наук. Киев, 1973, 56 с.

VIISTE MIKOBACTERIOOS EESTIS

E. Tähnas

Tähtsast osa veterinaarigatõõst moodustab veiste tuberkuloosi diagnostika. Vaatamata sellele, et Eesti NSV-s on veiste tuberkuloos likvideeritud, esineb tuberkuliiniproovil küllaltki sageli paraallergilisi tuberkuliinireaktsioone, mis tekitavad segadust tuberkuliinidiagnostikas. Niisuguste reaktsioonide põhjustajateks on veiste infitseerimine atüüpiliste mikobakteritega. Karja tuberkuloosi nakatumise seisukohast ei omistata sellele tähtsust (O.B. Mapman, 1971, H. Myr ja S. Steinbach, 1975, Г.А. Ерма, 1986 jt.). Ometi tekitavad nad segadust tuberkuliiniproovi hindamisel ja mõnedes maades ka liha ja piima veterinaar-sanitaarsel järelevalvel (W. Schulz, D. Matthias, 1980).

Atüüpilised mikobakterid on looduses laialt levinud. Neid on isoleeritud mullaproovidest, veest, piimast, loomade ja lindude roojast, söödaproovidest, allapanust jne. Neid käsitletakse kui normaalset pinnase mikrofloorat (W. Beerwerth ja J. Schürmann, 1969). Mainitud autorite andmeil esineb atüüpilisi mikobaktereid vähe looduslikus piimases, kuid rohkesti intensiivselt kasutatavas põllumullas.

Viimasel ajal on atüüpiliste mikobakterite hulka kuuluvaid S. typhimuriumi kompleksi mikobaktereid sageli isoleeritud omandatud immuunpuudulikkuse sündroomi (AIDS) haigestunud inimestelt (I.M. Orme, P.M. Collins, 1986, E. Turi ja kaasautorid, 1988 jt.). Selle tõttu on ka meditsiinis tõusnud huvi atüüpiliste mikobakterite vastu.

Atüüpiliste mikobakterite hulka kuulub ka M. avium. Th. Schlieseri (1969) arvates etendab veiste nakatamisel peale M. typhi o' domineerivat osa M. avium või "aviumi rühma" mikobakterid. Kriiti tuleb see kõne alla maades, kus väiketaludes peetakse lamu ja veiseid ühis-tes ruumides. Mõnede autorite arvates tuleb mikobakterioosi levitami-

ees arvestada ka ründilindude ja sünanatroopsete lindude osa, sest M. gryum'i on isoleeritud paljudelt linnuliikidelt (M.K. Ecksosen, 1963).

Atüüpilised mikobakterid, nende hulgas ka M. gryum, ongi veiste mikobakterioosi tekitajateks (B.C. Fenocosee ja kaasautorid, 1967). Mikobakterioosi peamiseks sümptomiks peetakse mõõduva tuberkuliinialoogia teket veistel. Mõnikord leitakse aga ka väikesi regressiivse iseloomuga tuberkuloosilaadseid koldeid peamiselt mesenteriaalsetes lümfisõlmedes.

Veiste mikobakterioosi esinemist Eesti NSV-s täheldati esmakordselt kuuekümnendate aastate alguses. Meie poolt uuritava majandi ühes laudas reageeris ootamatult suur hulk vasikaid imetajate tuberkuliinile. Umbes poole aasta jooksul hakkasid järk-järgult tuberkuliiniproovile reageerima ka paljud kuni poole aasta vanused vasikad majandi teistes osakondades, kuigi neid ühest laudast teise ei paigutatud. Arvukatel lahagutel, mis teostati kvalifitseeritud komisjoni poolt, vasikate eiseelundeist ja lümfisõlmedest tuberkuloosile iseloomulikke makroskoopilisi muutusi ei leitud. Patoloogilis-histoloogilised muutused väljendusid peamiselt epiteeloidrakkudest koosnevate kõstrukestena, millistes tavaliselt puudusid Langerhansi tüüpi hiidrakud.

Analoogilisi juhtumeid esines veel mitmes majandis. Samal ajal ilmes, et tuberkuliinireaktsioonid olid mõõduva iseloomuga. See tähendas, et järjekordsel tuberkuliiniproovil, umbes poole aasta pärast, samad noorloomad enam imetajate tuberkuliinile ei reageerinud.

Segast olukorda veiste tuberkuliinidiagnostikas aitas lahendada atüüpiliste mikobakterite isoleerimine tuberkuliinile reageerinud vasikate lümfisõlmedest. Ilmes, et atüüpilised mikobakterid põhjustasid paljudel juhtudel vasikatel, harvem täiskasvanud veistel mõõduva iseloomuga paraallergilisi tuberkuliinireaktsioone. Diferentsiaaldiagnostilisel otstarbel hakati kasutama simultaan-tuberkuliinimist üheosgselt veiste (imetajate) ja lindude tuberkuliiniga, kuna mikobakterioosi puhul reageerisid veised lindude tuberkuliinile intensiivsemalt ja arvukamalt kui veiste tuberkuliinile. Harva olid reaktsioonid võrdsed ja ainult väga üksikudel juhtudel osutus reaktsioon veiste tuberkuliinile intensiivsemaks.

Kümne aasta jooksul uuriti O. Martna poolt 545 tuberkuliinile reageerinud veise lahagumaterjali. Loomad pärinesid 14 rajooni 43 tuberkuloosivabast majandist. Uuritud veistest oli lehma 290, mullikaid 165 ja vasikaid 95. Kuigi tavaliselt olid uuritavate loomade lümfisõlmed ilma nähtavate muutusteta, täheldati 4% -il loomadest siiski mesenteriaallümfisõlmedes tuberkuloosilaadseid muutusi. Kõige sagedamini esines patoloogilis-anatoomilisi muutusi 4-5-kuulistel vasikatel (17,8%). Mullikatel oli taolisi muutusi ainult kahel (1,2%) ja lehmadel neljal juhul (1,4%).

Eltoodust võib teha järelduse, et mikobakterioosne protsess looma organismis ei progresseeru. Vastasel korral oleks täiskasvanud loomadel leitud tuberkuloosilaadseid patoloogilis-anatoomilisi muutusi palju sagedamini kui vasikatel, liiatigi oli täiskasvanud loomade uurimise osakaal mitu korda suurem (vastavalt 455 ja 90 looma).

Ebaspiidisel uurimisel selgus, et mikobakterioosi esines paljudes majandites. Paraallergiliste tuberkuliinireaktsioonide esinemine oli tugevasti seotud veiste vanusest. Kõige rohkem reageerisid imetajate tuberkuliinile vasikad kolmandal elukuul - 55,2% loomadest. Tunduvalt intensiivsemalt reageerisid aga samad noorloomad kolmandal ja neljandal elukuul lindude tuberkuliinile, kus reageerijate arv ulatus 90,0%-ni vasikatest.

Vasikate vanuse kasvuga vähenes pidevalt nii imetajate kui ka lindude tuberkuliinile reageerijate arv. Nõrku tuberkuliinireaktsioonide täheldati siiski veel 10,6%-il ühe aasta vanustest noorloomadest. Linnutuberkuliinile reageerijate arv oli aga ka siis veel 36,5%. Iseloomulik oli ka asjaolu, et madalamas toitumuses olevad noorloomad reageerisid nii imetajate kui lindude tuberkuliinile intensiivsemalt kui heas toitumuses loomad.

Meie katsetes reageeris tuberkuliinile intensiivsemalt ja arvukamalt ka nende majandite noorkari, keda peeti võimalikult palju laudas, võrreldes teiste majandite karjadega, kus neid igal võimalikul juhul karjatati. Rohkem reageerijaid oli ka talvoperioodil (esimeses ja teises kvartalis), võrreldes suve- ja sügiskuudega.

Mikobakterioosi tõrje ja profülaktika seisukohast on väga oluline tunda infektsiooni allikaid ja leviku teid. Kuna kirjanduses andmeid paljudel juhtudel märgitakse *Mycobacterium avium* kompleksi mikobakterite tähtsust, siis põrasmise erilist tähelepanu nende isoleerimisele tuberkuloosivabade karjadest pärinevate veiste lahagumaterjalist, piimast, roojast ja lautades elunevatelt tuvidelt ning varblastelt.

Bakterioloogiliselt uuriti igakülgselt erinevatest majanditest pärinevat 80 noorlooma lahagumaterjali, 442 piimaproovi, 48 veiste roojaproovi ja 53 laudas elunevate sünanatroopsete lindude lahagumaterjali (tabel 1). Piimaproovid olid võetud tuberkuliinile reageerivate vasikate emadelt. Individuaalsed veiste roojaproovid võeti lautadest, kus loomadel esines sageli tuberkuliinireaktsioone. Samuti püüti tuvid ja varblased analoogilistest lautadest. Linnud labati ja uuriti patoloogilis-anatoomiliselt. Atüüpilisi mikobaktereid õnnestus isoleerida rohkem kui pooltest lahagumaterjalidest ja roojaproovidest, peaaegu kolmandikust piimaproovidest ning ühel neljandikul lautadest püütud tuvidelt ja varblastelt.

Tabel 1

Atüüpiliste mikobakterite, sealhulgas *Mycobacterium avium* rühma esinemissagedus uuritud proovides

Materjali nimetus	Uurimiste arv	Isoleeritud atüüpilisi mikobaktereid		Identifitseeritud kultuure	Kulunud <i>Mycobacterium avium</i> kompleksil	
		arv	%		arv	%
Lahagumaterjal	80	45	56,3	31	25	80,6
Piim	442	137	31,0	92	52	56,5
Veiste roe	48	25	52,1	25	16	64,0
Tuvid ja varblased	53	14	26,4	14	14	100,0
Kokku	623	221	35,5	162	107	66,0

Kulturaal-biokeemilisel meetodil oli võimalik määrata mikobakterite liik ainult osal kultuuridel. Selgus, et *Mycobacterium avium* rühma kuulunud kõik lindudest isoleeritud mikobakterid, suurem osa vasikate lahagumaterjalist isoleeritud ja rohkem kui pooled roojast ja piimast isoleeritud atüüpilistest mikobakteritest.

Bioloogiliseks uurimiseks nakatati veistelt ja sünanatroopsetelt lindudest isoleeritud 105 kultuuriga merisiga ja kana. Merisigadele süstiti nahaalusi kubeme piirkonda 1,0 mg/ml mikobakterite kultuuri suspensiooni. Kolmekuuline katseaja jooksul üksiki merisiga tuberkuloosi ei surnud. Nende lahagud pärast surmamist tuberkuloosile iseloomulikke muutusi siseorganais ei täheldatud, samuti ei isoleeritud siseelundeist mikobaktereid. Mõnedel juhtudel kasvas nakatamispoolsest kubeme lümfisõlmeest tehtud külvides üksikuid kolooniaid, millistest tehtud ägepreparaatides bakterioskoopilisel uurimisel oli identifitseeritud mikroobe nakatamiseks kasutatud mikobakteritega.

Seega välistas ka bioproov merisigadega veiste tuberkuloosi esinemise uuritud majandis.

Kanade nakatamisel süstiti tiivaveeni ühele kanale 1,0 mg ja teisele 0,1 mg uuritavat 3-4 nädala vanust kultuuri ühes ml-s füsioloogilises lahuses. Kahe kuu mõõdukes surmati need kanad, kes katseperioodi jooksul ei lõppenud. Surnud ja tapetud kanad labati ning lahagumaterjali uuriti patoloogilis-anatoomiliselt, bakterioloogiliselt ja osaliselt ka patoloogilis-histoloogiliselt.

Kanade nakatamise tulemustest selgub, et veistelt ja sünanatroopsetelt lindudest isoleeritud atüüpilised mikobakterid olid patogeenesed kanadele (tabel 2). Annuses 1,0 mg kultuuriga nakatatud kanadest surid peamiselt tuberkuloosse septitseemia tagajärjel rohkem kui pooled kanadest. Peale selle põhjustas osa mikobaktereid veel spetsiifiliste tuberkuloosikollete väljarenemist kanade siseelundeis. Kõige virulentsemad olid vasikate lahagumaterjalidest isoleeritud mikobakterid.

Tabel 2

Kanade nakatamise tulemused veistelt ja sünanatroopsetelt lindudest isoleeritud atüüpiliste mikobakteritega

Millest isoleeritud	Nakatatud 1,0 mg kultuuriga				Nakatatud 0,1 mg kultuuriga			
	kanade arv	lõppes	esimese tuberkuloosid muutusi kultuur	isoleeritud mikobakterite	kanade arv	lõppes	esimese tuberkuloosid muutusi kultuur	isoleeritud mikobakterite
Lahagumaterjal	31	25	26	27	31	11	14	17
Piim	43	20	26	30	43	15	15	23
Roe	17	11	13	17	7	3	3	5
Linnud	14	8	10	13	14	2	3	13
Kokku	105	64	75	87	95	31	35	58

Vähema patoloogilise toimega oli annus 0,1 mg kultuuri. Kuid ka selles annuses põhjustasid isoleeritud mikobakterid kolmandiku kanade surma analoogiliste sümptomitega. Ka tapetud kanadel esines patoloogilisi-anatoomilisi kõrvalekaldeid normist, eriti maksas. See oli tihti avikarva, peheda konsistentsaiga ja suurenenud.

Küllaltki tulemusrikkas oli kanade siseelundite bakterioloogiline uurimine. Mikobakterite kultuure kasvas suurel osal nii surnud kui tapetud kanade siseorganites. Seega osutus suurem osa isoleeritud atüüpilisi mikobaktereid ka bioproovi alusel *M. paratuberculosis* rühma kuuluvaks.

Epizootoloogilisest küljest väärrib tähelepanu, et peaaegu kõikidest uuritud farmidest isoleeriti tuvidelt ja varblastelt teiste hulgas ka niisuguseid mikobakterite kultuure, mis olid patogeensed kanadele (*M. paratuberculosis*). Osa sünanthroopsetelt lindudelt isoleeritud mikobaktereid kanadele patogeensed ei olnud, kuid nad põhjustasid latentset mikrobismi. Siinjuures tuleb arvestada, et käesoleval ajal tuntakse 20 *M. paratuberculosis* serotüüpi. Mõned neist põhjustavad kunstlikul nakatamisel kanade surma, osa on kanadele erineva virulentsusega, mõned aga apatogeensed.

Mis puutub asjaolusse, et lahatud tuvidel ja varblastel spetsiifilisi patoloogilisi-anatoomilisi muutusi ei leitud, siis tuleb arvestada, et raskemalt haigestunud linnud satuvad kasside jt. kiiskjaliste ning lindude saagiks. Teisest küljest tuleb meeles pidada lindude tuberkuloosile omast pikaajalist haiguse kulgu. Loomulikes tingimustes toimub lindude nakatumine peamiselt suu kaudu. Infektsiooni puhkemiseks on vajalik tuberkuloositekitajaid korduvalt suurel hulgal sisse võtta ja reeglipäraselt läheb kaus aega, enne kui haigusnähtumid ilmnevad. Seega võivad tuberkuloositekitajad kaus lindude organismis püsida ilma patoloogilisi muutusi põhjustamata. Kuna kõigepealt infitseerub seedetrakt, võivad linnud ka vastavaid mikobaktereid roojaga eritada, ilma et neil silmaga nähtavaid patoloogilisi muutusi esineks.

M. paratuberculosis rühma mikobakter kui peamised veiste mikobakterioosi tekitajad isoleeritud veel mõnigi asjaolu. Nii näiteks selgus O. Martma põhjalikest uurimistest, et 22 vasika lahingumaterjalist, kelle mesenteriaalses lümfisõlmes täheldati tuberkuloosilaadseid muutusi, isoleeriti 21 juhul *M. paratuberculosis* kompleksi kuuluvaid mikobaktereid. Ainult ühe vasika lümfisõlmedest saadi *M. paratuberculosis*. Ühel vasikal täheldati *M. paratuberculosis* kompleksi kõrval veel *M. paratuberculosis* ja ühel vasikal *M. paratuberculosis*.

Omapärane on veel see, et kui ühes uuritud majandis lindude tuberkuliinile reageerinud noorkari paigutati uude lauta, mis oli eraldi asustatud punktis ja kus puudusid esialgu sünanthroopset linnud, vähene tuberkuloosile reageerivus oluliselt.

Samaaegselt olukord tekkis veel teises majandis, kus peale suu- ja sratandi likvideeriti lüpsikari ning laut seisid suve jooksul tühjana ja desinfitseerituna. Selle farmi piirkonnast kadusid tuvid ja varblased, kuma neil puudusid sõtt. Uus sisseostetud noorkari ei hakanud enne lindude tuberkuliinile reageerima, kui farmi piirkonda kogunesid uuesti mainitud linnud.

Analoogiline oli olukord ka imporditud mullikatega. Reaktsioonid tekkisid nell pärast paariküülist viibimist majandis karantiini-tingimustes, kus lautadesse pääsemise võimalus oli sünanthroopsetel lindudel.

Sumeerides eeltoodud selgub, et veiste mikobakterioos on Eesti NSV-s küllaltki laialt levinud. Eriti silmatorkav on noorloomade tabandus kolmandal elukuul, kus paraallergilisi tuberkuliinreaktsiooni esineb mõnede majandites rohkem kui pooltel vasikatest.

Veiste mikobakterioos on ökolooiline probleem. Atüüpiliste mikobakteritega saastunud keskkonnast infitseeruvad linnud ja loomad. Veised võivad piima ja roojaga levitada atüüpilisi mikobaktereid. Viimaste hulgas on rohkesti kanadele virulentsid tüvesid. Bioproovi alusel kuuluvad nad *M. paratuberculosis* kompleksi mikobakterite hulka. Nimetatud mikobakterid on mõnikord võimalised põhjustama peamiselt noorloomade mesenteriaalses lümfisõlmes regressiivse iseloomuga tuberkuloosilaadseid muutusi.

Mikobakterioosi leviku vältimiseks on vajalik likvideerida laudas elunevad tuvid ja varblased ning kahjustada biotermiliselt loomade väljehoided.

Loomakasvatuse intensiivistamine, millega kaasneb loomade kontsentreerimine suurtesse loomakasvatuskompleksidesse, loob soodsad tingimused loomade nakkushaiguste, s.h. veiste ensotilise leukoosi (VEL) levikuks.

Pärast VEL-i viirusetioloogia kindlakategemist käesoleva sajandi 70-ndatel aastatel sai selgeks, et VEL-i tõrje saab olla edukas vaid siis, kui lähtutakse nakkushaiguste tõrje üldprintsiipidest. VEL-i viirusega nakatunud looma hakati suhtuma kui potentsiaalsesse nakkusalikasse. Niisiis korrigeeriti oluliselt kuni tolle ajani kasutatavaid haiguse tõrjeabinõusid. VEL-i tõrje põhialuseks sai veiste leukoosiviirusega (VLV) nakatunud loomade varajane avastamine karjas ja selliste loomade kas kohene karjast väljaviimine või isoleerimine eraldi farmidesse.

VEL-i varajaseks avastamiseks võeti 70-ndate aastate teisel poolel reas Lääne-Euroopa riikides, nagu Taani, Holland, Belgia, SLV jt. kasutusele serodiagnostika. Hollandis likvideeritakse tõrjemeetmete läbiviimisel kõik seropositiivsed karjad vaatamata tabandumisastmele (Barba jt., 1988). Loomasõnakuule makstakse rahalist kompensatsiooni. SLV-s alustatakse karja tervendamist VEL-st vaid juhul, kui loomade infitseeritud VLV-ga ei ületa 30 % ja väga väärtsulike karjade puhul 45 %.

Kahjuks pole sellised leukoositõrjemeetodid, arvestades veiste kontsentreeritud pidamisviisi ja infektsiooni suhteliselt laia levikut karjades, rakendatavad meie vabariigis.

1982. a. alustasime katsed, et välja selgitada meie vabariigi tingimustes jaoks sobivad leukoositõrjemeetodid, millega oleks võimalik haigust likvideerida minimaalse kahjumiga majanditele.

Lähtuti järgmistest leukoosialastest teadmistest:

VEL on pikaajalise kroonilise kuluga haigus, mille tekitajaks on eksogeenne retroviirus - VLV.

VLV kandub ühelt loomalt teisele enamuses horisontaalselt, kontakti teel, harva vertikaalselt, gametidega ülekannet pole täheldatud.

VLV esineb infitseeritud looma lümfotsüütides ja eritub organismist peamiselt vere, ninasõre ja piimaga. Viirust võivad üle kanda ka verdinevad putukad.

VLV, võrreldes mitmete teiste patogeensete viirustega pole kõrge kontagioosusega.

VLV-ga infitseeritud loomade vasikad, kes saavad ema piima, võivad kuni 6-nda kuuni olla matemaalse VLV-vastaste antikehade kandjad.

VLV-vastased antikehad looma veres on kindlaks tehtavad immuundifusioonreaktsiooni geeliga (IDR), kasutades seda 1-3 kuu, harvemini kuni 10 kuu mõddudes nakatumisest.

Uuringud viidi läbi vabariigi 11 rajooni 60 majandi veigekarjas, kusjuures eriliselt tähelepanu pöörati Harju ja Paide rajooni karjades.

Esialgselt selgitati karjade epizootiline olukord VLV-ga infitseerituse suhtes. Vastavalt tabandumisele jaotati karjad 4 gruppi:

- 1) VLV vabad karjad;
- 2) VLV-ga mõrgalt infitseeritud karjad, kus seropositiivseid veiseid leiti kuni 5 %;
- 3) keskmiselt tabandunud karjad - VLV-ga infitseeritute hulk ulatus 5-60%-ni;
- 4) tugevasti tabandunud karjad - VLV-ga infitseeritud loomi oli üle 60 %.

Nendes gruppides uuriti järgmistele leukoositõrje- ja profülaktikameetmete rakendamise efektiivsust;

infektsioonivabu karju hoiti kontrolli all, et vältida nakkuse sisseviimist. Kogu kari uuriti seroloogiliselt VLV-nakkuse suhtes üks kord aastas või üle ühe aasta, samuti uuriti majandisse sisseostetavad loomad;

vähetaabandunud majandis viidi infitseeritud veised koheselt pärast haiguse diagnoosimist karjast välja;

keskmise nakkustaseme korral jaotati kari nakatunud ja nakkusvabade loomade gruppideks, keda peeti eraldi farmides;

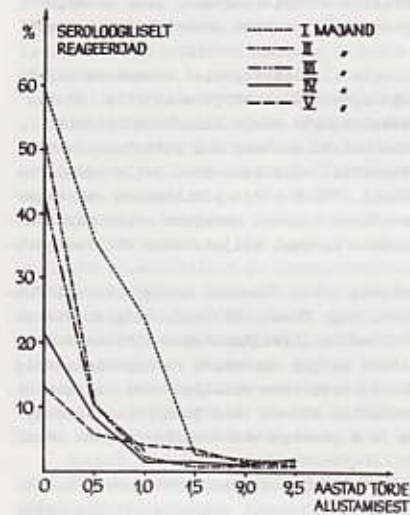
karja tugeva tabandumise korral alustati põhikarja järkjärgulist väljavahetamist kas oma tervendatud noorkarjaga (mullikad on tunduvalt vähem infitseeritud kui lehmad) või leukoosivabast majandist sisetoodud loomadega.

Isoleeritud seronegatiivseid loomi uuriti korduvalt 2-3 korda

aastas 3-7-kuuse intervalliga ja uuesti avastatud infitseerunud loomad eraldati koheselt.

Viirusinfektsiooni kindlakstegemiseks kasutati immuundifusioon-
pretsipitatsioonreaktsiooni glükoproteiidantigeeniga (Kuraki biofabriku preparaat) agargeelis (IDR).

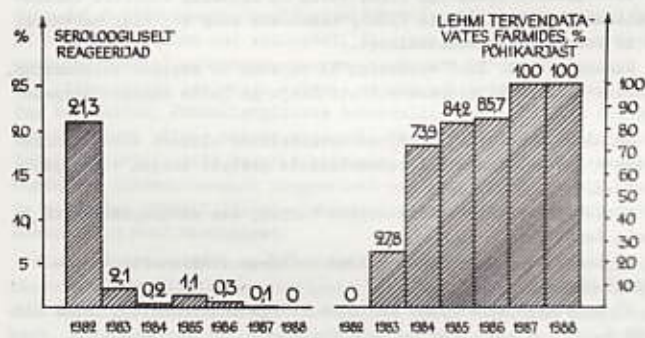
Joonis 1. Erinevalt tabandunud karjade tervendamine VLV infektsioonist.

VLV erineva levikuastmega karjade tervendamise tulemused on toodud joonisel 1.

Meie poolt soovitatud tõrjeskeemide vaieldamatu tähtsuse korral õnnestus 1-1,5 a. tõrjetõõ tulemusena vähendada VLV-ga infitseeritud loomade arvu tervendatavates farmides miinimumini nii karjade esialgse mõõduka kui ka tugeva tabandumise korral. Paremaid tulemusi saadi seroloogiliste uurimiste tegemisel kolmekuuse intervalliga ja reageerijate loomade koheselt isoleerimisel.

VEL likvideerimine kogu karjast on aga pikaajaline protsess ja sõltub nii karja esialgsest tabandumisest kui ka majandi organisatsioonilis-majanduslikest võimalustest. 3-6-aastase tõrjetõõ tulemusena õnnestus VEL likvideerida vabariigi 5 majandis: Piritas NS-is, Jüri sovhoosis, Lenini-nim. sovhoosis Harju rajoonis, "Estonia" kolhoosis, Jõhna sovhoositehnikumis Paide rajoonis.

Andmed "Estonia" kolhoosis karja tervendamise tulemuste kohta on toodud joonisel 2.

Joonis 2. "Estonia" kolhoosi karja tervendamine VLV infektsioonist.

Nimetatud majandis osutus 1976.-1982. a. hematoloogilisel uurimisel positiivseks ja kahtlaseks 0,5-3,8 % loomadest. Põhikarja esmakordsel seroloogilisel uurimisel tuvastati VLV-ga infitseeritus 21,3 %-l veistest, kuajuures erinevates karjades (farmides) oli see näitaja erinev. Näiteks oli majandis nii VLV suhtes piiratud (kuni 10 % seropositiivseid loomi) kui ka laialt levikuga (40 % seropositiivseid loomi) karju.

Leukoositõrjet majandis alustati nakatunud loomade isoleerimisest eri laudadesse. Isolaatoriteks valiti väiksemad laudad, kus infektsioon oli enam levinud. 1982. a. alustati kolme karja tervendamist, hiljem vastavalt majanduslik-organisatsioonilistele kaalutlustele ja võimalustele lisandusid ülejäänud karjad.

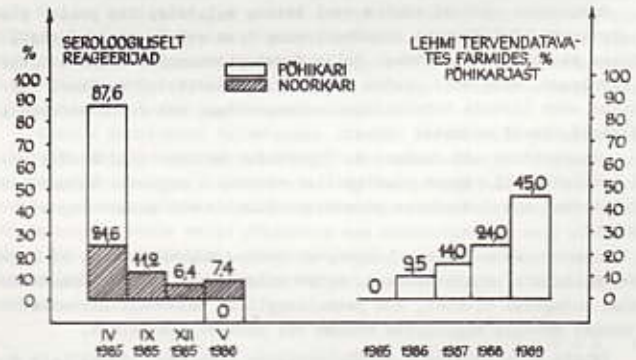
Kuigi farmide kaupa olid karjade tervendamistulemused erinevad sõltuvalt karja esialgsest infitseeritusest, loomade paigutustihedusest, kasutatavatest profülaktikaabinõudest jne., vähenes juba esimesel aastal majandi tervendatavates karjades VLV-le seroloogiliselt reageerijate loomade hulk 21,3 %-lt 2,1 %-le. m.o. ligi 10 korda, teisel aastal 0,7 %-ni, viiendal - 0,1 %-ni. Kui esialgselt kuulus tervendatavasse rühma ainult 27,8 % majandi põhikarjast, siis aastatel 1984-1987 moodustas see näitaja 79,9%, 84,2%, 85,7%, 100 % lõpikarjast.

Kõrvuti seroloogiliste uuringutega rakendati kogu "Estonia" kolhoosi karjas-aastate vältel hematoloogilist uuringut leukoosi suhtes. Nii tervendatud kui ka tervendatavates karjades hematoloogiliselt leukoosile positiivseid ega kahtlasi loomi ei avastatud, samuti ei diagnoositud VEL kasvajatist vormi. 1987. a. lõpus seroloogilistel uurimistel ei leitud põhikarjas ühtegi positiivselt reageerivat looma ja majand tunnustati VLV-infektsiooni- ja leukoosivabaks.

Karja etapiviisiline tervendamine on saanud üheksa, kuid organisatsiooniliselt ja majanduslikult lihtsamini läbi viidav kui kogu karja korraga tervendamise protsessi haaramine. Suure hulga loomade ümberpaigutamise tingitud oletatavat piimatoodangu langust lehmadel ei täheldatud. Vastupidi, tõrje läbiviimise aastatel (1982-1987) tõusis "Estonia" kolhoosi karja keskmine toodang 4500 kg-lt 6500 kg-le lehma kohta. Võib arvata, et kõrvuti selektsioonitõõga on selles oma osa ka leukoositõrjel.

Peab märkima, et nimetatud majandi mõnede farmide karjad on juba 5 aastat vabad VLV-infektsioonist. See lubab järeldada, et meie poolt VEL-viirusinfektsiooni kindlakstegemiseks kasutatav IDR-meetod, mis tundlikkuselt jääb alla mõnede teistele seroloogilisele diagnoosimise meetoditele, on siiski sobiv ja tulemusrikas leukoositõrje kompleksis kasutamiseks. Ensümaatilise diagnoosimismeetodi (ELISA) kasutuselevõtmine aitaks aga kahtlemata kiirendada karja tervendamise protsessi.

Laialdase viirusinfektsiooni levikuga (üle 70 %) karjade tervendamine on keeruline ja pikaajaline protsess, kuid kõikidel juhtudel olnud siiski tulemuslik. Meie poolt uuritud majandis, kus põhikarjas oli ca 80 % viirusekandjaid, alustati põhikarja tervendamist majandi enda noorkarjaga, keda uuriti 6 kuu vanusest alates regulaarselt VLV-le kolmekuuliste intervallidega ja kasvatati üles nakatunud loomadest isoleeritud. Aasta pärast komplekteeriti nendest loomadest esimesed VLV-st vabad põhikarja farmid. Seronegatiivsed tiined mulikad viidi isoleeritud gruppidesse ka nakatunud loomadega farmidesse. Kahe aasta pärast oli selliste farmide infitseeritus langenud kuni 50 % ja alustati reageerijate loomade väljaviimist üldkesse järgi. Nelja aasta jooksul on selles majandis 45 % põhikarja loomadest tervendatud farmides (joonis 3).

Joonis 3. Gagarini-nim. ST karja tervendamine VLV-infektsioonist majandi noorkarja baasil.

Tuleb siiski arvestada, et tervendamise protsessi teatud etappidel eriti tugevasti tabandunud karjades on paratamatu VLV-ga nakatunud lehmade negatiivsete järglaste kasutamine karja täiendamiseks, kuid VEL on päriliku eelsoodumusega haigus. Burba ja Nahnsoni andmeid (1989) ca 70 % seropositiivsetest lehmadest on pärit nn. "leukoosetest" perekondadest. Arvestustõõ tuleks arvestada leukoosile vastupidavate liinide väljaselektsiooni.

Leukoosi pikaajalise tõrje tulemused Paide ja Harju rajoonis on toodud tabelites 1 ja 2.

Paide rajooni üheksa majandi karjades oli VLV-ga infitseerituse tase suuresti erinev, kõikides 0-57 %. Tammsaare-nim. kolhoos oli nakkusvaba, enamikus (77,8 %) karjades ületas infitseeritus aga 10 %, ...

mine (2030. a.). Moskva Teaduste Akadeemia Arvutuskeskuses mitmeid reaalil saadud uuringud, et väljasuremine algab 2060-ndatel aastatel. Seega peaaegu täielik tulemuste kokkulangemine.

Keakkonna saastamine kutsub esile südame-veresoonkonna, hingamis- ja immuunsüsteemi haigestumise, allergooside, kasvaja tekkinist, põlvhüüli ja ainevahetushaigusi. Suureneb inimese ja loomade perinataalne suremus ning arenguhäirete sagedus. Kõige tundlikumaks looduse saastatuse indikaatoriks on kasvikuud ja lapsed. Tundlikuks osutuvad ka suguelundid. Kuna nõrgeneb immuunsüsteem, siis tõuseb loomade ja inimese vastuvõtlikkus haigusetkitajale (nende seas ka potentsiaalpatogeensetele mikroosidele).

On leitud, et põlvneeride kasutamine eluruumides kutsub esile südame-veresoonkonna ja teiste elundite haigestumist ning allergooside teket.

Inimese tervisliku seisundi üle otsustatakse kaasaajal elundkondade seisundi sedastamise teel. Arvatakse, et piisab ka immuunsüsteemi seisundi hindamisest.

Põllumajandusliku tootmise üheks tähtsaks tulemuseks on mulla saastumine. Viimane seisneb nii mineraalvõetlates olevate nitraatide kui ka kasutatud pestitsiidide kuhjumises taimedesse, loomadesse ja pinnas- ning põhjavette. Nitraadid võivad muutuda organismis kantsero-geenseteks nitrosoühenditeks.

Keakkonna saastatuse indikaatoriks on elanikkonna ja loomade haigestumine, noorloomade ja laste arenguhäired, keemiliste mürgiste tabandumine jt. nähtused. Nähtavasti on veise tervisliku seisundi sedastamine - arengu harmoonilisuse (kehamaas/kehapikkus) ja immuun- loogilise seisundi hindamine vajalik juba lähitulevikus.

Olgu siinkohal märgitud, et rohkem kui 80 % mutageenidest on ka kantsero-geenid, seejuures vähkkasvaja tekkes langeb 80 % keakkonna mutageenide ja 20 % pärilikkuse arvele.

Enne kui hakkame käsitlema antimutageene, märgime, et teaduslik- tehnilise progressiga kaaneb looduse saastamine. Et viimast ära hoi- da, on vaja: 1) jätkatada tehnoloogiat, 2) mutageenide avastamist ja eemaldamist ning 3) antimutageenide kasutamist.

Antimutageenid hoiavad ära, pärseivad või neutraliseerivad muta- geenide toimet. Mutageenideks võivad olla ka ravimid. Mutageene aj- sandavad paljud taimed. Nad moodustuvad ka rasva praadimisel. Ne- neid kindlaks teha, tuleb uurida pinnase ekstrakte, vett ja õhku. Mu- tageenid tingivad pärilikke haigusi, kasvajaid, väärarenguid või en- neaegast vananemist. Mutageenne kõrvaltoime võib olla ka vaksineeri- misel ja viroosidel.

Antimutageenid avastati 1950-ndatel aastatel. Kui mutageene on kümneid tuhandeid, siis antimutageene on suurajajärgus 200. Antimuta- geenid, nagu mutageenidki, on kas looduslikud või sünteetilised. Pal- jud taimed sisaldavad kas mutageene või antimutageene. Osa antimuta- geene on universaalse toimega (nagu vitamiin E). Kui aga antimutagee- ne üle doseerida, osutuvad nad mutageenideks. Antimutageense aktiiv- susega on paljude taimede (kapsas, redis, õun) mahl.

Antimutageenideks on mõned aminohapped (arginiin, histidiin, meti- oniin, teletaiinamiin jt.) ja vitamiinid C, A ja K.

Enamusest on antimutageenideks peroksideid ja katalaasi, ra- vimeid sulfanilamiinid, fentiaasiin, interferoon jt. Antimutageense toimega on ka antioksidandid, nagu galloolhappe derivaadid, oksüpüri- diinid, seleeni soolad jt.

Kiudained adsorbeerivad seedekulglaas olevaid mutageene ja väl- jutavad need organismist.

Antimutageenide kasutamisega on võimalik tunduvalt alandada tööstustes inimestel tekkivaid kromosoomide aberratsioonide ja seega vältida kasvaja tekkinist. See aga ei tähenda kaugeltki seda, et vastavaid tehnoloogiad ei tuleks muuta loodus- ja seega ka inim- ö- ralkennaks.

BRUTSELLOOS KASVANDU SEAFARMIS

V. Johanson

Kain kolhoosi Kasvandu seafarm on heenete kompleks, kus on 16 omavahel koridoriga ühendatud sektalooni.

Seafarm toodab aastas 11-12 tuhat põrsast ja üle 500 tonni liha. 1968. a. juulis hakkas emistel esinema aborte, mis enialgu pan- di juunikuu saadud, organoleptiliselt väga halva kvaliteediga jõe- sööda arvele.

Augustis abordid jätkusid. Kahe loote bakterioloogiline uurimi- ne ei õnnestunud, üks materjal oli roiskunud, teise juures ilmes saprofüütide ülekasv.

Kasvandu farmist müüdi aasta algusest kuni augustikuni üle 700 tõeasa, kelle veri seroloogiliselt oli brutselloosile negatiivne.

Septembris kasvav emiste õmberindeerimine. Aborteerinud emiste vere seroloogiline uurimine tõi esjasse selgust; leiti 41-st 23 po- sitiivselt ja 9 kahtlaselt brutselloosile reageerijat.

Oktoobris oli 77-st vereproovist brutselloosile 28 positiivsed ja 13 kahtlased.

Allergiliseks uurimiseks puudus vastav sigade spetsiifiline al- lergeen. Prooviti inimestel kasutatava brutselliiniga 200 sea juures, mis andis üksikuid reaktsioone. Lõplik diagnoos selgus 25. oktoobril 1968. a., mil Vabariiklik Veterinaarlaboratoorium bakterioloogiliselt isoleeris ühe emise lümfisõlmedest *Brucella suis*'e.

Kuidas tuli nakkus seafarmi, on veel täiesti teadmata.

Võimalike nakkusalikate avastamiseks majandis uuriti seroologi- liselt 28 kitse, 545 veise (piim tuleb sigalasse), farmis elanud ühe kassi ja 5 tuvi verd - kõik negatiivsed.

Ka farmis töötavate inimeste uurimine brutselloosile andis nega- tiivse tulemuse.

21. novembril 1968. a. Tartusse ELVI nakkus- ja parasitaarhai- guste laboratooriumi saadetud emise loodete, lümfisõlmede, emaka ja teiste siseelundite uurimistulemused olid järgmised:

1) patoloogilis-anatoomiline leid; emaka seinas ja selle limas- kestal brutselloosile iseloomulikud muutused (limaskest kurruline, punetav ja kaetud väikeste hallikate sõlmkestatega);

2) bakterioloogiline leid; uuritava materjalist ei õnnestunud brutselloosi tekitajaid isoleerida;

3) bioloogiline uurimine; uuritava materjaliga nakatatud merisa- gade uurimistulemustest teatatakse täiendavalt. Seni ei ole täien- davat vastust tulnud.

Brutselloosi likvideerimise ja seafarmi tervendamise aluseks on võetud "Loomade brutselloosi profülaktika ja tõrje juhendi" punkt nr. 9.2; sigalase, kus diagnoositi brutselloosi, tuleb kõik sead, seal- hulgas selle sigala emistelt saadud noored, pida isoleeritult, nunnata ja tappa lihaks. Tiined emised tapetakse lihaks pärast poegi- mist ja põrsaste võõrutamist.

Raskusi on haigete sigade realiseerimisega, mis sõltub lihakom- binaadi võimalustest.

Liha- ja Piimatööstuse Peavalitsus määrab haigete sigade reali- seerimise kohaks Võhma Lihakombinaadi sanitaartapamaja.

Viimase võimsus on päevas tappa 60 emist või 120 muumikut. Mei- mene võimalus tappa 60 emist oli 15. detsembril 1968. a. Naist 44-1 esineid brutselloosile iseloomuliku patoloogilise-anatoomilised mu- tused emakas. Üldiselt on esinenud patoloogilisi muutusi ainult vana- matel emistel, mitte aga noortel uuendemistel ja muumikutel. Muutus oli ka müügiks kasvatatud noorkalitel munandites.

Aprilli lõpul enne remonti minekut lubab Võhma Lihakombinaat suuremal arvul sigu tappa suures tapamajas.

Majandi eemärg on Kasvandu seafarm haigete sigadest vabasta- da 5. juunil 1969. a. ja tervendada seafarm 1. septembri 1969. a., kui kõik haiged sead on likvideeritud. Viimaste haigete sigade likvi- deerimisega on juba ette arvata suuri raskusi.

5-6 km kaugusel asuv Kaimeta seafarm on siiani brutselloosi- sahtes terveks püsinud.

Jääb ikkagi küsimuseks, kust tuli nakkus Kasvandu seafarmi, tee- daolevalt ka vabariiki esmakordselt?

On kaks oletust - vagunitäis riknenud jõesõõta või siis teored kovid ja põrsad, mis lähevad majandi lihatööstlemise tsehhi Kas- vandu seafarmi. Seal need purustatakse ja töödeldakse termiliselt. Analüüs näitab, et lihatööstlemise tsehhi on toodud nii meta- kui ko- dusliku üle vabariigi (isegi Narva). Aga vabariik oli ju seni ai- gade brutselloosist vaba.

VÄLISKIRJANDUSEST

LOOMAKAITSE PÕHIALUSED SOOMES

H. Westermarck

Eesti Looma- ja Tervikloomaareti Ühingu auliige

Loomakaitseliikumise algusaastaks Soomes võib lugeda 1895. a., kui esmakordselt hakati pöörata tähelepanu metsaveol kasutatavate hobuste kaitse vajadusele. Hiljem lalenes loomakaitsetegevus kari- loomadete ja tänapäeval on enamik loomakaitsese Soomes seotud farmitse industrialiseerimisega, karjaloomade pidamisega ja loomkatsetega. Sigade ja lindude puurispidamine on Soomes käesoleval ajal keelatud.

Loomade transpordiga seotud küsimused ja väikeloomade julm kohtlemine on probleeme, mis meil tuleb lahendada. Loomade kaitsel olenev vastutav nende elamistingimuste eest nii farmites kui ka mujal inimese poolt loodud keskkonnas.

Vaevalt võib Soomes leida mõnda hulkuvat koera, sest koeraomanikud on kohustatud tasuma aastakaua, mis ulatub 10-100 Soome margani. Väljaõppega koerad invaliidide abistamiseks, politsei- ja sõjaväekoerad on maksuvabad. Hulkuvad kassid, eriti nn. suvekassid, kes hüljatakse sügisel, on seni veel probleemiks. Karusloomade veterinaarinspektsiooni andmetel on 1000 farmit umbes 8%-il sanitaarprobleeme.

Soomes juhivad vabatahtliku loomakaitses tegevust kolm suurt organisatsiooni. Loomakaitsese Föderatsioonil on võrdlemisi piiratud vahendid, Loomakaitsese Selts on rikas organisatsioon ja Loomakaitsete Vastane Ühing on sõdukate rahaliste vahenditega. Need kolm organisatsiooni koos neid toetavate üksustega moodustavad 55 algorganisatsiooni, ühendavad endas umbes 16 000 liiget. Peale nende on olemas veel Sõltumatu Katseloomade Kaitseliit, kellel on siidised Jyväskylä Ülikooliga.

Loomakaitses vastutab eelkõige Põllumajanduse ja Metaamajanduse Ministeeriumi juures asuv veterinaaria osakond. Alates 1965. a. on loomade kaitses eribüroo, mida juhib veterinaaribüroo. Büroo tegeleb konsultatsioonipunkti, kus vastavalt vajadusele võivad nõu anda loomarasid, loomakaitsesorganisatsiooni kui ka põllumajandusliidu ja laboratooriumide töötajad. Iga kolme aasta järel Soomes on läbi loomaraat, kelle ülesannete hulka kuulub ka vastava piirkonna loomade kaitses. Ostrobothnia on lisaks veel üks läbi loomaraat, kes vastutab loomade pidamise eest karusloomafarmites.

On raske võrrelda loomade kasutamist loomakaitses Soomes teiste riikidega, sest meil on laboratooriumides ainult 14 ahvi ja me ei kasuta enam loomi kosmeetikavahendite kontrollimiseks.

Kuopio Ülikoolis on osakond, mis annab igal aastal 6% (400 000) laboratooriumide loomadest, keda kasutatakse Soomes. Laboratooriumide loomi müüakse teistesse institutidesse, kuid paljud neist tegelevad ka ise katseloomade aretamisega või ostavad neid välismaalt. Meditsiini- ja veterinaarilapreparaatide kontrollimiseks kasutatakse igal aastal umbes 300 000 närilist. Teisest küljest kasutatakse igal aastal 280 t mürki sisaldavat peibutusõõsta mürgisaindega 120 kg, millega oleks võimalik hävitada 10 milj. rott. Mürgina kasutatakse peamiselt kumariinidervaate kumakloori või kumaterüüli, mis põhjustavad loomade suhteliselt vaevusteta vaikesurma. Kangete ja valuksid põhjustavate mürkide kasutamine on keelatud.

Uus loomakaitseseadus Soomes kinnitati 1965. a. ja kahe viimase aastal on valitus toetanud loomakaitses organisatsiooni 50 000 ja 255 000 Soome marga suuruse summaga.

Meie loomad, nii farmit-, katse- kui ka väikeloomad, on aretuse produktid ning harjunud generatsioonide vältel oma elutingimustega. Sellega tuleb arvestada. Siiski ei suuda me üle kanda inimestele loomadele. Kahtlemata on nad võimalised valu tundma sarnaselt inimesele, kuid kannatavad, mida tunneb õuduste kambrisse suletud inimene, on võrreldav peetavatele loomadele, sest neil puudub sellisel tasemel kujutlusvõime kui inimesel. Vastupidid loomad, kes on aretatud puurid pidamiseks, tunnevad enamat väljapoole puuri ebakindlalt. Nii või teisiti on igal loomal õigus surra ilma piinadeta.

Tegeldes loomadega, eriti loomarihadega, tuleb arvestada peale sõda, joogi ja õhu veel loomade harjumuste, nende sotsiaalse käitumise ja tingimustega, millega nad on harjunud. Käitumise sotsiaalse fenomeni motiividest ja koheldes loomi mehhaaniliste olenditena, jõutakse alati sotsiaalse vigadeni. Loomaühikonna liikmed pole mitte ainult automaadid ja sotsiaalse kontakti väime aspekt pole vajalik mitte ainult elusvõitluseks, vaid samuti füsioloogilisteks protsessideks. Mina arvates tuleks rõhutada, et loomad, keda koheldakse hästi, annavad rohkem ja paremat toodangut ning valmistavad rohkem sõnu nii hooldajatele kui omnikele kui halvasti koheldavad loomad. See kehtib nii farmit-, katse-, kodu-, väike- kui ka ulukloomade kohta.

Referentsid J. Alacts

A-HÜPOVITAMIINOSIIST PÕHJUSTATUD PIINAKASVÄLIMINE NUUMPULLISTEL

J. Donkeroged ja K.G. Clark
"Canadian Veterinary Journal", 1968, nr. 11

Uuriti viiest aastasest nuumpullist koosnevast rühmast, kuna pullidest osa osutus piinadaks. Kolmel neist oli kahepoolne eksoftalmia, pupillid laienenud, laurefleksi puudus, nägemisnärvi papill muutunud. Võrreldes leidsid verevalumeid ja looklevaid vereooni.

Vasikate peeti nimetatud loomi kuni 3 kuu vanuseni püüsel, kehval karjamaal ja viidi siis lundapidaisele, kus nende sõdaks oli odrapõhk ja pressitud oder, juhuslikult ka halb, kõrreliste hein. Vitamiine ega mineraalaineid ei sõdetud. Vaatamata heale isule vähenes massi-ivive viimastel kuudel. Kliiniliste nähtude põhjal diagnoositi neil A-hüpo-vitamiinosis.

Omaniku soovil sõstiti kõigile raviks lihastesse 2 miljonit RÜ veeslahustuvat A-vitamiini ja anti neile vabalt haljassõda, odraalo ja odrajahu. Jõusõdaga anti igale 87 000 RÜ A-vitamiini päevas. Nende searumis oli A-vitamiini ainult 30-50 µg/liitris, hiljem 410-420 µg/liitris. Vaatamata intensiivsele ravile loomade nägemine ei taastunud.

Tapmisel leiti lisaks eksoftalmiale, et nende topemulki ja karnal olid raskekujuliselt ahenenud, nägemisnärvi silindrid ainult kestad.

Noorloomadel tekivad A-hüpo-vitamiinosisi kliinilised nähud 3-16 kuu jooksul, kui nende sõst sisaldab vähe A-vitamiini või karotiini. Vaegusnähtude kiirus sõltub maksa vitamiinivarudest. Lihaste maksa A-vitamiini varud ammenduvad 132 päevaga. Kiireltkaasvavate noorte loomade A-vitamiinitarve on suurem, varud aga väikesed, seepärast on nad tundlikumad vaeguse suhtes kui täiskasvanud.

Silmanmutused ilmnevad tavaliselt aastastel veistel, väljendudes võrreldes degeneratsioonina, papilli tursena, kornea paksenemise ja tuhmumise ning eksoftalmiana. Nägemisnärvi muutused kaasnevad teerobrosinaalvedeliku rõhu tõusuga ja topemulgi ahendamise ning sellest tuleneva isheemilise nekroosiga. Seljaajuvedeliku rõhk tõuseb seepärast, et luustava kolju mõtt ei vasta kasvava närviõõne omale. Kõnalt tekib papilli turses ja see võib ilmneda 6-8 nädalaga. Vaatades staadiumis on see reveraalne. Papilli turses eelneb nägemisnärvi atroofia, millega koos kaob nägemine.

A-hüpo-vitamiinosisi raviks sõstitakse vitamiini veeslahust annuses 440 RÜ/kg, millele algstaadiumis järgneb kiire paranemine. Hüpo-vitamiinosisi vältimiseks sõstitakse iga 60 päeva järel 3000-6000 RÜ A-vitamiini/kg või antakse pidevalt sõddaga jõusõdarikka ratsiooni korral 80 RÜ kehamassi kg kohta päevas.

Referentsid O. Tamm

ENTSEFALOMIOKARDIIDI VIIRUS SIGADEL

A.R. Mercy, R.L. Peet, T.M. Elliot ja J. Parkinson
"Australian Veterinary Journal", 1968, nr. 11

Entsefalomio-kardiidi (EMK) viirusnakkust diagnoositi sigade surmapõhjusena esmakordselt Austraalias 1970. aastal. EMK tagajärjel surnud sigade vanus oli 3-16 nädalat, noorim neist aga 5 päeva. Peale selle kaanes nakkusega ka häireid emiste viljakuses, mida iseloomustasid munifitseerunud looted ja surnultõnnid.

Autorid kirjeldavad haiguspuhangut 450 emisega farmit 1967. aastal, kus ootamatult suri 3-7 päeva vanused põrsaid 2 pesakonnas, kuajuures ühes neist surid pooled, teises kõik põrsad, hiljem ühe pesakonna kümnest 3 nädala vanusest põrsast 9. Taudipuhangu käigus suri tabandunud pesakondade põrsastest 81%.

Lehtuul oli mao normaalne piimakalgend. Kõhu- ja rinnasõnes oli rohkesti kollakat eksudaati. Südamelihase oli difuusselt kahvatu, kergekujulise koldelise mitterandase müokardiidi ja kärbussega. Neerudes leidsid subkapsulaarseid täppverevalumeid. Neerud ja maks olid liigveresed. Muutus ajus selle haiguspuhangu korral ei täheldatud.

Võrdpõrsaste ja kesikute suremus ei suurenenud taudipuhangu ajal, kuid 2 nädalat enne seda suurenes munifitseeritud ja surnud loodete arv nii, et sündis keskmine 10,5 põrsa asemel ainult 8,9.

EMK-i nädal enne taudi puhkemist nähti sigalas väga palju rotte. 65 jooksul tapeti neid kuni 40. Ühe sellise roti soolest isoleeriti EMK viirus. Sama viirus isoleeriti ka põrsaste ajut. Emiste vereist leiti neutraliseerivaid antikehi tiitriga 1:128.

Arvatakse, et EMK-viirus on paikkonnti närilistel ubikvitaarne ja tüvede patogeenus varieerub, kuajuures osa tüvedest on suhteliselt vähepatogeenne.

Referentsid O. Tamm

J. Athenstädt

"Praktische Tierarzt", 1989, nr. 1

Jahedale ja sajusele suvele järgnenud talvel täheldati Saksamaal LV-s uuritud 320 põrsatootmise majandist seitmeses mikotoksikoosile iseloomulikke haigestumisi. Toksikoloogilise uurimise kulukuse tõttu tehti seda ainult ühe majandi süstidega, kus leiti searaleooni 20,4 mg/kg, vomitoksiini 316,8 mg/kg. Selles majandis peeti 65 emist, kellel sündis alates detsembrikuust rohken elujäsetuid põrsaid. Ka oli põrsaste suurems esimestel elupäevadel suur. Nii suri terveid pesakondi mõne sünnijärgse tunni jooksul. Noorte emiste põrsaid hukkus esimese 3 elupäeva jooksul peasegu kõigis pesakondades. Osa põrsaid arenes aeglaselt. Emispõrsastel oli juba sündimisel häbe tugevasti suurenenud ja punetas. Sabad olid sinakas-tsüanootilised, konsistentsilt kõvemad ja ulatuslike kärbusetega. Kogu kehal leidus ümarraid tsüanootilisi laike, eriti rohkelt aga kannaliigese plantaarküljel, kärsal ja sõrgade piirkonnas. Lahangul täheldati maksavärasust ja kollatõbe.

Vastsündinud põrsad said kumulatiivse toimega toksiini emapiimaga. Haigusnähud kadusid, kui põrsad paigutati tervete põrsastega emiste juurde. Et põrsaste tervislik seisund seal kiiresti paranes, oletatakse teatud antitoksiliste ainete olemasolu nende emiste piimaga.

Tavalisest rohken esimes põrsastel tagajäsemete nõrkust, mõningail ka oksendust. Emistel, kelle päevane söödakogus alates 90. tiinusepäevast tõsteti 2,2-1,3 5,5-1e kg-le, tekkis juba 2 päeva hiljem hübeneturae ja -punetus. Mõned emised keeldusid söödaast. Võõrutamisjärgselt indlesid emised korrapäraselt, mõningad mitu nädalat, paari-kuust talumata. Haigestumised jätkusid ka pärast söödavahetust nii, et 4 kuud hiljem leidus veel sabakärbusena põrsaid. Võõrdpõrsail, kes said teist sööta, haigusnähte ei täheldatud.

Refereerinud O. Tamm

SORAPIE TEKITAJA KAHJUTUSTAMINE JA SEOS VEISTE KÄSNJA ENTSEFALOPAATIAGA

D.M. Taylor

"The Veterinary Record", 1989, kd. 124, nr. 12

Veiste käsnja entsefalopaatia (VKE) peamiseks levitajaks peetakse liha- ja kondijahu ning rasva, mis pärineb mäletsejalistelt ja mille valmistamine ei taga tekitaja täielikku kahjutustamist. Kuigi VKE tekitajat ei ole seni suudetud selgitada, peetakse seda sarnaseks või identseks lammaste sügelistõve (ppppp) viirusega. Oletatakse koguni, et ppppp viiruse ülekandne lambalt veistele on võimalik loomsete süstidega.

VKE on hiiliva kuluga. Sagedamini ilmneb loomal erutus, muutunud käitumine ja/või temperament, keeldumine minemast lipsiplatsile või liikumine teises suunas, karjamaal eraldumine karjast, ebaloomulikud jõulised jäsemelõõgid vastusena lipsiprotseduuridele, mõnikord reaktsioonid tõusmisel või järese tõstmisel.

Transmissiivsete degeneratiivsete entsefalopaatiate tekitajad on hämmiselt resistentsed tavalliste steriliseerimise meetluste suhtes. Nende hulka kuulub ka ppppp tekitaja, mille termostabiilsus varieerub väga suurtes piirides. Nii on üks tüvedest inaktiveerunud autoklaveerimisel 120 °C juures 60 minuti jooksul, teine aga säilitanud eluvõime selles temperatuuris 2 tunni jooksul. USA-s nõutakse inimese analoogne nakkuse (Creutzfeld-Jakobi haigus) tekitaja inaktiveerimiseks 1-tunnist autoklaveerimist 132 °C juures, Inglismaal 18-minutilist 134-138 °C temperatuuris. Kuivas kuumuses 160 °C juures ei kaotanud ppppp tekitaja oma patogeensust 24 tunni jooksul. Organillised lahustid tekitaja nakatamisvõimet ei vähenda. Naatriumhüpoklorit toimib tugevates kontsentratsioonides, kuid korrodeerib ühtlasi metalle. Kloori vabastavate ainete toime on seni tõestamata. Seebikivi toime suhtes on vastakaid arvamusi.

VKE leviku tõkestamiseks keelati Inglismaal 1988. aasta juulist kuni 1989. aasta detsembrini mäletsejalistest pärinevate proteiinirikaste süstide süstmine mäletsejalistele.

Refereerinud O. Tamm

C.L. Watson

"The Veterinary Record", 1989, kd. 124, nr. 15

Viimasel kahel talvel on Inglismaal täheldatud veistel ebaharilikku haigestumist, mida seostatakse pallitunud silo söötmisega. Eemalt tekivad kornea muutused, mis on väga resistentsed paikse ravi suhtes (silmasalv kloratsilliiniga, intrapalpebraalne antibiootikumide süstimine). Kui esialgul leiti silmanutusi kahes karjas, siis 1988. aastal täheldati seda juba paljudes farmides, kus söödeti pallitunud silo.

Haigus algab vikerkestast, on harilikult ühepoolne ja väljendub vastava silma osalise sulgumisena ning pisaravooluna. Vikerkest ja ripakeha on tursunud ja neil on nähtavad silmapaistvad lainelised voldid. Haiguse algjärgus on pupill tugevasti ahenenud ja vikerkesta voldid ulatuvad pupilli nurgani. Leukotsüüdid rändavad vikerkestast eeskambrisse ja kinnituvad korneale, moodustades seal valged laikud, mida märgatakse harilikult esimese haigustunnusena. Endoteeli kahjustuse tõttu sopsitub kornea nende valgete laikude kohal välja. Mäda kogunemisel silma eeskambrisse, tekivad seal helbed ja vedelik muutub kollakaks.

Paranevne kulgeb kiiresti vaskulariseerimisega kornea laigu servast ja üle kahjustatud endoteeli ala. Kui vaskulariseatsioon on tekkinud, kulgeb paranemine pidevalt, kuigi laikude servadele jääb pigmenti. Tüsistusteta muutused ei jäta korneale arme.

Raviks kasutatakse haiguse väga varajases järgus (enne pannuse teket) antibiootikume süsteemsel või kortikosteroidide subpalpebraalselt. Viimased on eriti efektiivsed, kui neid kombineeritakse atropiiniga, et laiendada ahenenud pupilli.

Refereerinud O. Tamm

KAJAD JA VASTUKAJAD

LOOMAARST KILE, TÄNA, HOMME

P. Irval

Rakvere rajooni peaveterinaararst

Omariikluse aegadel oli loomaarsti amet maal lugupeetavamate seas. Sotsialistliku ühiskonnaga siiani kaasas käinud põllumajanduslik suurtootmine on aga loomaarstist teinud ebasoovitava isiku. Kui põllumehi tunnustati järjest suurte saakide meistriteks ning loomakasvatajatele jagati kiidusõnu rekordtoodangute eest, siis loomaarstid jäid pahatihti oma probleemidega ükski. Veterinaararsti peeti erialase nõudlikkuse tõttu isegi ebasoovitav loomakasvatuse piduriks.

Suurtehaigete omase mentaliteediga pressiti lüpaikarjalt vahendeid valimata piimarekordide välja, arvestamata tiine looma eluvajadusi, voorpeogimine seakasvatuses asendus voorpeogimisega, loomavaenulike suurfarmaide projekteerimine, mille juures veterinaararsti seisukohti ei arvestatud, on meid viinud kõige oma hädadega tänaseesse päeva. Loomaarst on pidanud majandusliku sõltuvuse tõttu üha sageli eirama kuse-estikat. Kõigi seeltoodud põhjuste seas olene oma ebapopulaarsusele kaasa aidanud ka ise. Arst, kes taskunurgast tubakapuru-se süstla välja võtab ja raviprotseduure läbi viib, kes sagedaste vägijookidega tervist "kosutab", kes on jämeda käitumisviisiga, ei väärri tõepoolest tõrgetriist paremat nime.

Et teistima asjaajamine päev-päevalt jälle meie rahvale hingelähedasemaks tagasi saab, on vajalik ka veterinaarabi parandada. Besti Vabariigi perioodil oli veterinaarabi küllaltki hästi organiseeritud, seepärast ei ole vaja täielikult uut jalgratast lejutama hakata. Arvestada tuleb aga midugi käesoleva ajaperioodi tootmisvormi, põllumajanduse tasest ja hinnapoliitikat. Põllumajanduslik suurtootmine on suure osas oma aja ära elanud, elu sunnib meid väiketootmise teid otsima. Kui loomal on kindel peremees, ei vajata nii tihti enam loomaarsti abi. Enamikes suurmajandites on vähemalt 50 % loomade haigestumistest tingitud ebasõistis- ja pidamieritamisest. Vaevalt jätab keegi talulaudas vastsündinud vasika ternespiimast ilma ja tuuletõmbusesse. Vastasi polevat sellist talust peretütar mehelegi saanud, kus vasikas hoolituse tõttu kõhulahtisusse suri.

Rakvere rajoonis olene käesoleva aasta algusest mittepõllumajandusloomade (koerad, kassid) veterinaarabi viinud tasuliseks. Loomaomanik tasub ambulatoorse vastuvõtu, veterinaararsti, ravimite ja abimaterjalide eest jaoks konna veterinaararstiasse.

1. märtsist sõlmilise rajooni veterinaarjaama ning majandite vahel lepingu profülaktiliste desinfectioonitööde läbiviimise kohta. Tehtud tööde eest tasumine toimub arvuga vastava 1 m² hindeühiku alusel. Viimatu desinfectioon teostatakse veterinaarjaama poolt tasuta, kasutades selleks riigielarve summasid.

Lähemal ajal muudame rajoonis eraloomapidajate põllumajandusloomad veterinaarteenusel tasuliseks. Välja on töötatud vastav hinnakiri. Arsti väljakutse toimub visiiditasu (rbl. 5.-) alusel. Lisaks tuleb maksta erimenetluste ja ravimite eest. Kui haige looma ravi piirdub ainult ravimite suu kaudu manustamise või tavalise süstimisega, siis visiidi tasule täiendavat tasu ei lisata.

Arst on kohustatud tehtud tööde eest esitama loomaomanikule täpki, millel vastavad märksed;

MÄRKE,

1. Visiidi tasu	5 rbl.
Nisakanali ummistus	3 rbl.
Ravimid	1 rbl.
Kokku;	9 rbl.

2. Visiidi tasu	5 rbl.
Poegimishalvatus	20 rbl.
Ravimid	4 rbl.
Kokku;	29 rbl.

Lisaks eeltoodule, mäen võimalusi veel järgmistes veterinaarteenusel vormides;

Sõgist alustab tööd esimene küllaomaarst, kellel vastav piirkond teinud. Arst kuulub rajooni veterinaarjaama koosseisu ja saab oma kuutöötasut üldise episcotivastase töö eest riigielarve summadest, teise osa teenib selpoolnimetatud taksid alusel.

Kaks meie rajooni kolhoosi on otsustanud majandi loomaarstid anda riikliku veterinaarvõrku. Igal aastal tuleb läbi viia kohustuslikud veterinaarprofülaktilised uuringud ja töötused, mille peale majand sõlmib veterinaarjaamaga lepingu. Välja on arvestatud 1 loomhiku aastamaks (rbl. 5.-), mille eest on teatud kõik vajalikud profülaktilised uuringud aasta jooksul. Valdade moodustumisel maksevad lä makse ka talunikud ja õhustud. Biopreparaatide kulu kantakse riigi elarvest. Ka nakkushaiguste kõrje toimub tasuta. Teraapia ja kirurgiliste operatsioonide eest tasumine toimub taksid alusel.

Arvan, et tööd iselaksid ka patendi alusel töötavad loomaarstid.

Veterinaarlaboratooriumi töö vajab samuti muutmist. Rakveres teostatakse tasulisi uurimisi praegu töötade zootehnilisel analüüsil ning mesila taruproovide uurimisel vastava lepingu alusel. Lähemal ajal muutuvad tasuliseks ka müügiloomade profülaktilised uuringud. Uuringud, mis seotud aga nakkushaiguste kõrje ja likvideerimisega peavad riigi kanda jätma.

Loodan, et erinevate tööpõhimõtete rakendamine annab loomaarstidele parema valikuvabaduse oma tööd teha. Tasuliste veterinaarteenusel osutamine majandites hoiab kahtlemata kokku ravimitele tehtavaid kulutusi, sest müüd ootab loomaarst rohud ise. Paraneb peaks ka arsti kutse-estika ning prestiiži õhelt poolt majandusliku sõltumatuse, teelsalt kindlasti omavahelise konkurentsi tõttu. Mõtted liiguvad ka rajoonis veterinaarvõrku moodustamise võimalustest. Nendest mõtetest ja probleemidest aga täpselt juba edaspidi.

LOOMAARSTIDE KUTSE-KETIKAST

Kutse-estika on iga elukutse olulisemaid alustugesid. Eesti loomaarstkonna kutse-estika koodeks kehtestati Loomaarstide Koja Nõukogu poolt 6. märtsil 1938. aastal. Allpool toome ära selle koodeksi teksti.

1.

Loomaarsti kutsetegevuse eesmärgiks on loomatervishoiuline ja loomakasvatustlik ning neist sõltuv rahvatervishoiuline ja rahvamajanduslik hüvang.

2.

Loomaarst peab oma kutsetegevuses seisma teaduslike töökapiidantide alusel ja ta on kohustatud ausalt ning kohusetruult täitma oma kutsealasid ülesandeid ja oma käitumisega kõigiti väärime kaarekodanikkude usaldust ja lugupidamist, nii kutsetegevuses kui ka väljaspool seda.

3.

Loomaarst, kes tegeleb loomade arstimisega, on kohustatud järgmiste omavaheliste, s.o. abitarvitajate kutsesetele nende haigetele loomadele abiandmiseks, osutades võrdselt vastutulekut ja hoolt kõigile abitarvitajatele. Abiandmisest loobuda võib ainult mõjuvate põhjustel, nagu loomaarsti otsused ametikohuste täitmise, loomaarsti või tema perekonnaliikmete raske haigestumine, väljasõitu takistavad looduslikud tingimused ja abitarvitaja poolt honorari tasumatajätmine ning loomaarsti aubaavamised.

4.

Abitarvitajatelt tasu võtmisel peab loomaarst arvestama Loomaarstide Koja poolt kehtivapandud minimaaltakse ning ei tohi teha allapakkumisi. Brandina on lubatud vasemalle abitarvitajale alandada honorari või loobuda sellest hoopis.

5.

Loomaarsti tunnistuse väljaandmine nii kohtutele kui ka muudele asutustele esitamiseks võib toimuda ainult loomaarsti enese poolt ettevalmistatud looma resp. loomasaaduste otsese järelevalveta põhjal. Tunnistus võib tugineda ainult looma tervisele selgikorra resp. loomasaaduste põhjalikul uurimisel saadud andmetele, teaduslikele töökapiidantidele ning tarbe korral kompetentsete laboratooriumide uurimistulemustele.

6.

Loomaarstil on keelatud abitarvitajate juurdemeelitamiseks enant reklaamide ajakirjanduses, üles panna, välja anda või jagada reklaamkirju, pakkude tasuta ravi, avaldada tänukirju, ravimis- ja operatsiooniteateid mitte kutsealasest ajakirjades või kasutada igasuguseid teisi enese ülistamise võtteid.

7.

Loomaarstil on lubatud vastuvõtu koha tähistamiseks maja välisküljele kui ka väravale välja panna silti, mille suurus ülemääraks on 35x25 sentimeetrit. Kaulustates ja siltidel on lubatud peale loomaarsti nime, teadusliku kraadi, kutse- ja ametinimetuse ära tähendada veel eriala, kõnetunde, vastuvõtukohta ja telefoninumbrit. Muude andmete avaldamine on keelatud.

8.

Loomaarst võib avaldada nõusolekut ekspertise komisjonidest osavõtmiseks ainult teiste liikmete õheõiguslasel alusel.

9.

Loomaarst peab kõigi loomatervishoiu ala käsitlevate küsimuste lahendamisel tagasi lükkama vahelesegamise isikutelt, kes ei oma loomaarsti kutset.

10.

Loomaarst on kohustatud avalikkuse ees kaitsma oma kutset ja selleks;

a) energiliselt välja astuma igal juhul, kui püütakse seda alandada või diskrediteerida;

b) esile tõsta oma kutse vajadust loomatervishoiu, loomakasvatuse kui ka rahvatervishoiu alal, võimalust mõnda;

c) selgitama avalikkudel koosolekutel loomatervishoiu ja loomakasvatuse küsimusi ning loomataudide ja haiguste ohtu inimestervishoiule;

d) avaldama teaduslike ja populaarteaduslike loomatervishoiu ning -kasvatuse puutuvaid töid;

e) kaasa töötama kutsealasest, põllumajandus- ja muude organisatsioonides;

f) kaasa töötama määratavates kui ka valitavates ametites omavalitsus- ja riigiasutustes.

11.

Loomaarstil on oma teadmiste täiendamiseks, kutsealaste eesmärkide teaduslikeks taotlemiseks ja kollegiaalsete vahekorvide süvendamiseks soovitat pidevalt osa võtta loomaarstlike kutseorganisatsioonide tegevusest.

12.

Iga loomaarst, austades oma kutset ja kolleege, peab nii oma kolleegide ringis kui ka väljaspool seda piinlikult hoiduma igasuguse

test ebakorrektsustest ja ebavõrrikkudest, kergemeelsetest, halvakaupandavatest või alandavatest väljendustest teise loomaarsti iniku või tema teadmiste või raviviiside kohta.

13.

Loomaarst peab püüdma teiste loomaarstidega tekkivad tüliküsimusi ja lahkarvamusi lahendada omavahel. Ei anna see tulemusi, siis toimub tüliküsimuste lahendamise aukohtu või Loomaarstide Koja distsiplinaarkohtu kaudu. Viimaste otsused on vastuvaidlamatud.

Tüliküsimuste arutamisel aukohtule teatavaks saanud distsiplinaarreaktsioonid on aukohtust osavõtjad loomaarstid kohustatud tegema teatavaks Loomaarstide Koja distsiplinaarkohtule.

Loomaarstide kutsealased kui ka omavahelised lahkarvamused ja nende vahekordade lahendamised ei tohi põhjustada ilma Loomaarstide Koja seisukoha ära kuulamata avalikku poleemikat ega kanduda mitte-loomaarstilikesse trükitoodetesse.

14.

Ükaki loomaarst ei tohi mõjuva põhjuseta keelduda vajaduse korral assisteerimast teiselt loomaarstilt.

15.

Kui mõni loomaarstiga täidetav ametikoht on vabanenud loomaarsti kutse tõekspidamiste vastaseks, siis on iga Koja liige kohustatud sellest teatama Koja juhatusle, kes võtab küsimuses oma seisukoha ja informeerib vääramtuste korral Koja liikmeid.

16.

Ametikohale kandideerimisel on loomaarst kohustatud Loomaarstide Koja abil selgitama, kas koht on vabanenud loomaarstikonna õigekspidamiste mõistete kohaselt ja kas ei ole seejuures rikutud eelmise kohavaldaja õiguslike huvid. Ametikohale kandideerija loomaarst on kohustatud seejuures arvestama Loomaarstide Koja seisukohti.

17.

Loomaarstide kutse-eesrika koodeksi on juhtnõuiks loomaarstidele nende tegevuses ja käitumises ning tema eeskirjade täitmise järelevalve on kohuslik igale Loomaarstide Koja liikmele.

18.

Eesoleva koodeksi eeskirjade vastu esikajaid Loomaarstide Koja liikmeid karistatakse Loomaarstide Koja distsiplinaarkohtu poolt Loomaarstide Koja seaduse § 38 alusel.

19.

Eesolev koodeks hakkab kehtima kaks nädalat peale avaldamist "Eesti Loomaarstlikus Ringvaates".

A. Arras
Loomaarstide Koja esimees

Ev. Sõerd
Sekretär

Helpoolavaldatud "Loomaarstide kutse-eesrika koodeksi" kinnitamisest ja jõustumisest on möödunud 51 aastat. Eesti loomaarstikond on neid nõudeid kindlalt järginud, eriti on selles eeskujuks ja traditsioonide kandjaks olnud vanem põlvkond. Ka tänapäeval ei ole kutse-eesrika probleemid kadunud. "KLR" loodab, et see väärrib arutamist ja arwab, et võib olla on melle ka müüd täiendatud ja kaasajastatud kutse-eesrika põhireeglilikku tarvis. Mida arvate teie?

J. Parre

PÕLLUMAJANDUSHARIDUSE TÄIUSTAMISSEST

K. Alekand

(Lühendatult ajalehest "Põllumajanduse Akadeemia"
nr. 6 (1982) 2. märts 1989. a.)

Analüüsides põllumajandushariduse hetkesuisu ilmneb rida arengu stiihilisusele viitavaid momente.

Nendeks on:

o vabariigis valmistatakse põllumajandustõeltajaid ette vahekorras 1x2x1,5, s.o. iga kõrgharidusega spetsialisti kohta 2 keskharidusega tehnikut, iga tehniku kohta 1,5 oskustõolist, kui võtta inseneerid ja tehnikud kokku, saame iga spetsialisti kohta ühe (1) oskustõolise, "rusikareegli" järgi võiks vahekorrd olla 1x5x20;

o kutse- ja keskerikoolitus on territoriaalselt jaotatud ebaühtlaselt - sotsiaalselt kriitilistes rajoonides (K.-Järve, Haapsalu) põllumajanduskoolid üldse puuduvad, arenenud rajoonides on koolide kontsentratsioon suur (Viljandi raj. - 3 tehnikumi, kutsekoolid puuduvad, Paide raj. - 2 tehnikumi + 2 kutsekooli jne.), sellele lisandub veel põllumajanduslike põhierialade (taimkasvatuse, loomakasvatuse, mehhaniseerimise) põhjendamata jaotus (olemas ainult viies rajoonis), mis kõik kokku soodustavad noorte vabariigiliseast migratsioonid;

o kutse-, keskeri- ja täienduskoolitus on killustatud erialati (tehnikuid 24 kitsast eriala), organisatsiooniliselt (kutsekooli, sovhoostehnikumi, õppekombinaat) ja alluvussuhetes (rajooni ATK, vabariigiki ATK, Hariduskomitee), tulemuseks on materiaalse ja pedagoogiliste ressurside ebaratsionaalne kasutamine;

o koolituses puudub üldhariduslik ja ajaline järjepidevus - tehnikumi ja EPA-see võivad läbi kutsekooli astuda sisuliselt puuduliku üldharidusega noored, abituriimist läbi kutsekooli või tehnikumi EPA-see astujad kaotavad õpiajasa 1...3 aastat.

Tajudes neid puudusi, tõeas grupp EPA õppejõude (prof. H. Tikk, dotsendid A. Murutar, A. Mikk, U. Ausmees, V. Jullinen, õppeosakonna ülem K. Veibri ja allkirjutanu) väljasi põllumajandushariduse uustaise põhiseisukohad, mis põhimõtteliselt muutmatult formeerusid ATK hariduskonjajoni tõe käigus vastavate programmiliste dokumentide projektideks.

Üldjoontes peaks põllumajanduskoolituse süsteem vabariigis kujunema järgmiseks.

Igasse sotsiaal-looduslikku regioonit või maakonda kujundatakse välja ühtsele organisatsioonilise-pedagoogilisele juhtimisele allutatud põllumajanduskoolituse keskus, mis ühendab eneses täielikku keskharidust mitteandva põllumajanduskooli (end. kutsekooli), kõrgeima põllumajanduskooli (tehnikumi) ja kutse- ning tehnoloogiakursused (õppekombinaat).

Koolide ühendamine üheks keskuks võimaldab välja kujundada täiuslikuma õppebaasi ja otstarbekamalt rakendada kaadrit. Iga maakonna kõrgeimas põllumajanduskoolis on põllumajanduslikud põhierialad, kitsam spetsialiseerumine vanematel kursustel toimub regioonide kõrgeimas põllumajanduskoolides. Vähemalt regiooni kooli juurde kuulub ka kateedraas.

Noorte haridustee diplomspetsialistina võib kulgeda mitmeti:
- abituriim -> EPA I kursus;
- abituriim -> kõrgeim põllumajanduskool -> EPA täiendusõppe instituudi humanitaarkursus (üks aasta) -> EPA III kursus;
- keskooli 8. (9.) klass -> põllumajanduskool -> kõrgeima põllumajanduskooli üldhariduskursus (üks aasta) -> EPA I kursus.
Viimasel kahel variandil pikeneb üldine õpinea ühe aasta võrra.

EPA pedagoogilised eemärgid ja õppekorralduse struktuur on avaldatud PA-s nr. 30 (15. detsember 1988. a.) ja põhimõtteliselt muudatusi tehtud pole. Juhtivate põllumeeste (nii erialalises kui ka administratiivses mõttes) vahepeal avaldatud seisukohti ja EPA-siseseid dialooge arvestes võttes näeks see struktuur oma rakendamisele tuleval kujul välja järgmiselt.

ÕPPEINSTITUUDID	TEADUSKONNAD	SPETSIALISEERUMINE
1. tsükli baasettevalmistus 2 aastat	2. tsükli erialaettevalmistus 2 aastat	3. tsükli ettevalmistus 2 aastat

I. PÕLLUMAJANDUS-
INSTITUUT

Agronoomia	{ agronoomia alandsagronoomia agroteenia
Zoosinseneri	{ loomakasvatuse eriloomakasvatuse
Veterinaaria	{ veterinaaria biotehnoloogia ^x
Majandus	mändgeriaala ^x

II. INGENEER-
INSTITUUT

a) tehnikaharu	Põllumajanduse mehhaniseerimine Põllumajanduse mehhaniseerimine Põllumajanduse elektrifitseerimine	tehnoloogia	{ piimasaad. tootm. teh- nol. lihasaad. tootm. tehnol.
b) maainseneriharu			
III. METSA- INSTITUUT	Metsanduse		{ metsamaajandus metsatõustatus

IV. TÄIENDUSÕPPE INSTITUUT

- a) Üheaastane humanitaarkursus tehnikumideast astujatele
- b) Ühiskondlike erialade õpetamine
- c) põllumajanduspetsialistide täiendusõpe

X
interdistsiplinaarsed erialad

Õppe-metoodiliseks vormiks jääb sujuv õleminek kursusesüsteemilt kohustuslike õppeainetega 1. tsükliis kuni valdavalt teaduskonna tasemele valikainete süsteemile 3. tsükliis. Interdistsiplinaarsetele erialadele (biotehnoloogia, määndžeri ja keskkonnakaitse eriala) võib spetsialiseeruda kõigist teaduskondadest. Humanitaarõpetus (end. ühiskonnateadused) kindlustab üliõpilased välismaailmaga suhtlemiseks vajaliku üldkultuuriliste ja sotsiaal-psühholoogiliste teadmiste tasemega, 3. tsükkel tulevased teadurid kandidaadi miinimumeksaniga filosoofias. Viimatinimetatutel on õppetöö integreeritud tõe-ga uurimisinstituutides.

X X X

MMT üldkoosolekul use õppekorralduse arutelul konstateeris dots. A. Maaatik, et projekti realiseerimisel "hakkab EPA-s olema nagu Helsingi Tehnikaülikoolis".

IME ei lase meil edasi õpetada nagu seni, sest raha on vaid kõige hädavajalikumaks, vähemalt esialgu, ja seda tuleb kõigi vahenditega hankima hakata.

KUIDAS EPA KORRAB IME-ga?

Kõik algab veendumusest, et IME v ä r t u s t a b h a r i t u s e. Ei ole kedagi kohtunud, kes ei nõustuks sellega, kuid ilmelt kõik ei mõtesta lõpuni lahti, mida see tähendab ja mida see enesega kassa toob haridussüsteemile, s.h. EPA-le. Signaalselt tähendab see seda, et inimene ise otsib võimaluse omandada püstitatud eesmärkide saavutamiseks vajalikud teadmised ja oskused, mitte vajalikku õppima ei hakka.

Ka selle peale võib vastata: tore, aga mis siis sellest, õpetada võib ikka nagu seni! Kahjuks ei või ega saa. IME ise ei lase, sest raha on vaid kõige hädavajalikumaks, vähemalt esialgu, ja seda tuleb kõigi vahenditega hankima hakata.

Võib jälle vastata: ja mis siis!

Siis tuleb see, et ei vajata enam nii palju kõrgharidusega spetsialiste ja need, keda vajatakse, peavad oskama raha teha. Muidugi mitte valerahaga, mida meie riik senini on trükinud (1 rbl. = 20 kop.), vaid ikka seda kullakarvalist.

Need jätaksimegi esimese konkreetse valdusteema juurde. Pole palju neid erialafunktsionäre, kes oleksid nõustunud, et antud eriala spetsialiste tulevikus enam nii palju vaja ei ole. Ise olen veendunud, et 50 kõrgharidusega maaparandajat aastas tulevikus enam tõe-d ei leia ja midagi tuleb juba kohe ette võtta. Püüame seda tõestada ka teiste erialade suhtes.

Mainisime, et vabariigis valmistatakse põllumajandustõstajaid ette vahekorras: üks spetsialist - üks oskustõstline. Ainult väga rikas riik ebakompetentsete majanduspoliitikutega võiks seda lubada, sedagi ajutiselt, sest kaua ta ikka selliste majanduspoliitikutega rikas on. Nii oleme meilegi vaeseks muutunud.

Võtame aluseks "rusikareegli" 1x5x20 ja oletame, et vabariigi põllumajanduses peaks tõelisi olema kaks korda rohkem ning nad kõik peaksid olema saanud mingi põllumajandusliku koolituse. Oletagem veel, et tänapäeval on selliseid vaid pooled.

"Rusikareeglist" tagurpidi arvutades tuleb, et meil oleks vaja tehnikuid ette valmistada 3 korda ja kõrgharidusega spetsialiste 7,5 korda vähem kui praegu, s.o. EPA-s kokku 75 inimest aastas! Muidugi

ei saa seda arvu programmiisena võtta, kuid samuti ei saa mind uskuma panna, et IME-t ei tule, kui EPA ei valmista ette 25 maakorraldajat, 75 metsameest jne.

Nii palju kvantiteedist. Edasi mõned mõtted ettevalmistuse kvantiteedist.

Tänaseni oli EPA-s kõik lihtne. Tooda nagu tehases kaheteistkümneme eriala vooluliinil. Riigiplaan kindlustas noorele spetsialistile sama vooluliini kuni pensionini. IME tingimustes tuleb noorel enesel tõe-koht valida, võib-olla isegi otsida, sest riigiplaan vaevalt hakkab arastevõtteid või kooperatiive kaadriga varustama. See väärtustabki noortele harituse ja seda konkreetse tõe-koha nõustest lähtudes.

Tähendab, kuni kokkuleppe leidmiseini mingi konkreetse firma, s.o. mõni aasta enne lõpetamist, peab noorel säilima veel õppevaliku või ümbervaliku võimalus, võimalus spetsialiseeruda.

Võib ka nii välja kujuneda, et spetsiaalfirmas kohta ei leia ja tõe-ile tuleb asuda majandisse, kus on näiteks vaja organiseerida ehitustöid, hooldada kuivendusüsteeme, puhasustussüsteeme ja teid ning teha geodeetilisi töid (talusid välja mõõta).

Ühtegi meist tõe-dest pole nii palju, et majandil tasuks tõe-ile võtta kitsa eriala spetsialiste ja neile täit palka maksta. Siis oleks noorel juba mõtet haarata võimalusest, katkestada õpingud EPA-s peale esimese astme lõpetamist ja asuda tõe-ile küllalt universaalse maainseneri kvalifikatsiooniga.

Soovi korral ja soodsa karjäärivõimaluse avanemisel võiks jätka-ta õpinguid EPA teises astmes ning lõpetada see tulevase tõe-koha toot-
tusele näiteks maaparanduse diplomiansenerina.

KAS EPA-le IME-s TOOD JÄTKUB?

Ei julge kinnitada, et just esimese mahu, kuid kirjeldatud-ka-vandatud universaalsus peaks kindlasti "turgu" laiendama. Suhete 1x5x20 põhjal välja arvatud tinglik arv 75 käib tootmise vahetute juhtide, tehnoloogiaspetsialistide kohta, milliseid oleme põhimõtte-
liselt senini ette valmistanud. Sellele võime tulevikus lisada kõik II astme lõpetajad.

EPA säilitamiseks on veel üks tagatis -

INTEGREERUVINE TÄIENDUSÕPETUS.

On enam-vähem kindel, et ka meie uurimisinstituutidel seisavad see rasked ajad, tõepoolest - need on juba algamas. Naha lugeda oska-vate maade praktika on mõidunud seda, et kõrgharituse ja teaduse ühen-damine muudab nii õppetöö kui ka teadustöö efektiivsemaks ja ökonoom-
semaks. Meil oleks võimalus sel teel jõuda ka pedagoogilise kaadri normatiivi osas maailmatasemele 1:3...1:4 (Õppejõud; üliõpilasi) se-niis 1:11 asemel. Võimalused on vähemalt kolme eriala osas täiesti reaalsed.

Loodetavasti esimeseks EPA õppe-teaduslikuks (või ka vastupidi) in-
stituudiks saab metsainstituut. Kõnneseks sammuka võiks olla uuri-
misinstituutide ja teaduskondade ühendühkogude loomine, mille üles-
andeks jääks juba järgnevate organisatsiooniliste sammude kavandami-
ne.

Toimetuselt. ELU-le on oluline loomaarstikonna järelekasv nii kvan-
titeedilt kui kvaliteedilt. Praegu on EPA-s kavas radikaalsed muut-
used õppetöös, millega loome vajalikku loomaarstikonda tutvustada. Ku-
na kolleegide hulgas esialgu ei olnud soovijaid, siis avaldame alustu-
seks EPA õppeprorektori kirjutise, kus probleem tõstatakse laiemalt
ja tuuakse näiteid maaparanduse valdkonnast. Ümberkorraldused on põl-
vitud ka kriitikat ja teaduskonniti on avaldatud eriarvamusi. Praegu
ei ole veel täiesti selge, millised muutused lähitulevikus alla viiak-
se. Võib-olla on mõtet kaaluda ka omariikluseaegset õppekorraldust
teaduskonnas. Ootame lugejate arvamusi ja ettepanekuid.

OLI JA ON

VETERINAARTEENISTUS ERSTI VABARIIGIS

J. Kants

Eesti Vabariigis oli 1939. a. veiseid ligi 800 000 (meist lohmi 470 000), sigu 440 000, lambaid 700 000, hobuseid 220 000 ja linde ligikaudu 2 miljonit. Need loomad paiknesid 140 000 talus. See noo-
dustaski loomaarstide tõe-põllu.

Veterinaarteenistus oli korraldatud loomaarstijaoskondade kaudu. Jaoskondi oli vabariigis umbes 100. Nende arv kasvas iga aastaga vas-
tavalts sellele, kuidas Tartu ülikooli loomaarstiteaduskonna lõpetas
noori loomaarste. Veterinaarteenistust juhtis Põllutõstaministeeriumi

Tartu veterinaariakõrgkool alustas Tartu Ülikooli loomaarati-teaduskonnana 1886 6. oktoobril 1919. a. väga rasketes oludes, sest Tartu Veterinaariainstituudi õppe- ning uurimistöö vahendid, kateedri-dokumendid ja raamatukogu olid 1917. a. Saksa okupatsiooni kartu-ses Venemaale evakueeritud ja vene rahvusest õppejõud (professorid Njegotin, Putškovski, Justov, Aleksejev jt.) Tartust lahkunud. Olid jäänud tühjad õppehooned ja paikse päritoluga vanemad õppejõud, kel-lest aga mitmed olid juba pensioniseeritud. Kuid isegi nendest lahku-sid juba 1920. a. lätlaste professorid L. Kundsins ja J. Paukula Riias avatud veterinaar-teaduskonda ning kolm õppejõudu suri (õppeõ-pikoja juhataja E. Kalning 1920., patoloogiprofessor J. Waldmann 1922. ning epizootoloogia ja eribakterioloogia professor, teaduskonna dekaan K. Happich 1923. a.). Seega oli Tartu veterinaariakõrgkool ja-gunenud kaheks õppeasutuseks, millest Saratovi veterinaariainsti-tuut päris Tartu Instituudi vara koos nooremate õppejõududega, Tartu vaid õppeasutuse krunni, mõned sakad õppejõud ja hooned koos mõõbli-ga. Alustada tuli mitte üksnes uute seadmete hankimisest, vaid ka uue kaadri värbamisest ja ettevalmistamisest. Olid ju endistest pro-fessoritest kaheksandate aastate alguseks teaduskonda jäänud vaid W. Gutmann ja E. Schröder.

Tartu Ülikooli veterinaar-teaduskonna aerafoto 1931. a.

Uue täiendava õppekaadri värbamist alustati nende eesti rahvu-sest kunagiste lõpetajate hulgas, kes instituudi päevil lõpetasid nooremate õppejõududeks (assistentidena). Mõnda hakkas kirurgia eri-ala dotsendina 1886le K. Saral, seroloogia ja bakterioloogia alal G. Heinrich, hobusekasvatuse ja rautuse alal A. Hängel. Näirivalt mõ-jus ebakindlus teaduskonna tuleviku suhtes. Niielt pidi-asi mõned ve-terinaararstid, ka tollane veterinaarvalituse juhataja A. Arras ja teaduskonna õppejõududest A. Hängel kõrgemat veterinaariaõppeasus-tust Eesti majanduslikel kaalutlustel tarbetuks. Just seetõttu loo-busid paljud väljapaistvamad veterinaararstid (Rabison, Ruus, Arras, Tori Hobusekasvatuse juhataja Margk, Taecker jt.) pakutud õppejõu-kohast. Üksnes eribakterioloogia ja teraapia õppekohale soostus tule-ma Kaasani Veterinaariinstituudi eesti rahvusest professor K. Holz-mann, kes aga kahjuks suri juba enne kodutele asumist. Nii tuligi oma õppekohti täita välismaiste õppejõududega; anatoomia õppetoolile asus 1923. a. Bernist prof. Hans Richter ja patoloogilise anatoomia õppetoolile 1922. a. Müncheni Veterinaarkõrgkooli noor andekas õppe-jõud dotsent Michael Hobmaier.

Professorite Gutmanni ja Schröderi asendamiseks ning edasiste õp-pejõukohtade komplekteerimiseks suunati Viini ja teistes välismais-tesse veterinaariakõrgkoolidesse end täiendama rida nooremad õppe-jõude (assistentid Kaarde, Roots, Tomberg, Laas, Viidik), kes aspi-rantuuriaja lõppedes ja pärast veterinaariadoktori kraadi omandamist naasid kodumaale ja siin dotsentidena 1886le asusid. Doktori disser-tatsiooni ei suutnud kaitsta üksnes Tomberg.

Eestis koostasid oma doktoritöö assistent P. Laja TÜ arstitea-duskonna professori K. Schlossmanni juhendamisel, aspirant J. Tehver arstiteaduskonna histoloogiprofessori H. Kulli juhendamisel ja as-sistent V. Ridala sama teaduskonna professori A. Valdase juures. Hil-jem kaitsesid veterinaariadoktori väitekirja assistent E. Vau (juh. dots. J. Tehver) ja assistent E. Ridala (juh. E. Roots). Lisaks sel-lele täiendasid kõik nooremad õppejõud oma kvalifikatsiooni korduvate hilisemate komanderingute näol välismaale, eeskätt Viini ja Sak-samaa veterinaariakõrgkoolidesse, allkirjutama täiendus end ühe aas-ta kestel Edinburghi Veterinaarkolledžis (aastal 1929/30).

Õppejõudude rahvusliku heterogeensuse tõttu toimus õppetöö tea-duskonna algusaastail paralleelselt nii eesti, vene kui ka saksa kee-les, kuid kolmekümendate aastate algul, pärast vanade õppejõudude (Gutmanni, Schröderi ja prosektor A. Mahimanni) emigreerumist ja professorite Hobmaieri ning Richteri lahkumist (eesti keele mitteära-õppimise tõttu) muutus õppetöö fakulteedis täielikult eestikeelseks, õppekirjandus aga jäi endiselt kuni vabariigi lõpuastaini saksa-keelseks.

Teaduskonna õppejõud õpetasid omariiklisperioodil üksnes eriala põhialeid. Üldteoreetiliste ainete (keemia, füüsika, zooloogia, bo-taanika) õpetamine toimus matemaatika-loodusteaduskonnas koos maini-tud teaduskonna üliõpilastega. Ühes arstiteaduskonna üliõpilastega kuulati (inimese) füsioloogia ja farmakoloogia loenguid, osalemata nimetatud ainete praktikumides.

Õppetöö kõrval tuli teaduskonna õppejõududel hoolitseda ka la-boratooriumide sisustuse eest ning kaasa aidata emakeelse erialase terminoloogia väljatöötamisel. Viimase töö ühtlustav osa lasus ees-kätt prof. J. Kaarde õlgadel, selles on eestikeelsed vasted loodud saksa- ja latinakeelsetele terminitele.^x

Uurimistöö temaatika oli suhteliselt heterogeenne, ehkki selle põhialiateks suunajateks olid vabariigi enda piires üleskerkinud va-jadused. Nii tegeles Laja ulatualikumalt ensootilise abordi ja maru-taudi uurimisega, Kaarde soo- ning udarahaiguste etioloogia ja ravi küsimustega. Saral künnahaukumise operatiivse ravimeetodi väljatöötam-ise, Roots brutsellooni ja udarahaiguste etioloogia selgitamisega, Taagepera ja Hängel avaldasid populaarteaduslikke artikleid hobu-sekasvatuse ja karpjate tarvisoitu alalt. Kõige süstemaatilisemalt ja intensiivsemalt tegeles teadusliku uurimistööga prof. Hobmaier, kä-sitledes peamiselt mitmete loomsete parasitide arengut ja tõrjet ning hobuse globineemia ning globinuuria etioloogiat. Prof. Richteri literatuurne tegevus seines peamiselt ajakirjade "Agronomica" ja "Eesti Loomaarstlik Ringvaade" sisu refereerimises saksa-keelses refereerajakirjas "Jahresbericht der Veterinarmedizin", kusjuures vajali-ku refereeringu ja tõlke tegi talle ta assistent. V. Ridala alustas oma uuringuid veiste brutsellooni käsitlusega, millest kujundas ka oma väitekirja, E. Ridala Tartu linna turuplana sanitaarseisundi uur-i-misega ja E. Vau koduloomade eesetakti mikroanatoomia võrdluse uur-i-misega. Mainitud temaatikast kujundasid E. Ridala ja Vau ka oma väi-tekirjad.

Uurimistööde olulisemaks publikatsioonipaigaks kujunes ESR, kus-juures avaldamiskeelena kasutati eesti keele kõrval ohtralt ka saksa keelt. Üldse oli ESR originaalartiklitest kandvav osa teaduskonna õp-pejõududest.

Emakeelse õppekirjanduse soetamist alustasid teaduskonna õppe-jõud kolmekümendatel aastatel. Prof. A. Laas avaldas aastail 1934 ja 1938 "Koduloomade sisehaiguste kliiniline diagnostika" I ja II osa ja J. Tehver aastatel 1934, 1936 ja 1938 vastavalt "Koduloomade ana-

Tartu Ülikooli Veterinaar-teaduskonna õppejõud ja üliõpilased-absolventid 1927. aastal. Eesrida vas-kult: 1. prosektor Artur Mahimann, 2. prof. Hans Richter, 3. prof. Ernst Schröder, 4. prof. Voldemar Gutmann, 5. prof. Karl Saral, 6. dots. Johan Ainson ja 7. prof. Michael Hobmaier. Teises reas vasakult neljas dots. Johannes Kaarde, kuues dots. Aleksander Hängel ja rea lõpul dots. Juhannes Tomberg. Tagareas vasakult esimene lõpetaja Julius Tehver.

^x J. Kaarde (toim.). Loomaarstiteadusliku oskuseõnn. Akadeemilise Loomaarstiteadusliku Seltsi väljaanne. Tartu, 1931.

toomia", "Koduloomade füsioloogia" ja "Koduloomade sigimise". A. Rängeli "Hõbuserautamine ja kabja tervishoid" ilmus 1937. a. Hiljem aga liititud teaduskonna kõik õppejõud populaarteadusliku "Põllumehe loomaterivishoiu käsiraamatu" koostamisse, mis ilmus eesastrukis 1942. a.

Õppejõudude keaksena kujunes omariikluse päevil üldisuse silmis prof. Karl Saral, seda küll suurel määral ka tema abikaasa ühiakondliku tegevuse tõttu. Üliõpilaste silmis olid kõige austusväärsemad vanad professorid; Tartu Ülikooli audektor prof. W. Gutmann ja prof. E. Schröder. Jätkuvalt püsis üliõpilaste lugupidamine ja austus kõrgel Saksaamaal tulnud prof. M. Hobmaieri suhtes; tema loengute viimistletus ja elokventsus, väljendi täpsus ja teravus ning korjaste lakkamise virtuoslik tehnika tõstis teda üliõpilaste silmis tol ajal teistest õppejõududest märgatavalt kõrgemale.

Kooli- ja instituudiaeagne kurrikuluma suudeti teaduskonnas 1922. aastast alates 5-aastaseks. Lõpetanule anti õpinguraamatu hinnote põhjal välja loomaarsti diplom või diplom cum laude. Teaduskonna esitamisel ja TU nõukogu kinnitamisel võidi väitekirja edukalt kaitsnud promovendile välja anda doktor meditsiinis spetsialiseeritud teaduslik kraad koos seda tõendava diplomiga. Nagu eespool nimetatud, kasutasid seda võimalust õppejõududest Saral, Laja, Tehver, V. ja E. Ridaia'd ning E. Vau, Hiljem lisandusid neile kliiniku assistentidest Albert Paabo ja Otto Tamm, Ainson, Rängel, Tomberg ja Taagepera teaduslikku kraadi ei taotlenud, jäädes eespool kogu teenistusaajaga dotsentideks. Vabariigiaeagne veterinaardoktori teaduslik kraad võrdsustati nõukogudeaegsel ümberkvalifitseerimisel V&E-is NL veterinaardoktori kraadiga.

Prof. dr. Karl Juhani p. Sarali haud Siberis (Tomski oblasti Krivosenki rajooni Krasnojari küla läheduses). Teemandid basaltkivi püstitatud poegade poolt. Professor suri 18. VII 1942. a.

Vaadeldava perioodi eesti rahvusest õppejõududest tuli enamik (välja arvatud Rootsi, Vidik, Taagepera, Ainson, Tillmann jt.), kes kodumaalt lahkusid ja prof. Saral, kes koos perekonnaga julgeolekuorganisatsioonide korraldusel Siberisse küüditati) endises kvalifikatsiooniga üle nõukogudeaegsesse fakulteedi, jätkates siin oma õppetööd uutele nõudlustele ja ettekirjutustele vastavalt.

Nõukogude perioodil jäi veterinaarteaduskonda esialgu endiselt Tartu Ülikooli (hiljem Tartu Riikliku Ülikooli) rüppe, püüdes siin kuni 1951. aastani, mil ta üle läks vastloodustatud Eesti Põllumajanduse Akadeemia koosseisu.

Nõukogude periood algas 1940. a. suvel, kuid katkes sekse okupatsioonilise ajaks 1941. aasta suvest kuni 1944. a. sügiseni. Esimesel nõukogulikul õppeaastal (1940/41) jäi kehtima veel vabariigiaeagne õppekava, millele tulid juurde vaid poliitilised ained - marksiismi-leninismi alused, NKP ajalugu ja poliitiline ökonomia. Üleminek täielikule NL veterinaarinstituutide ja -fakulteedide õppekorraldusele algas 1944. aasta sügisest.

Õppeaegade inim- ja materiaalse teaduste osas meenutas see algusperiood mitmeti vabariigiaeagne TU Loomaarstiteaduskonna asutamise päevi. Mitmed vanematest õppejõududest olid nõukogude võimu eest põgenenud ja professor Saral puhkas küüditatuna Siberi mullas. Sõjajärgsed olid hävinud teaduskonna peahoone, histoloogias ja embrüoloogias laboratoorium (endine instituudi direktori elamu), teraapiakliinik, veisehaiguste kliinik ja endine kirurgiakliiniku hoone koos sisse- ja aparatuuriga. Teaduskonna areaalil olid endistest hoonetest järele jäänud vaid pooled (sisseehidustest paremal asetsuvad). Koos peahoonega asetsunud teaduskonna raamatukoguga hävisid ka õppeasutuse ajalugu käsitlevad materjalid ja koolis ning instituudis kaitsitud dissertatsioonid.

Kaotatud õpperuumidele püüti esialgu uus asukoht leida terveks jäänud teaduskonna hoonetes ja alles aastaid hiljem suudeti õpperuumide vajaduse kuidagi rahuldavalt kompenseerida kabe korruse peale-

ehitamisega kirurgiahoonele. Teaduskonna ajakohastatud ruumide küsimus laheneb aga alles lähematel aastatel ühenduses veterinaarbloki valmimisega RPA uuel ehitustandril Tallinna maantee ääres.

TU Loomaarstiteaduskonna vanemõppejõud ja assistendid sügisel 1947. a.

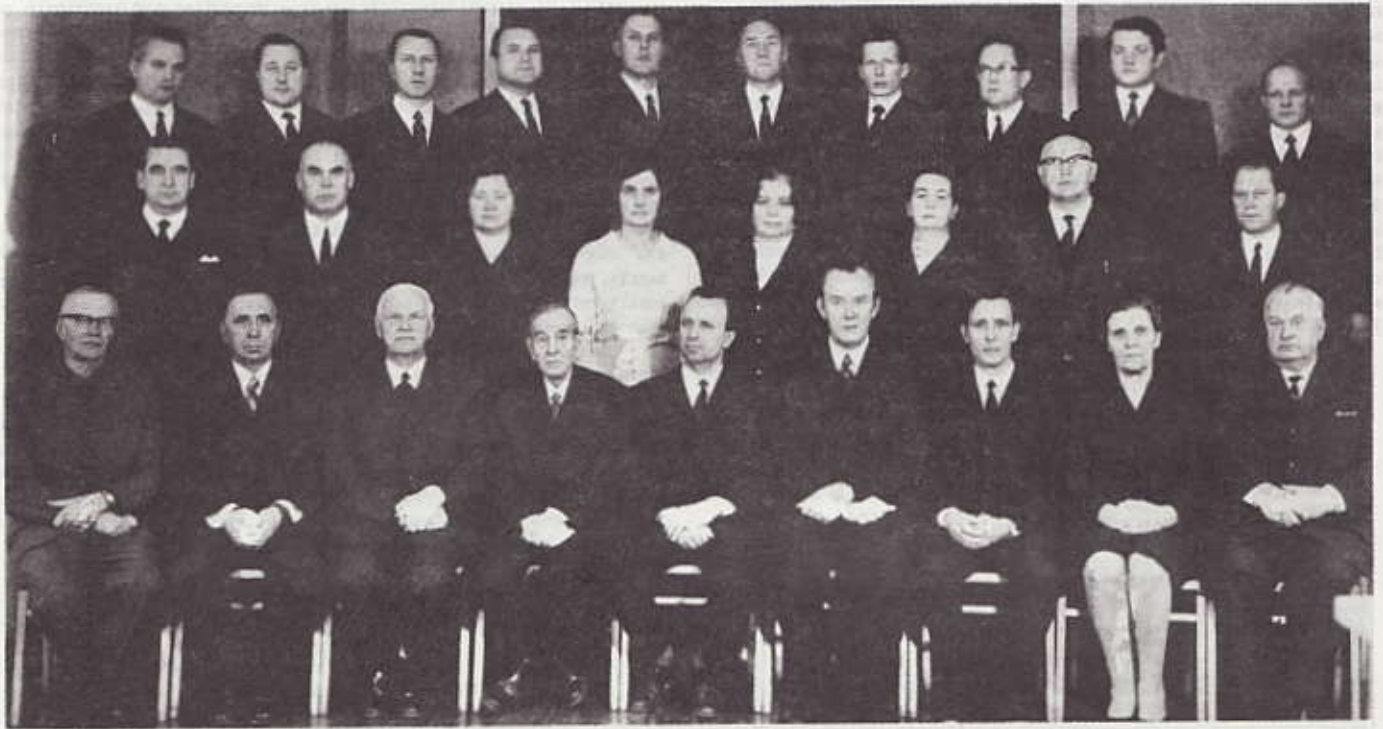
Eesreaga vasakult; professorid Elfriede Ridaia, Laja (akadeemik) ja Laas, dotsent Peabson (dekaan), professorid Kaarde, Vassil Ridaia, Vau, dotsendid Tomberg ja Lekk. Teiselt poolt; assistendid Lumi, Pehka, Raudsepp, Soomann, Saks, Koppa, Anilane ning dotsendid Säre ja Parve. Kolmandas reas; assistendid Raha, Saar, Kikas ja Nõmm. Viimasel reas; aspirant Velleste ja assistendid Tamm ja Pikk. Pildil puuduvad assistent Paussepp ja prof. Tehver.

Hõrenenud õppekaader tuli nüüd täiendada ka nende õppejõududega, kes varem arstiteaduskonnas loetavaid aineid (farmakoloogiat, üldpatoloogiat ja füsioloogiat) veterinaarteaduskonnas õpetama pidid. Väljalikku komplekteerimist teostati osalt erialases kutsetöö vältimiseks kolleegide (Peabson, Parve) kutsungil teaduskonna juurde, osalt nooremate õppejõudude edutamise teel, osalt demobiliseeritud kolleegide (Nõmm, Alles, Tomingas) rakendamiseks, kui ka Leningradist ja Moskvaast siia kutsutud või suunatud õppejõududega (dots. Lekk ja prof. Vassiljev).

See oli küllaltki hävitav, kuid samal ajal deprimeeriv ajajärk. Senini olime harjunud oma elu ja kutsetööd suurel määral ise korraldama, nüüd aga olime koos üliõpilastega taas lasteks muutunud; meid juhendati küsimuste arnanemas maneeris ülevõlt poolt ja meil seisis küllaltki selgelt silme ees Saralite perekonna kurb saatus selleks, et julgenuks uue ülemuse ettekirjutusi oponentida. Milles seisnes siis õppejõudude tegevus uues olukorras? Erialases õppetöös läbi viimiseks olime loomulikult kohustatud tutvuma venekooli õppe- ja teadusliku kirjandusega, erialaste laboratooriumide ja õppejõududega Leningradis ja Moskvas, milleks noorematel teadlastel ka end vene keeles täiendada tuli. Ideoloogias ümberõppimiseks aga suunati kõiki õppejõude ühe-, hiljem kaheastasele kursusele nn. Öhtu-ülikoolis. Viimase studiumi kasutegur endis erialases õppetöös aga osutus üldiselt negatiivseks. Tavaliselt suudeti loengutes vältida nii Lõsenko vegetatiivse hübridisatsiooniga õpetust kui ka Lõpešinskaja õpetust algaine mitterekulistest vormidest. Üldse suudeti õppetöös teoreetilist külge allitada Sigetel reobastel.

Õppetöös, laboratooriumide asustuse täiendamise ja endis ideoloogilise külje "viimistlemise" kõrval tuli õppejõududel linnas abikaasadele ka varemene koristusõududel ning majandites vilja- ja juurvilja koristusõududel. Ometi tuli aega varuda ka uurimistöös ja noore kaadri erialaseks ettevalmistamiseks. Ka viimane ülesanne osutus õppekaadrile jõukohaseks; juba esimestel sõjajärgsetel aastatel, kui õppejõud uue elukorraldusega juba mõnevõrra kohanevad olid, hakkasid ilmuma nende uurimistöös, mida nad erialastel konverentsidel ja kongressidel ette kandisid ja eesti- ning venekoolistena trüki avaldasid. Selle töös peamiseks organiseerijaks ja juhendajaks kui ka üldise teaduskonna õppekaadri väimeks juhiks kujunes professor J. Kaarde. Väga intensiivselt liitunud uurimistöösse ka noorem õppekaader, seostades seda eeskätt teadusliku kraadi taotlemisega (kandidaadikraadi taotlejad; Velleste 1950. a., Nõmm 1953, Sooman ja Jurisson 1955, Pavel 1956, Saks, Kübar, Ridaia, Peterson ja Aaver 1957, Sepp, Tedremaa, Veldemann ja Parre 1958. aastal). Noorte juhendajateks olid peamiselt kodumaised õppejõud (Kaarde, Laja, Säre, Vau jt.), osalt aga ka teadlased väljastpoolt. (E. Petersonil prof. R. Zion Leningradist

Veterinaarteaduskonna õppejõud 1973. aastal. Reinene rida vasakult: Peebsen, Nõmm, Tehver, Kaarde, Valge, Saks, Koslov, E. Ridala, V. Ridala. Teine rida: Reidla, Jürisson, Kiis, Rei, Alles, Kärner, Säre, Peterson. Kolmas rida: Kubar, Simovart, Pärn, Reintan, Kadarik, Tedremaa, Eller, Parre, Kirikal, Jalakas.

ja J. Parrel akadeemik Konstantin Ivanovitš Skrjabin Moskvas). Oma uurimistöödega teaduste doktori kraadini jõudsid teaduskonna kasvandikkudest õppejõud Peterson 1968. a. ja 1971. a. Nõmm, Pavel ja Jürisson ning aastaid hiljem Valdman, Tilga, Kartna, Kubar, Kozlov ja Reidla. Nõukogudeaegastest üliõpilastest on professoriteks kasvanud Valge, Jürisson, Peterson, Saks, Kubar, Kozlov ja Reidla ning väljaspool teaduskonda Valdman ja Tilga (prof. Nõmm on veteriiniaegne lõpetaja). Teenelise teadlase aumetust kannavad Kaarde, Vassil Ridala, Peterson, Nõmm ja Tehver ning LVI-s töötavad E. Aaver, E.-A. Valdman ja V. Tilga. ENSV riikliku presia esimeheks on saanud Kaarde, V. Ridala, Vau, Aaver, Parre, Nummort ja Tehver. Teadlaste kõrgeima aumetuse on pälvinud teaduskonna õppejõududest või kasvandikest prof. F. Laja ENSV Teaduste Akadeemia liikmena ning prof. E.-A. Valdman NSVL Põllumajandusakadeemia liikmena.

Uurimistööde teostamise ja avaldamise kõrval on enamik teaduskonna õppejõududest tõhusalt osa võtnud ka õppekirjanduse koostamisest, mille tulemusena on tänapäeval peaaegu kõik õppeained eestikeelse kirjandusega varustatud. Võlgu on see osas jäänud vaid loomateravishoiu ja patoloogia õppejõud, kuid ka patoloogia osas näeb vastav kirjastusleping õpiku ilmumise lähematel aastatel. Populaarteadusliku "Loomatervishoiu käsiraamatu" (1961) ja "Loomatervise käsiraamatu" (1983) koostamisest on samuti enamik vanemaid teaduskonna õppejõude osa võtnud.

Viimasel paarikümnel aastal on teaduskonna valmeks juhiks kujunenud professor Peterson. Teaduskonna ametlikeks juhtideks dekaanidena on aga nõukogude ajal olnud järjestikku Kaarde, Laja, Peebsen, Vau, Saks, Kubar ja Aadu Kolk. Teaduskonna kasvandikest on kõige kõrgemal asutuselisel positsioonil olnud või on; prof. F. Laja ELVI direktorina, prof. Elmar Valdman samal kohal ja prof. Nikolai Kozlov KPA rektorina.

Teaduskonna sekretöörina on 1947. aastast tänaseni töötanud särmiselt kohusetruu ja korda nõudev Linda Paim.

Kaasaajal on teaduskonnas järgmised kateedrid järgniste juhatajatega; anatoomia, histoloogia ja füsioloogia (prof. Hanno Kubar), patoloogiline anatoomia ja loomateravishoid (prof. Nikolai Kozlov), kirurgia ja sünnitusabi (doks. Madis Aidnik), sise- ja nakkushaigused (doks. Evald Pärnaste), liha- ja piimatehnoloogia (doks. Meili Rei).

Üldistavalt tuleb väita, et teaduskond on niihästi omariikluse

kui ka nõukogude perioodil tõhusalt toime tulnud erialase õppe-, kasvatus- ja uurimistööga ning see töö on väärikat tunnustust leidnud mitte üksnes koduvabariigis, vaid ka üleliidulises ulatuses ning osaliselt väljaspoolgi. Tahaks aga loota, et teaduskonna elu välisriikidega tihenedes, uute hoonete valmides ja taaseluastatava kutseajakirja vahendusel veelgi resultatiivsemaks muutub. Selleks kõike head!

"EESTI LOOMAAERSTLIK RINGVAATE" AASTAIL 1925-1940

E. Ernits

Müüd, mil hakkab taasilmuma Eesti Loomaarstide Ühingu üllitise "Eesti Loomaarstlik Ringvaade", on viimane aeg anda kas või põguski ülevaade sellest, mida see kujutas endast iseseisvas Eestis.

Eesti Vabariigi algastal oli meil loomate üpris vähe ning ajakirja loomine raske. Seepärast liituti põllumajanduse "Agronomiaga", millesse aga ei sobinud kahjuks kitsamad erialaartiklid, mistõttu "aõidust agronomide reespära peal" (A. Oit-Ojasalu väljend) tuli võimalikult kiiremini loobuda. 1925. aastal hakkaski A. Oit-Ojasalu initsiatiivil ilmuma Eesti Loomaarstide Seltsi (Ühingu) ajakiri "Eesti Loomaarstlik Ringvaade", mille viimase vihiku trükitajaks on märgitud 30. detsember 1940. Väljaannet toetas materiaalselt Loomatervishoiu Peavalitsus (1938. a. ümbernimetatult Veterinaartalitus) ning 1930-ndate aastate teisel poolel ka Loomaarstide Koda. Ajakirja trükiti algusaastatel O/U "Vaba Maa", 1929. aastast alates "Varraku" ja 1933. aastast peale K. Mattieseni trükikojas. "Eesti Loomaarstliku Ringvaate" tiraaž oli 1940. aastal 325-370 eksemplari, mis täielikult rahaldas meie loomateaduskonna vajadused nii enda tarvis kui ka vahetamiseks, sest esma aasta 1. jaanuari seisuga oli Eestis 188 veterinaararsti (sh. 156 eestlast).

1928. aastani paiknes "Eesti Loomaarstliku Ringvaate" toimetuse Tallinnas Loomatervishoiu Peavalitsuse ruumes Rahukohtu tänaval, sest kõik kolm toimetajat (A. Oit-Ojasalu, J. Rabison ja K. Taagepera) töötasid algul seal. Ajakirja tegevtoimetajaks olid A. Oit-Ojasalu (1925-1928), J. Kaarde (1929-1939) ja V. Ridala (1940).

1927. aastal ja edaspidigi ajakirja toimetuse koosseis suurenes. J. Rabisoni asemel hakkasid "ELR" toimetama veterinaariaõppejõud K. Saral ja A. Rängel ning Tori hobusekasvatuse juhataja M. Ilmjärv.

kust on pärit dissertandid, on seni olnud Semipalatinsk, Volgograd, Tbilisi ja Peralanovka (Rostov Doni ääres). Leeduat on promoveeritud olnud 5, lähtis 3, kõige rohkem on aga nõukogu läbi vandunud Leninigradis (nüüd Lomonossov) asuvas Üleiliduliasest Linnukaasvatuse Teadusliku uurimise Veterinaarinstituudist esitatud töid - 14. Meie vabariigi teadlastest on EPA veterinaaria erialanõukogus väitekirja kaitsnud M. Binsol (1978), V. Parts (1978), T. Schattneider, A. Fedotovski, H. Aart (1984), K. Metsamurk ja M. Klaassen (1989).

Niiis võib öelda, et 11 aasta jooksul on erialanõukogu K 120. 35.03. andnud oma tagasihoidliku panuse teaduskaadri ettevalmistamisel nii meie vabariigi kui ka kaugemate teadusasutuste tarvis. See on võimaldanud laiendada seniseid ja luua uusi teaduskontakte.

TÄHELVUS VETERINAARARSTIDE PERELE

Järjekorras EPA Veterinaariateaduskonna 137. lennu lõpuaktus toimus 1. juulil 1989. aastal kell 12.15 EPA aulas. Diplomid sai 55 noort loomaarsti. Lõpetanute nimistu ja neile esialgselt määratud töökohad on alljärgnevad:

1. Afanasjeva, Olga - Iisaku NS (Rakvere raj.)
2. Annikova, Anne - Ulvi kolhoos (Kohtla-Järve raj.)
3. Annuk, Katrin - Aravete kolhoos (Paide raj.)
4. Brikkel, Ly - Ääsmäe sovhoos (Harju raj.)
5. Hiidenurm, Meelis - Tammsaare kolhoos (Paide raj.)
6. Hiivain, Evi - Võhandu kolhoos (Põlva raj.)
7. Iljin, Piret - Avangardi kolhoos (Tartu raj.)
8. Islangalejeva, Galiya - Rakvere Lihakombinaat
9. Kallan, Anti - Viljandi ATK
10. Kallau, Rahel - Haiba kolhoos (Harju raj.)
11. Kasevalu, Külli - "Rahva Hääl" kolhoos (Jõgeva raj.)
12. Katmann, Kio - Rakvere Lihakombinaat
13. Kell, Ülle - Udeva sovhoos (Paide raj.)
14. Kinunen, Eve - Põlva LHTV
15. Kivistik, Tiia - Tori NMT (Pärnu raj.)
16. Konovalova, Alla - V.I. Lenini nim. NS (Harju raj.)
17. Krehova, Alla - M. Lillivere nim. kolhoos (Jõgeva raj.)
18. Käärain, Age - kolhoos "Oktoober" (Paide raj.)
19. Käper, Kaja - Rakvere Lihakombinaat
20. Leanaalo, Ester - Emaõie kolhoos (Tartu raj.)
21. Lavrentjeva, Maie - Jõgeva NS (Jõgeva raj.)
22. Lemmik, Kaja - Ravila kolhoos (Harju raj.)
23. Lillmaa, Villu - Võru sovhoos (Võru raj.)
24. Loo, Olev - Puhja sovhoos (Tartu raj.)
25. Luketša, Enriko - Rakvere Lihakombinaat
26. Mahhoniin, Aleksandr - Kohtla-Järve ATK
27. Mamedgussainov, Ifret - Rakvere Lihakombinaat
28. Mäekivi, Piret - Ilumäe kolhoos (Rakvere raj.)
29. Nõu, Valke - Kullamaa kolhoos (Haapsalu raj.)
30. Näksi, Haul - "Sõpruse" kolhoos (Hiiumaa raj.)
31. Org, Aivi - V.I. Lenini nim. kolhoos (Pärnu raj.)
32. Paalandi, Jaana - Paala kolhoos (Jõgeva raj.)
33. Palm, Anne - Haiba kolhoos (Harju raj.)
34. Palok, Piret - Vastseliina sovhoos (Võru raj.)
35. Peetsalu, Taimi - Ulenurme ÜKS (Tartu raj.)
36. Randma, Jaanus - M. Härma nim. kolhoos (Tartu raj.)
37. Rassulov, Ahmed - Nõukogude Armees
38. Rohi, Ulvi - Kausalu kolhoos (Harju raj.)
39. Roosa, Virgo - Sangaste kolhoos (Valga raj.)
40. Roosi, Viktorias - Ahja kolhoos (Põlva raj.)
41. Saar, Vilja - Rägavere sovhoos (Rakvere raj.)
42. Sillar, Elita - Vahenurme kolhoos (Pärnu raj.)
43. Sõst, Kaja - Triigi kolhoos (Rakvere raj.)
44. Sinter, Laine - Orissaare kolhoos (Saaremaa)
45. Sandali, Mihhail - Rakvere Lihakombinaat
46. Tamm, Viktor - Võhma Lihakombinaat
47. Tammiste, Tarmo - Viru-Nigula kolhoos (Rakvere raj.)
48. Tatotsko, Marina - Põdrangu sovhoos (Rakvere raj.)
49. Teras, Urve - Leie kolhoos (Viljandi raj.)
50. Toomik, Ulvi - V.I. Lenini nim. kolhoos (Rapla raj.)
51. Tärelašvili, Diemal - Rakvere Lihakombinaat
52. Umbear, Marika - Halina kolhoos (Pärnu raj.)
53. Uvarova, Jelena - Rakvere Lihakombinaat
54. Vaidla, Monika - Rapla ATK
55. Okva, Andres - EPA

Neid lõpetanud said loomaarstidiplomi kiitusega - Piret Mäekivi, Ulvi Rohi, Kaja Sõst ja Mihhail Sandali. Õnnitluse kõiki 137. lennu lõpetanud noori loomaarste ja soovime neile edu tulevases töös!

J. Parre

EESTI LOOMAARSTIDE ÜHINGUS

ÜLEVAADE ELU ASUTAMISKOOSOLEKUST JA JUHATUSE KOOSOLEKUTEST

4. oktoobril 1988. a. kella neljaks oli EPA aulasse kogunenud saalitäis loomaarste, et taastatada Eesti Loomaarstide Selts. Koosolekut juhataja valiti dots. Aadu Kolk.

Sissejuhatava ettekangete esine ELVI juhtivteadur Endel Aaver. Oma ettekangete põhjendas ta uue iseseisva ning isemajandava organisatsiooni loomise vajadust, kuna praeguse hetkeni vabariigi loomaarste ühendava PTTU tegevus on soikunud, eksisteerides põhiliselt ainult paberil, põhjuseks keskorganite juhtimise tsentraliseeritus ja halb finantsolukord. E. Aaver andis ülevaate ka endise Eesti Loomaarstide Seltsi tööst.

Järgmise küsimusena oli pöevakorras ühingu põhikirja projekti arutamine. Kuigi projekt oli eelnevalt kõikidesse rajoonidesse tutvumiseks ja läbitõõtamiseks laiali saadetud, peeti vajalikuks see täies ulatuses ette lugeda. Põhjalikult olid projektiga tutvunud Hiiumaa, Rakvere ja Kingisaepa rajooni ning Põide sovhooni loomaarstid, kes saatsid seltsi loomise initsiatiivgrupile ka palju asjalikke ettepanekuid põhikirja projekti täiendamise ning muudatuste osas. Koosoleku käigus kerkis üles hulgaliselt küsimusi organisatsiooni nime, alluvuse, põhikirja registreerimise, liikmete astumise korra, liikmemaksu suuruse ning ühingu õiguste kohta. Asjatundlike ettepanekutega esinesid Otto Tamm, Harry Peil, Arne Nurmik, Endel Aaver jt. Pärast pikka ja põhjalikku arutelu otsustati uuele organisatsioonile anda Eesti Loomaarstide Ühingu nimi ning liikmemaksu suuruseks määrata 5 rbl. (pensionäridele 3 rbl.), sisseastumismaks 3 rbl. Arutusel olev põhikirja projekt otsustati vastu võtta pärast esitatud täienduste ning paranduste sisseviimist.

Järgnes juhatusse valimine. 17-le kohale juhatuses kandideeris 21 loomaarsti, juhatusse esimehe kohale 2 kandidati. Viidi läbi nõuetekohane salajane hääletamine, mille tulemus oli pärast pikka ja pingelist hääletugemise komisjoni tööd järgmine; vastloodud ühingu esimeheks sai Endel Aaver, juhatusse liikmeteks Arne Nurmik, Aadu Kolk, Pentti Irval, Peeter Varik, Artur Hunt, Taavet Hallinõe, Taimi Parve, Vanbo Kaal, Vahur Tarkmees, Hans Kavak, Madis Aidnik, Ulo Puusepp, Harry Peil, Jaagup Alaots, Inge Barkala ja Andres Tamm. Hääletamisest võttis osa 186 loomaarsti.

Valiti ka 3-liikmeline revisjonikomisjon koosseisus Ulo Puidak, Villem Robi ja Lembit Tegova.

Koosoleku lõppedes võisid kõik soovijad kirjutada avalduse Eesti Loomaarstide Ühinguusse astumiseks. Pikale ja väsitavale asutamiskoo-olekule järgnes seltakondlik osa koos jalakeerutusega.

Eesti Loomaarstide Ühingu juhatusse esimehe koosolek toimus 9. okt. 1988. a. EPA veterinaariateaduskonna dekanadis, osa võtsid kõik juhatusse liikmed.

Kõigepealt asuti ametid jagama. Ükmeelselt valiti ühingu ase-esimeheks Arne Nurmik, sekretär-laekuriks Inge Barkala ning büroo liikmeteks peale eespool nimetatud ametimeeste ja esimehe ka Aadu Kolk ning Pentti Irval.

Põhikirja redigeerimisega tegelemiseks valiti 5-liikmeline komisjon koosseisus J. Alaots, I. Barkala, V. Kaal, A. Kolk ja EPA jurist V. Voog. Aega selleks tööks anti 17. oktoobrini.

Koostati ka esialgne tööplaan, mis pandi kirja järgmiselt:

- 1) põhikirja lõplik vormistamine ja registreerimine,
- 2) osakondade moodustamine,
- 3) liikmete vastuvõtmise vormistamine.

Otsustati lugeda ELU asutajaliikmeteks kõik asutamiskooolekul avalduse kirjutanud loomaarstid, samuti vahetult osakondadest avalduse saanud loomaarstid.

Revisjonikomisjoni esimeheks valiti Villem Robi, sekretäriks Ulo Puidak.

Eesti Loomaarstide Ühingu juhatusse teine koosolek peeti 25. oktoobril 1988. a. EPA veterinaariateaduskonna dekanadis. Osa võtsid U. Puusepp, P. Irval, T. Parve, A. Hunt, E. Aaver, A. Nurmik, M. Aidnik, I. Barkala.

ELU juhatuse koosolekul 28. juunil 1989. a. (vasakult): esimeses reas A. Nurmik (aseesimees), I. Barkala (sekretär-laekur), E. Aaver (esimees), T. Hallimäe, J. Parre ("ELR" toimetaja); teises reas A. Hunt, M. Aldrik, H. Pail, H. Kavak, U. Puusepp, A. Tamm, J. Alaots ("ELR" toimetaja asetäitja), A. Kolk. Pauduvad juhatusel liikmed P. Irval, P. Varik, T. Parve, V. Kaal ja V. Tarkmees.

Vaadati läbi põhikirja redigeeritud projekt ning otsustati pärast 18. ja 21. punkti täiendamist lugeda põhikiri redigeerituks ja esitada see kinnitamiseks Tartu Linna TK-le. Arutati läbi sümbolikaaga seotud küsimused, lõpliku otsuse tegeamine jäi kunstnik Margus Kadariku hooleks.

Kuna põhikirjas on öeldud, et ühingu liikmeks saavad astuda ainult veterinaararsti diplomit omavad kodanikud, siis Üliõpilaste ELU liikmete hulka ei arvata, kuid neil on võimalus huvi korral osa võtta ühingu üritustest.

Ühingu avaõhtu planeeriti läbi viia 23. novembril Rakvere rajoonis, kus kuulatakse Tšehhinnal viibinud kolleegide muljeid. Tööplaanis võeti ka prof. Sarali elu ja tööd tutvustava õhtu korraldamine Jõgeva rajoonis.

Eesti Loomaarstide Ühingu juhatuse kolmas koosolek toimus 18. jaanuaril 1989. a. EPA veterinaararstide osakonna dekanaadis. Osa võtsid A. Kolk, A. Nurmik, V. Kaal, I. Barkala, T. Hallimäe, V. Tarkmees, H. Pail, A. Tamm, H. Kavak, A. Hunt, J. Alaots, O. Tamm (külaliscena). Päevakorras oli 5 küsimust.

1. Info organisatsioonilistes küsimustes.

E. Aaver luges ette kausoodatud sõnumi; pärast pikka asjaajamist registreeriti 11. jaanuaril 1989. a. Tartu Linna TK korraldusega ELU põhikiri, tunnustades sellega ELU kui juriidilise isiku õigusi.

Kuulati ära info osakondade moodustamise kohta. Antud momendiks olid osakonnad loodud Harju, Jõgeva, Kingissepa, Paldre, Põlva, Rakvere, Rapla, Tartu ja Võru rajoonis. Järgmisele juhatusel koosolekule plaaniti kutsuda infot jagama osakondade juhatajad.

2. Embleemi ja rinnamärgi kavandi kinnitamine.

Kunstnik Margus Kadariku poolt kavandatud märk ja kleebis said üldise heakskiidu osaliseks, tema hooleks jääb ka ühingu auliikme märgi kujundamine.

3. Tööplaan.

Kuulati ära rida ettepanekuid edasise töö korraldamise kohta. E. Aaver pidas vajalikuks läbi viia nõupidamine, kus esineksid nii teadlased kui praktikud. V. Kaal soovitas korraldada suvine telklaager. A. Kolgi ettepanek viia 1990. a. läbi Eesti Veterinaaridoktori kutsus esile elava mõttevahetuse. Juhatusel otsustati jätta organisatsioonilised küsimused (osakondade moodustamine jm.), embleemi ja rinnamärgi valmistamisega ja häälekandja väljaandmisega seotud probleemid. Juhatusel koosolekul otsustati kokku kutsuda vastavalt vajadusele.

4. Ühingu ELR-i väljaandmine.

J. Parre andis asjatundliku ülevaate materjalidest, mida üks tööline loomaarstide väljaanne peaks sisaldama. Tema ettepanekud ka suuren osa ettepanekuid ELR-i perioodilisuse, nahu, illustreerimise, finantseerimise, levitamise ja tiraaži kohta. Valiti ka väljaandmise toimetuse järgmise koosseisus: J. Parre (peatoimetaja), M. Jalakas, J. Alaots, O. Tamm ja E. Ernits. Kolleegium jäeti toimetuse valdada.

5. Kuulati ära E. Aaveri info Leedu Veterinaaride Liidu loomisest kohta (asutati 14. jaan. 1989. a.).

Juhatusel selles laiendatud koosolekul toimus 12. aprillil ELVI-s juhatusel, osakondade juhatajate ning ELR-i toimetuse osavõtul.

Päevakorras olid ELR-i väljaandmisega seotud küsimused. M. Jalakas andis lühikese ning konkreetselt ülevaate toimetuse kolleegiumi senisest tegevusest, asjaajamise kiire käigu põhjal on alust loota, et sel aastal näeb uus väljaanne ilmavalgust.

E. Aaveri ettepanek peateemaks oli osakondade töökorraldus. Mitmes rajoonis on osakonnad veel moodustamata, liikmeskond kogumata. Aktiivsed on Paldre, Rakvere ja Võru osakonnad.

Otsustati sõlmida kollektiivlepingud veterinaarlaborite, LHTJ-de ning Zoovetvaruga.

Kuna suvepäevad otsustati läbi viia 7.-8. juulil Rapla rajoonis,

siis langeb korraldamise põhiraskus loomulikult Rapla osakonnale, teised toetavad agaralt nii mõuga kui jõuga. Lühema mädala jookkul otse-
takse välja sobiv plats nii suure peo pidamiseks. Määrati kindlaks
osavõtjate ning põhimõtteliselt ka läbiviimise kava. Korraldava ko-
misjoni esimees on A. Tarkmaa, V. Tarkmaa, M. Moorast ja E. Talu.

P. Varik ning P. Irval andsid ülevaate IME-st veterinaarias.
Moodustati komisjon esimees P. Varikuga, tegelemaks antud probleemi-
ga.

Ühiskõnele 3-astmelisest õpetusüsteemist EPA-s andis A. Kolk.
Juhatus viis koosolek viidi läbi 28. juunil ELVI-s. Seekordne
koostamine algas pidulikult - instituudi õues kuuma päikese kões
tehti üks ilus pilt juhataesest. Koosolek jätkus mõnusat jahedust pak-
kuvaa ELVI väikeses saalis.

Kollektiivliikmeks astumise soovi on oma avaldusega kinnitanud
kõik IHTN-d ning veterinaariaborid, ära ütles ainult Boovetvaru. Kõik
nimetatud astusid otsustati kinnitada ELU kollektiivliikmeteks.

Auliikmete valimise teeruumina toimub suvepäevadel, auliikmete
pidulik vastuvõtmine ELU-ase toimub sügisel, kui ühingu on olemas
juba oma märk.

Paari mõnaga poodutati ka välisühendeid. Toetati T. Tuometi aval-
dust Soome stažeerima mõistmiseks. Tähehki kolleegid kutustatakse külla
sügisel. Perspektiivis on looma suhted Uppsala ülikooliga.

Kinnitati kõik juhatusel kulutused ja täpsustati suvepäevadega
seotud küsimused. Rapla osakond on minud organiseerimisega palju
vaeva, müüd jään üle oodata ainult head ilma. Osavõtjate arv praeguse-
tel andmetel on ca 300.

Dots. J. Parre tutvustas ajakirja 1. numbril sisukorda. Põhjail-
kum arutelu jätkub 29. juunil Tallinnas.

I. Barkala
ELU sekretär

Eesti Loomaarstide Ühingu põhikirja

(Registreeritud Tartu Linna TSN TE-s
11. jaanuaril 1969. a., korraldus nr. 17)

I. Üldmõtted

1. Eesti Loomaarstide Ühingu on kõigi ametkondade ja süsteemide
veterinaararste ühendav vabatahtlik organisatsioon.
2. Ühingu koosseis rajoonide territooriumide alusel moodustatud
osakonnadest.
3. Ühingu tegevus rajaneb demokraatia põhimõtetel, liikmete oma-
algatusel ja ühistegevusel, juhtkonna valitavusel alt üles ja valitud
juhtide korrapärasel aruandlusel ühingu liikmete ees.
4. Ühingu juhitud oma tegevuses NSV Liidu ja Eesti NSV seadus-
andlusest ja käesolevast põhikirjast.
5. Eesti Loomaarstide Ühingu põhikirja registreeritakse kehtesta-
tud korras.
6. Ühingu tegevuse eesmärgiks on:
  - a) tõsta ühingu liikmete kvalifikatsiooni, korraldada kokkutule-
kuid, teaduslikke konverentse, seminarid ja loominguilisi
konkurse ning lähetada liikmeid üliõpilistele ja rahvusvaheliste-
le erialalistele foorumidele;
  - b) populariseerida veterinaariaalaseid teadmisi;
  - c) osaleda vabariigi veterinaarteenistuse väljakujundamisel, ve-
terinaarõõ ja veterinaaruuringute suuna määramisel;
  - d) anda välja veterinaariaalaseid trükiseid;
  - e) osutada teaduslikku ja metoodilist abi majanditele veterinaa-
riaküsimustes;
  - f) tõsta liikmete kutse-astet;
  - g) arendada koostööd vabariiklike, liiduliste, rahvuslike ja
rahvusvaheliste veterinaarorganisatsioonidega;
  - h) selgitada veterinaaria olemust ja tähtsust ning propageerida
loomaarsti ametit;
7. Jäädvustada Eestis sündinud, õppinud, elanud või töötanud
väljapaistvate loomaarstide mälestust.

II. Ühingu liikmed, nende õigused ja kohustused

7. Ühingu koosseis tegevliikmetest, kollektiivliikmetest ja au-
liikmetest.
8. Ühingu tegevliikmeks võivad olla kõik veterinaararsti diplo-
mit omavad Eesti NSV kodanikud. Ühingu tegevliikmeks võetakse vastu

ühingu juhatusel koosolekul. Hääletamine on lahtine, kuajures ühingu
tegevliige loetakse vastuvõetaks, kui poolt on hääletanud vähemalt
kaks kolmandiku koosolekust osavõtjast. Ühingu tegevliikmeks antak-
se rinnamärk.

9. Ühingu kollektiivliikmeks võivad olla veterinaararstid, tead-
us- ja õppeasutused, majandid ning teised riiklikud ja ühiskondlikud
organisatsioonid, kes aitavad kaasa ühingu tegevusele ja maksavad
kokkulepitud liikmemaksu. Ühingu kollektiivliikmeks võetakse vastu
ühingu juhatusel otsuse põhjal.

10. Ühingu auliikmeks valitakse veterinaaria-alal eriliselt sil-
mapaistnud, aga ka ühingu olulisi teeneid osutanud isikuid.
Ettepanekuid auliikme valimiseks võivad esitada kõik ühingu liik-
med. Auliikmeks valitav isik ei pea kuuluma tegevliikmete hulka.
Ühingu auliikmeid valib juhatusel ettepanekul ühingu üldkogu lah-
tisel hääletamisel.

Ühingu auliikmeks valitakse ühingu vastuvõetaks ala-
te auliikmeks valimise hetkest.

Auliikmeks valitule antakse sellekohane diplom.

11. Ühingu tegev- ja auliikmel on õigus:

- a) võtta oma ühingu üldkogust ja töökoosolekutele otsustava hää-
leõigusega;
  - b) valida ja olla valitud ühingu juhatusse ja revisjonikomisjo-
ni;
  - c) esitada oma töid avaldamiseks ühingu publikatsioonides;
  - d) osaleda ühingu poolt organiseeritavate ekakursioonides, eks-
peditsioonides, konverentsidel ja muudel üritustel.
12. Ühingu tegevliikmed on kohustatud:
- a) regulaarselt osavõtma ühingu koosolekutele ja aktiivselt
osalema ühingu eesmärkide elluviimisel;
  - b) tasuma tähtaegselt liikmemaksu põhikirjas ettenähtud suuru-
ses;
  - c) tõsta pidevalt kvalifikatsiooni ning käsitama akadeemilise
kodaniku väärtiselt;
  - d) järgima ühingu põhikirja ja täitma ühingu juhtorganite otsu-
soid.

13. Ühingu tekitatud kahju eest kannavad materiaselset vastu-
tust seadusandlusega kehtestatud korras ja ulatuses need ühingu liik-
med, kelle süü läbi kahju tekitati.

14. Ühingu liikmed tasuvad 3 rubla sisseastumismaksu ja 5 rubla
liikmemaksu (mittetöötavad pensionärid 3 rubla) aastas. Liikmemak-
sude tasumise tähtaaja ja korra määrab kindlaks ühingu juhatus. Sisse-
astumise- ja liikmemaksud võtab vastu ühingu sekretär-laekur, osakon-
dades selleks valitud ühingu liige.

15. Ühingu kollektiivliikme õigused ja kohustused, samuti liik-
memaksu suurus määratakse kindlaks igal konkreetsel juhul ühingu ju-
hatuse ja kollektiivliikme vahel sõlmitud lepinguga.

16. Ühingu koosseisust arvatakse välja kirjaliku avalduse põhjal
(ühingust välja astumise liikmemaks ei tagastata) või liikmemaksu
mittetasumisel mõjuva põhjuseta aram kui kahe aasta jookkul, samuti
kutse-astika rikkumisel juhatusel otsuse põhjal.

III. Ühingu korraldus ja juhtimine

17. Ühingu kõrgeimaks organiks on ühingu üldkogu, mis
  - a) määrab kindlaks ühingu ülesanded;
  - b) valib salajasel hääletamisel ühingu juhatusel ja revisjoniko-
misjoni;
  - c) kuulab, arutab ja kinnitab ühingu juhatusel ja revisjonikomis-
joni aruanded;
  - d) teeb muudatusi ja parandusi ühingu põhikirjas;
  - e) kuulab ja arutab teaduslikke ettekankeid;
  - f) kinnitab eelarve;
  - g) otsustab küsimusi, mis käsitlevad ühingu muud tegevust.
18. Ühingu üldkogu kutustatakse kokku ühingu juhatusel või
vähemalt ühe kolmandiku ühingu liikmete nõudmisel. Üldkogu on pädev
vastu võtta otsuseid, kui sellest võtab osa vähemalt 1/3 volinik ühin-
gu iga 10 liikme kohta, kuajures hääleõiguslikud on kõik kohalviibi-
vad ühingu liikmed.
19. Ühingu üldkogul arutatavad küsimused otsustatakse lihthää-
teenamusega, välja arvatud küsimused, mis käsitlevad põhikirja muuda-
tusi ning ühingu likvideerimist, milleks on vaja kaht kolmandiku
hääleteenamust.
20. Ühingu üldkogudevahelisel perioodil juhib ühingu tegevust
üldkogul valitud juhatus, kelle liikmete arvu määrab kindlaks üld-
kogu.
Juhatus valitakse kaheks aastaks salajasel hääletamisel, kuajuu-
res loetakse valituks kõige enam, kuid mitte vähem kui 50% hääli

saanud kandidaadid.

21. Ühingu juhatuse esimehe valib Üldkogu. Aseesimehe ja sekretär-laekuri valivad juhatuse liikmed esimesel istungil. Ühingu juhatuse koosseisud toimuvad vastavalt vajadusele, kuid mitte harvem kui kolm korda aastas.

Jookivate küsimuste operatiivseks lahendamiseks moodustab juhatuse büroo, kuhu kuuluvad esimees, aseesimees, sekretär-laekur ja kaks juhatuse liiget.

22. Ühingu juhatuse ülesandeks on:

- asendada Ühingu riiklikes ja ühiskondlikes, samuti rahvusvahelistes organisatsioonides ja asutustes;
- kutsuda kokku Üldkogu ja tagada Üldkogudel vastavõetud otsuste elluviimine;
- organiseerida tšõkoselekkuid, seminare ja diskussioone;
- populariseerida veterinaarsete teadmisi elanikkonnas ja eriti loomakasvatajate hulgas;
- anda hinnanguid publitseerimiseks esitatavale veterinaariaalastele tšõdele;
- esitada teaduslikke töid vabariiklikele ja üleliidulistele konkurssidele ja preemiade taotlemiseks;
- taotleda ühingu tegevliikmete lülitamist üleliidulistest ja rahvusvahelistest erialastest foorumitest osavõtivate delegatsioonide koosseisu või nende otsust delegeerimist sellistele foorumitele, andes selleks ka rahalist toetust.

IV. Revisjonikomisjon

23. Ühingu tegevust kontrollivaks organiks on Ühingu Üldkogul valitud revisjonikomisjon, kelle liikmete arvu määrab kindlaks Üldkogu.

Revisjonikomisjoni liikmed valitakse kaheks aastaks Üldkogu saalajael hääletamisel, kusjuures valitakse loetakse kõige enam, kuid mitte vähem kui 50 % hääli saanud kandidaadid.

Revisjonikomisjoni võib valida ainult neid tegevliikmeid, kes ei kuulu ühingu juhatusse. Revisjonikomisjoni liikmed võivad ühingu juhatuse koosseisust osa võtta nõuandva häälega.

24. Revisjonikomisjon valib oma koosseisust esimehe ja sekretäri.

Revisjonikomisjon revideerib ühingu finantstegevust ja kontrollib juhtorganite otsuste täitmist ühe kord aastas.

25. Revisjonikomisjon annab oma tegevusest aru Üldkogul, mille vahelisel perioodil informeerib esimehatest puudustest ühingu juhatust, kes on kohustatud ühingu revisjonikomisjoni poolt tehtud märkusi ja ettepanekuid arutama esimesel võimalusel.

V. Ühingu Sigused

26. Ühingul on juriidilise isiku sigused ning oma nimega piteat ja nurgatempel, sigus osakonna või juhatuse liikme ettepanekul suunata eksperte või ekspertkomisjone ühingu liikmeid puudutavate erialaste vaidluskoostiste lahendamiseks, õhtlasi olla arbitriks ühingu liikmete kaitses ja otsustada loomaarsti kutseobivuse üle.

27. Rahalisi vahendeid on ühingul sigus kulutada teaduslikuks uurimistööks, nõupidamiste korraldamiseks, publikatsioonide avaldamiseks, juubelite tähistamiseks, seltsi liikmete mälestuse jäädvustamiseks, ühisürituste korraldamiseks, toetuste jagamiseks ja ühingu tegevusega seotud jookivateks kulutusteks, juhatuse ülesandel toimivate ekspertide ja ekspertkomisjonide finantseerimiseks, üksikuks jäänud invaliidistunud seltsi liikmete eest hoolitsemiseks.

28. Lepingud, kohustused, volitused ja rahalised dokumendid kirjutatakse alla ühingu juhatuse esimehe poolt, kusjuures rahalistele dokumentidele peab alla kirjutama ka ühingu sekretär-laekur.

29. Ühingul on sigus avada ja sulgeda arveid NSV Liidu pankades ja krediidiasutustes ning sooritada finantsoperatsioone.

30. Ühingul on sigus esitada teenekaid loomaarste aunimetuste ja autasude saamiseks.

VI. Ühingu vahendid

31. Ühingu majandusliku aluse moodustavad tegevliikmete sisseastumise- ja liikmemaksud, kollektiivliikmete liikmemaksud ning ettevõtete, asutuste ja organisatsioonide ning kodanike vabatahtlikud annetused, tulud väljaannete müügist ja muud laekumised.

32. Osakonnad eraldavad juhatusele 50 % nende tegevliikmete liikmemaksudest laekuvatest tuludest, kollektiivliikmete maksud laekuvad otseselt juhatusele. Ühingu juhatuse kasutab laekunud vahendeid

sihipäraselt ühingu ürituste läbiviimiseks ning finantseerib vajaduse korral osakonnade poolt korraldatud üritusi.

33. Ühingul on arveldusarve riiklikus hoiupangas.

VII. Ühingu tegevuse lõpetamine

34. Ühing lõpetab oma tegevuse, kui Üldkogu langetab vähemalt kahe kolmandiku tegevliikmete toetusel selliskohase otsuse või likvideeritakse ühing seadusandlikus korras.

35. Ühingu tegevuse lõpetamisel lähevad ühingu varad ja rahalised vahendid üle ühingu likvideerimise otsuses nimetatud asutusele või organisatsioonile.

ESTI LOOMAARSTIDE ÜHINGU ASUTAJALIIKMED

Esti Loomaarstide Ühingu asutajaliikmeteks on arvatud kõik 1988. a. liikmeks astunud kolleegid. Praegu on ELU liikmeks astunud ligikaudu pooled meie vabariigi veterinaararstideid. Uute liikmete registreerimist toimetavad kõikide osakonnade juhatused.

I. HAAPSALU OSAKOND

1. Aidnik, Helge-Anu	7. Kõivomägi, Toivo
2. Erik, Tõnu	8. Liiv, Karl
3. Härn, Endla	9. Loone, Eha
4. Ilves, Uno	10. Merila, Rein
5. Jõgi, Linda	11. Mõlder, Ann
6. Kabrita, Aksel	12. Rõhtla, Riina

II. HARJU OSAKOND

1. Adamson, Heino	46. Mangusson, Ene-Tiiu
2. Anier, Riita	47. Mendelmann, Erki
3. Arro, Sirka	48. Merilo, Zoja
4. Aru, Edgar	49. Mikk, Heino
5. Binsol, Martin	50. Miller, Agu
6. Etti, Ulle	51. Millner, Natan
7. Filippov, Aare	52. Mõiste, Erik
8. Harkovski, Vladimir	53. Mõiste, Kai
9. Haugas, Ulo	54. Nautras, Matti
10. Heinmäe, Ants	55. Nurmik, Arne
11. Hiietan, Rein	56. Nurmik, Matti
12. Hiina, Vello	57. Oherd, Aado
13. Hunt, Artur	58. Otsstavel, Tiit
14. Hinneraon, Rein	59. Pajutee, Mati-Ulo
15. Irbe, Koidu	60. Pajusoo, Jüri
16. Josiptšuk, Nikolai	61. Paomees, Andres
17. Jürgens, Kiti	62. Parts, Väino
18. Kaljurand, Karin	63. Pau, Ulle
19. Kangur, Salme	64. Peil, Harry
20. Karu, Jaan	65. Pendl, Endel
21. Kasper, Jüri	66. Pettai, Valma
22. Kattalsepp, Ivo-Riina	67. Pihlak, Rein
23. Kinnas, Jaak	68. Pihlapeon, Mati
24. Kirtai, Karmen	69. Prikk, Mari
25. Kirtai, Urmas	70. Purde, Märt
26. Koppel, Raivo	71. Pärtel, Ago
27. Kosk, Enno	72. Rae, Valdek
28. Kotkas, Liina	73. Rahumäe, Eino
29. Kreen, Harald	74. Raudsepp, Nikolai
30. Krjutškov, Jevgeni	75. Ruberg, Kalev
31. Krugovaja, Marina	76. Saar, Iris
32. Kubškins, Tatjana	77. Saar, Tiit
33. Kull, Urmas	78. Salamatina, Valentina
34. Kunts, Juhon	79. Sarapuu, Uno
35. Kuus, Kaarel	80. Semke, Kalju
36. Kous, Väino	81. Soom, Härn
37. Kuusksalu, Vello	82. Stelmah, Oleg
38. Leudna, Arne	83. Suite, Heli
39. Liiva, Heino	84. Suurthal, Asta
40. Linnutaja, Ants	85. Tamm, Leivi
41. Linnutaja, Ene	86. Tamm, Otto
42. Leit, Mati	87. Tamm, Riho
43. Lökk, Ester	88. Tammemägi, Hillar
44. Lökk, Tõnis	89. Tammemägi, Indrek
45. Looga, Lea	90. Tammemägi, Pille

91. Tammenägi, Villem
92. Teder, Jüri
93. Teesalu, Ruben
94. Tikva, Peeter
95. Tolm, Erich
96. Torin, Eha
97. Truuma, Tiit
98. Tuha, Jaan
99. Tuvi, Andres
100. Vabesaar, Vladimir
101. Valter, Järvi

102. Valter, Toomas
103. Vassilko, Vladislav
104. Veetamm, Anne-Ly
105. Veske, Enn
106. Vall, Maie
107. Värava, Siiri
108. Varsen, Ain
109. Silmer, Saima
110. Üun, Astrid
111. Üunapuu, Eduard
112. Änilane, Helmut

III. JÕGEVA OSAKOND

1. Aland, Andres
2. Alliksoo, Ants
3. Angerjäär, Enn
4. Bukk, Irina
5. Hirv, Leon
6. Humaste, Urve
7. Härra, Osvald
8. Igonen, Pavel
9. Karhu, Helju
10. Kaak, Heino
11. Kaur, Roland
12. Kirs, Jaan
13. Kiviaste, Kaljo
14. Kokk, Karl
15. Korsten, Kalev
16. Kusma, Jaan
17. Kuul, Ants
18. Kuvand, Kaupo
19. Kõhsta, Tuijo
20. Lang, Jaan
21. Lind, Jaan
22. Lepik, Arnold
23. Loik, Ulo
24. Lätt, Elno

25. Lääts, Milvi
26. Melk, Elo
27. Metsa, Tiit
28. Mihhailova, Ija
29. Morozov, Aleksander
30. Müdraep, Indrek
31. Orason, Leo
32. Panov, Matislav
33. Peterson, Kalmer
34. Pruus, Rein
35. Robi, Villem
36. Rocatar, Heldur
37. Rõuk, Marlan
38. Saar, Avo
39. Sabas, Ilmar
40. Soodla, Helga
41. Suits, Johannes
42. Sutt, Helgi
43. Teever, Leonhard
44. Toote, Imre
45. Tootsi, Peep
46. Varula, Henno
47. Viidebaum, Eitel
48. Weinrauch, Jossif

IV. KORTLA-JÄRVE OSAKOND

1. Andrejava, Silviija
2. Grinjev, Peeter
3. Jäger, Kati
4. Kinna, Edgar
5. Kinka, Milviija
6. Kõllo, Maia
7. Kuiv, Jüri
8. Laretei, Taimi
9. Logvinjuk, Jüri

10. Maalakova, Irnida
11. Moldau, Reet
12. Pavlova, Olga
13. Saage, Kaidi
14. Sõhatla, Birli
15. Salasinski, Nikolai
16. Taluste, Aldo
17. Varind, Andrea

V. PAIDE OSAKOND

1. Peklistov, Peeter
2. Hallimäe, Eve
3. Hallimäe, Taavet
4. Hanko, Ene
5. Hiimäe, Jüri
6. Kaasiku, Erni
7. Kaiv, Ants
8. Kertanik, Kaljo
9. Kiras, Raivo
10. Kokk, Kai
11. Kukk, Andrus
12. Kullama, Naima
13. Kõivastik, Tõnu
14. Laaniste, Eie-Mai
15. Liinev, Elvi
16. Liinev, Kalju
17. Moks, Helgi
18. Moks, Heiti
19. Mägi, Kalju

20. Nellis, Voldemar
21. Niilo, Ullar
22. Oherd, Paul
23. Palle, Mati
24. Pihla, Thea
25. Põll, Ilmar
26. Remmik, Liivi
27. Roo, Valde
28. Ruben, Silvia
29. Rõhtli, Kadri
30. Soomari, Sirje
31. Surva, Ilmar
32. Starast, Ain
33. Starast, Vello
34. Tantik, Elmar
35. Tanner, Mare
36. Tiitsmaa, Jaan
37. Uustalu, Sirje
38. Vahter, Jaan
39. Vilusaar, Ott

VI. PÕLVA OSAKOND

1. Bedas, Galina
2. Bergmann, Olev
3. Hiis, Rait
4. Hinrikus, Jaak
5. Kaarna, Viive
6. Kalve, Elvi
7. Kattai, Aivar
8. Kiveste, Tiia
9. Kompus, Aime
10. Korb, Öie
11. Kurvits, Mart
12. Kõo, Vaiko
13. Laanelind, Aivar
14. Lind, Eha
15. Loorits, Rein
16. Lätti, Aivar
17. Millar, Peeter

18. Noorsalu, Aivar
19. Oesalg, Anita
20. Ojala, Kuno
21. Ottis, Kalev
22. Pirts, Veiko
23. LÄRO-Mägi, Katie
24. Räs, Anne
25. Sulja, Seido
26. Teever, Aimar
27. Tobreluts, Aio
28. Tuvi, Toivo
29. Tuvike, Aivar
30. Tšeropaha, Bogdan
31. Tõhena, Riho
32. Veermaa, Helju
33. Värrmann, Riina

VII. PÄRNU OSAKOND

1. Akerman, Ervin
2. Banyass, Lassi
3. Eler, Kalle
4. Einfeldt, Jaak
5. Gers, Jaan
6. Gers, Leena
7. Gers, Lembit
8. Gers, Silvi
9. Jaanson, Jaak
10. Jõgis, Riina
11. Järvelaid, Anna
12. Järvelaid, Valter
13. Jürgenson, Albert
14. Kalda, Olev
15. Kaljuvee, Eduard
16. Kaljuvee, Mare
17. Karpa, Raimond
18. Kavak, Hans
19. Kersten, Urmas
20. Kiima, Eadi
21. Kikerpill, Evi
22. Laagus, Rein
23. Lauer, Tiit
24. Lehtsalu, Mae
25. Liivamägi, Helve
26. Lein, Katrin
27. Lõpp, Laule

28. Martin, Aare
29. Mets, Allan
30. Mikk, Albert
31. Paal, Rein
32. Paugus, Karin
33. Pill, Rein-Melmar
34. Pill, Velli
35. Pukka, Ain
36. Pukka, Viive
37. Protein, Rein
38. Pürgmäe, Aivar
39. Rannik, Hillar
40. Riis, Milvi
41. Riisoja, Rein
42. Saks, Marika
43. Sankovski, Arno
44. Sepas, Helgi
45. Sibrite, Hans
46. Tiido, Ants
47. Toomla, Alar
48. Tõhmas, Tarmo
49. Urban, Katrin
50. Veenspere, Jüri
51. Villo, Peeter
52. Volkmann, Elvi
53. Volkmann, Evald
54. Voropajeva, Irina

VIII. RAKVERE OSAKOND

1. Afanasjeva, Krista
2. Ala, Viive
3. Anton, Dea
4. Anton, Margus
5. Butšakov, Aleksander
6. Heldov, Hugo
7. Irval, Penti
8. Ivanov, Imbi
9. Jelina, Galina
10. Jelin, Igor
11. Josua, Ilmar
12. Jõessaar, Kais
13. Kalsen, Aare
14. Katalsep, Aide
15. Katmann, Kaja
16. Kivipalu, Kalev
17. Kunnus, Aare
18. Käärik, Anu
19. Lear, Aarne
20. Lear, Eda
21. Leig, Jaan
22. Lani, Ilmar
23. Lauri, Ada
24. Leisaco, Paul

25. Lettens, Igor
26. Linntam, Irene
27. Lond, Hilja
28. Mark, Danilla
29. Matt, Juta
30. Meisalu, Malle
31. Metsala, Helmi
32. Minjajeva, Malle
33. Morozov, Grigori
34. Olljun, Leida
35. Pae, Raivo
36. Parve, Taimi
37. Pundi, Toomas
38. Pükkenen, Helve
39. Rakso, Ants
40. Ratnik, Maie
41. Reinsalu, Arvet
42. Riibak, Heino
43. Riibak, Ruth
44. Riive, Maimu
45. Riive, Uno
46. Rinde, Jaan
47. Roonet, Tiina
48. Rootmaa, Arvi

49. Rootmaa, Merike
50. Sabas, Lembit
51. Sillaste, H'io
52. Tamm, Maima
53. Tannekand, Rein
54. Tampik, Albert
55. Tell, Rein
56. Tikop, Endel
57. Tonka, Endel

58. Tonka, Tarmo
59. Toome, Aino
60. Uus, Ulle
61. Vainula, Kaja
62. Vainult, Jean
63. Vainult, Maia
64. Völu, Viivo
65. Öis, Aleksandra

61. Mugra, Jaan
62. Neufeld, Ene
63. Nikulnikova, Irina
64. Noorsalu, Heli
65. Nummert, Ants
66. Nõma, Evald
67. Nõma, Mart
68. Orasson, Arnold
69. Orav, Tiit
70. Paama, Aime
71. Palm, Endla
72. Parre, Jüri
73. Pavel, Ulo
74. Peetsu, Olev
75. Perov, Aleksander
76. Peterson, Karl
77. Plado, Maia
78. Praks, Jaan
79. Puidak, Ulo
80. Pusepp, Eha
81. Pusepp, Enno
82. Pusepp, Ulo
83. Pärn, Hiljar
84. Pärn, Maie
85. Pärnaste, Evald
86. Raag, Eino
87. Raid, Hubert
88. Raid, Leida
89. Randver, Sihmar
90. Rannastu, Aime
91. Raudik, Jüri
92. Reidla, Kaljo
93. Reintam, Evald
94. Riive, Enn

95. Saar, Tiit
96. Samarütel, Jaak
97. Schattschneider, Tiit
98. Selgis, Raivo
99. Simovart, Juhan
100. Soima, Leili
101. Somelar, Jüri
102. Song, Juhan
103. Soonets, Tõnis
104. Spiridonova, Irina
105. Sudakov, Mihhail
106. Suuroja, Toivo
107. Tedrema, Jüri
108. Tilga, Voldemar
109. Toomik, Siiri
110. Toompalu, Johan
111. Tuvi, Toomas
112. Tõlva, Jevgenia
113. Tõhnas, Karl
114. Valkmäe, Ene
115. Valdmann, Andres
116. Valdmann, Merie
117. Vallask, Heljo
118. Varik, Heiki
119. Varusk, Selma
120. Veetla, Arvo
121. Veider, Ulle
122. Veski, Vello
123. Viigipuu, Mare
124. Vilde, Salme
125. Vuks, Aivar
126. Võlli, Toomas
127. Väärst, Kaja
128. Ökva, Tiit

IX. RAPLA OSAKOND

1. Ader, Tiit
2. Alekand, Ester-Evi
3. Alekand, Jaan
4. Grišin, Igor
5. Haasma, Urmas
6. Hakmann, Hilja
7. Johanson, Vello
8. Kiras, Aleksander
9. Kreus, Tõnis
10. Koitmäe, Mall
11. Kolon, Rein
12. Moorast, Maide
13. Pallon, Urmas
14. Piperal, Malle
15. Priistupa, Anatoli

16. Rande, Risto
17. Rimmel, Harald
18. Riitsaar, Raivo
19. Roosalu, Jüri
20. Saar, August
21. Schotter, Jüri
22. Soots, Valdek
23. Tals, Eha
24. Tarkmees, Vahur
25. Toomvap, Veera
26. Tuuksan, Andreas
27. Velleste, Saul
28. Velleste, Rein
29. Veges, Eugen
30. Vilumaa, Lidia

X. SAAREMAA OSAKOND

1. Alas, Paul
2. Anger, Ene
3. Haamer, Aime
4. Heinsalu, Liivi
5. Jürisson, Toivo
6. Jürjestaust, Kalvin
7. Kaal, Vambo
8. Kikas, Jüri
9. Kirs, Maimu
10. Kõrvid, Mihkel
11. Lants, Jüri
12. Metsaar, Helle-Mall
13. Pärn, Arvo

14. Ravik, Rein
15. Roosa, Ulle
16. Ränk, Ivi
17. Saar, Merie
18. Talviat, Heino
19. Tambur, Uno
20. Tegova, Lembit
21. Teär, Rita
22. Trofimov, Valeri
23. Vigla, Henn
24. Viljaste, Mati
25. Virk, Kuno
26. Ärmas, Jaan

XI. TARTU OSAKOND

1. Aart, Helgi
2. Aaver, Endel
3. Aavik, Malle
4. Afanasjeva, Svetlana
5. Aid, Lea
6. Aidnik, Madis
7. Aigro, Valentina
8. Alaots, Jaagup
9. Alles, Galina
10. Aluoja, Raimund
11. Aparin, Aivar
12. Arrak, Aavo
13. Aus, Ellen
14. Ban, Istvan
15. Barkala, Inge
16. Barkala, Signe
17. Bulkin, Oleg
18. Galvin, Aleksander
19. Henno, Lembit
20. Häkkinen, Liidia
21. Jaanson, Heldur
22. Jalakas, Mihkel
23. Juhkam, Aunleete
24. Jõks, Vello
25. Jürisson, Kodel
26. Kaarma, Arvid
27. Kadarik, Kaarel
28. Kaldre, Aini
29. Kalmus, Sirje
30. Kampus, Neeme

31. Karolin, Liia
32. Kaselo, Riho
33. Kikkul, Aita
34. Klaassen, Heldur
35. Klaassen, Helju
36. Klaassen, Mait
37. Kolk, Aadu
38. Kostenkova, Nadežda
39. Kreutzberg, Aili
40. Kruusmäe, Aino
41. Kullman, Kadri
42. Kumar, Mari-Ann
43. Känd, Pilvi
44. Kärner, Olavi
45. Kõbar, Hanno
46. Lastik, Aivar
47. Lois, Ants
48. Lepp, Elbi
49. Lill, Evi
50. Lindjärv, Raivo
51. Lindpere, Ulo
52. Lokk, Velta
53. Loppa, Mihhail
54. Mahhova, Svetlana
55. Marran, Hille
56. Martma, Olga
57. Metsanurk, Ilmar
58. Metsanurk, Kaie
59. Mill, Väino
60. Miller, Illa

1. Einaste, Aime
2. Hodarenkova, Svetlana
3. Hodarenkova, Valeri
4. Kabrite, Agu
5. Kadak, Ants
6. Karpov, Igor
7. Kosk, Tarmo
8. Kärner, Heldur
9. Kõbarsepp, Ulle
10. Laidvee, Märt
11. Laidvee, Urve
12. Lepik, Tuuli
13. Nikitina, Irina
14. Mihhailov, Enn
15. Moccus, Ants
16. Nõma, Uve

XII. VALGA OSAKOND

17. Raagets, Vello
18. Saul, Helve
19. Siino, Paul
20. Sokkand, Jaak
21. Teder, Tiit
22. Tamm, Valdeko
23. Täpkin, Dimitri
24. Ulbo, Helve-Ly
25. Usakov, Aleksei
26. Uskila, Ivo
27. Valtmann, Paul
28. Varik, Peeter
29. Vatman, Tiina
30. Veltre, Jaan
31. Volmer, Tiit

XIII. VILJANDI OSAKOND

1. Almers, Margus
2. Anton, Hille
3. Haugas, Tõnu
4. Horn, Aire
5. Ignatov, Ivan
6. Jakobson, Aarne
7. Jõgila, Riina
8. Kallak, Ilmar
9. Kannik, Laine
10. Keba, Toomas
11. Kikkas, August
12. Kisseljev, Anatoli
13. Kisseljova, Tamara
14. Kollin, Henn
15. Kukk, Peeter
16. Kullamaa, Jaan
17. Kõgu, Andres
18. Leur, Indrek
19. Leesmäe, Otto
20. Linnaas, Zoja

21. Loit, Elvira
22. Luha, Aide
23. Lõhmussaar, Rein
24. Martin, Kalev
25. Martin, Ulvi
26. Mihhailin, Nikolai
27. Mutli, Arvo
28. Mäger, Viktor
29. Noot, Mare
30. Oper, Andres
31. Oper, Terje
32. Paama, Heli
33. Paju, Tarmo
34. Parts, Paul
35. Piir, Toomas
36. Pilt, Eldor
37. Rauks, Enn
38. Rauks, Rein
39. Rauks, Öie
40. Reimer, Jaan

- 41. Rääbus, Aade
- 42. Rääbus, Uno
- 43. Siimann, Kalju
- 44. Tamm, Kaja
- 45. Tamm, Rein
- 46. Tobre, Andres
- 47. Toom, Elle

- 48. Tulev, Karl
- 49. Tuur, Uno
- 50. Vaikmäe, Heil
- 51. Valgiste, Piret
- 52. Viitak, Pille
- 53. Viks, Lembi
- 54. Vändre, Eia

XIV. VÕRU OSAKOND

- 1. Arrak, Ingmar
- 2. Horn, Elle
- 3. Hülg, Silvi
- 4. Joakit, Helju
- 5. Kallastu, Mai
- 6. Kera, Voili
- 7. Kodu, Tatjana
- 8. Koger, Kalju
- 9. Kokk, Talvo
- 10. Kägo, Reet
- 11. Klaassen, Lembit
- 12. Lill, Tiit
- 13. Lindmets, Tõnu
- 14. Lõokene, Guido
- 15. Moppel, Tõnis

- 16. Mõttus, Liivi
- 17. Perli, Ere
- 18. Piirimägi, Aino
- 19. Reha, Olav
- 20. Ruusmaa, Tiina
- 21. Suumann, Raiivo
- 22. Sõna, Tiit
- 23. Tamm, Uille
- 24. Tiisler, Mati
- 25. Treier, Romeo
- 26. Truija, Maia
- 27. Truija, Neeme
- 28. Vaheurnets, Ilmar
- 29. Valner, Maimu

I. Barkala
ELU sekretär-laekur

"EESTI LOOMAARSTLIKU RINGVAATE" TOIMETUSES

"ELR" toimetuse valiti ELU juhatuse koosseisul 18. jaanuaril 1989. aastal koosseisus; J. Parre (peatoimetaja), M. Jalakas, J. Alaots, O. Tamm ja E. Ernits. Toimetuse on pidanud mitu koosseisulist, neist esimese 2. veebruaril 1989. a. ja viimase (koos ATK Informatsioonikeskuse kirjalikus osakonnaga ja "ELR" toimetuse kolleegiumiga) 29. juunil 1989. a.

"Eesti Loomaarstliku Ringvaate" kaussõnnepi peatoimetaja II Maailmasõja eelsetel aastatel prof. Johannes Kaarde.

Toimetuse liikmete ülesanded jaotati alljärgnevalt; O. Tamm (toimetaja asetäitja ja ülevaated väliskirjandusest), J. Alaots (toimetaja asetäitja ja originaalkirjutised), E. Ernits (ajalooline osa, ülevaated, terminoloogia- ja keeleküsimused) ja M. Jalakas (kliiniline osa, uued ravimid, koostöö teiste organisatsioonide ja asutustega). ELU juhatuse ülesandel valiti toimetuse kolleegium alljärgnevas koosseisus; E. Aaver, A. Kolk, H. Peil, A. Nurmik, M. Peegel, J. Alaots, J. Parre, T. Parve, A. Hunt ja O. Tamm.

"Eesti Loomaarstliku Ringvaate" toimetuse koos ELU esimehga. Vasakult: ELU esimees E. Aaver ja toimetuse liikmed J. Parre, O. Tamm, M. Jalakas, J. Alaots ja E. Ernits

Arvestades ühingu ja toimetuse võimalusi otsustati 1989. aastal välja anda 2 "ELR" numbrit ja järgneval 1990. aastal 4-6 numbrit. Tulevaks aastaks selguvad ka toimetuse tõsttingimused, sest kaastöö kogumine ja ELR-i väljaandmine nõuavad palju aega ja tõsijõudu, täiesti ühiskondlikus korras seda teha ei ole kerge.

Toimetuse pidas otstarbekohaseks orienteerida väljaanne praktilise-rivale loomaarstile ja luua ELR-is järgmised rubriigid:

1. Originaalkirjutised - veterinaariaalsed algupärasead artiklid teadusliku, praktilise, kliinilise jne. sisuga.
2. Eesti Loomaarstide Ühingu - jooksev ülevaade ühingu elust ja tegevusest; koosseisud, sümposionid, konverentsid, kokkutulekud, ekkursioonid jne. ning "Eesti Loomaarstliku Ringvaate" teated.
3. Kajad ja vastused - arvamuste vahetused, ettepanekud, diskussioonid, lugejate küsimused ja vastused neile.
4. Oli ja on - rubriik, mis käsitleb meie loomaarstikonda minevikus ja kaasaegs; ajaloolised ülevaated, mälestused, tähtsust loomaarstide perlele, päevakajalisi teateid jms.
5. Väliskirjandusest - referaadid välismaisest veterinaarkirjandusest sellise infoga, mille teadmine on vajalik meie loomaarstidele.
6. Personalia / In memoriam.
7. Meelelahutaja - ilukirjanduslik laadis ja veterinaariaga seotud meelelahutust ning humoorikaid joonistusi.

Toimetuse ootab kolleegidelt elavat osavõttu "ELR" sisustamisest ja aktiivset kaastööd (toimetuse aadress: 202400, Tartu, Leningradi mnt. 84, RPA Veterinaariateaduskond, "ELR" toimetuse). Kaastööd hoonereeritakse vastavalt ATK Informatsioonikeskuses kehtivatele määradele.

J. Parre

EESTI LOOMAARSTIDE ÜHINGU SUVEPÄEV

7. ja 8. juulil toimus Rapla rajoonis looduskauni Päärda jõe kaldal Kilgil Eesti loomaarstide suvepäev. Ülevaate suvepäevast andane "ELR" järgises numbris.

Toimetuse

VETERINAARIAULIÕPILASTEST ELU-le

U. Lehtsalu

Vanemad kolleegid on loonud end ühendama ühingu, kuid meil, kes me alles taotleme loomaarsti diplomit, selline ühendav organ puudub. Meid, tudengeid ühendab küll ühine teaduskond, kursus või grupp, ühena ka tudengiks oleks, kuid ühtekuuluvustunne piirdub ainult üksikute gruppide või isiklike kontaktide tasemega. Kunagi tegutses teaduskonna juures erialaklubi "Kentaur", mida ka meie püüdsime taastada, kuid sel ajal ei ole ikka sellist sinekut nagu loodeti. Seda kommenteeriti kunagi väga vaimukalt: "See teie klu-

bi on surnult sündinud vasikas." Meie pole siiski veel täielikult oma lootsi maha matnud ning proovime ikkagi leida väljundit sellest olukorrast, mis veterinaariaeriala tudengite ametivennana tunnetamises püsib.

Võib-olla on tõesti õige, et las igaüks kuulub sellele ühendusse, mis talle meeldib ja tegeleb sellega, mis talle hingelähedane.

Olen antud väitega nõus, kuid millegi pärast on kuulda, et viimastel aastatel teaduskonna lõpetanud loomaarstid elavad majandites eraklikku elu. Vähe on neid, kes suudavad oma erialavälise tööga hoida enda käes liidripositsiooni majandis ja sellega populariseerida nii oma ametit kui ka õpitava eriala.

Tulevase loomaarsti aktiivsust nii õpitava eriala kui ka ühiskonnatöös osas pidid tõstma nii UTU kui ka komsomol. Esimene püüdis pinnal tänu õppejõudude initsiatiivile, teine on aga hinge heitmas ja nii on nüüd jõutud olukorrani, kus "Üliõpilane nii enam edasi elada ei saa ega tohigi", kuid end muuta ja hakata "oma asju ise ajama" enamus lihtsalt ei suuda. Me olime oma ühiskonna kasvatusel viljad: 11 klassi + sõjavägi + 3 kursust. Meid on kasvatatud põhimõttel, kui teed mingi ettepaneku või hakkad ellu rakendama midagi uut, siis vastutuse raske kooren on sinu kanda (initsiatiiv on karistatav). Kergem on ju sellest loobuda!

Õnneks siiski kõik meist vastutust ja raskusi ei karda ning proovivad leida lahendusi.

Leian, et tulevikus peaks teaduskonnas tudengite huve esindama ja kaitsma ning kogu teaduskonna tudengielu koordineerima tudengite nõudusteväldkogu, kuhu kuuluvad kursuste erinevate liikumiste ning klubide esindajad. Arvan, et see üldkogu peaks tegema tihedat koostööd KJU-ga. KJU aga, nagu iga ühendus, mis eksisteerib, peab mõtlema oma tegevuse järjepidevusele.

Meie, tudengid, tahame igati kaasa aidata selleks, et meie eriala oleks populaarne ja et eksisteeriks tugev ühtekuuluvustunne.

Veelgi enam oleks vaja seda, et praktikud esineksid sagedamini oma tähelepanekutega tudengite ees. Oleks vaja, et juba esimesel kursusel saaks igale meist selgeks, mida me õpime ja millised on meie väljavaated tulevikus sellel erialal. Paljud ju ei tea kuni esimese praktikani (III kursuse lõpus) seda, mida ta konkreetselt õpib!

Hädasti oleks vaja, et ka tudengil oleks võimalik omandada infobülletääni "Veterinaaria" ja muud erialast perioodikat, mis seni pole olnud võimalik! Viimasest ehk peegeldub ka natuke huvi puudus veterinaarikaadri järelkasvu suhtes meie eriala tippjuhtidel. Eks me tasapisi liigutame ennat ja anname ka märku sellest, et meie õppuri te probleemi ei ole ainult meie probleemid, vaid need on meie kõigi ühised mured.

Tore on aga see, et paljud Teist neid meie asju teavad, sest õnneks on meil olemas praktikad, ning Teie huvi meie tegemiste vastu.

Toimetusele. Nisugune on Üliõpilaselu läbilõike hästi õppiva ja ühiskonnaaktiivse Üliõpilase enese tajumuse kaudu. Mis võimaldaks Üliõpilaselu muuta sisukamaks ja erialale orienteeritumaks? Praegu uuedab EPA juhtkond energiliselt ja radikaalselt õppetöö korraldust (vt. "Põllumajanduse Akadeemia" selle ja möödunud aasta numbreid), ka see väärts KJU tähelepanu. Toimetus on tänuil Teile arvamuste eest, mida võiksite avaldada järgmistes "KJR" numbrites.

PERSONALIA

PROFESSOR KARL SARALIST JA TEMA PEREST

H. Aart

Ta suri psüühilisest alandusest ja kurnatusest 1942. a. suvel Tomski oblasti Krivošenski rajooni vangilaagris. Kirstulauad saadi kuurikatusest. Saatjateks olid poeg Rein ja mõned laagrikaaslased. Poeg Henn lamas samal ajal tüüfusehaigena sama laagri ühes paljudest barakidest. Et matuseks hobust ei antud, vedasid matuselised kirstu enda järele. Selline oli Besti esimese veterinaariadoktori, kunagise dekaani prof. Karl Sarali viimane teekond Siberimaa taigasa.

Pärast isa surma tuli poegadel vastu pida veel ligi 20 ränka laagristat. Sama traagiline oli Karl Sarali abikaasa Ebba Vimberg-Sarali saatatus. Teda teati Besti Vabariigis peaaegu igas peres seoses väga populaarse ajakirjaga "Taluperenaine". Dokumenti, mis fikseeriks ema surma, poegadel pole. Nad on vaid kuulnud, et ema hukati 1942. aastal Sverdlovski laagris koos 64 kaasvangiga. Pole ema hauda, pole teda elavate ega surnute nimekirjades.

Kuidas suudeti vastu pida? Laagriõudusi, nälga, igapäevast hirmu, retsidivistidega ühe katuse all elamist meenutavad Rein ja Henn koos isa viimase õpetusega elu säilitamiseks; jüna võimalikult vähem vett.

Elama jäid laagris vaid need, kes suudisid end liikuma ja töötama. Eks loobus homnikutualetist, ei kaminud end ega hoolitsenud hammaste ning keha puhtuse eest, see suri peatselt. Väga tähtis oli seejuures inimese sisemine kultuur, intelligentne ja selle säilitamise võime.

Laagris olnud eestlastest säilitasid paljud suhtlemiskultuuri. Ainult sel viisil suudeti vastu pida. Laagris polnud haigeid, olid ka terved või surnud. Kes lamasa jäi, see enamasti ei tõusnud. Ema-abibarakk oli küll olemas, aga ega peale kaaliumpermanganaadi seal suurt rohket olnud...

Milles seisnes nende süü?

Karl Sarali kohta oli müüdistus kõlunud sõnda: "Имеет свой собственный университет". Poeg Hennu "kuriteoks" oli Tartu Ülikoolis omandatud juristidiplom. Rein oli enne arreteerimist arhitektuaduskonna IV kursuse üliõpilane ja teenis õppetööst vabadel perioodidel Haapsalu kalanduskonsultandina. Tal oli ametisõitdeks Rootsi firma kiirkaater, millest tulenes müüdistus: "Имеет свой собственный катерский флот на Балтийском море".

Ema Ebba Vimberg-Saral oli Besti Vabariigis silmapaistvaimaid naisliikumise juhte. Kodukultuuri ja käsitööd oli ta õppinud Soomes. Ta oli ajakirja "Taluperenaine" toimetuskolleegiumi liige ja ajakirja kudemiseosakonna juhataja. Aastatel 1927-1936 seisid ta Besti Naiskodukaitse keskjuhatuse eesotsas.

Tütar Viiv Saral-Lind pääses kättemõistmisest. Tol ajal töötas ta Tartu väikeloomakliiniku juhatajana, tema abikaasa Harry Lind oli linna loomaarst. Viiv si K. Lind oli Põllumajanduse Ministeeriumi loomatervishoiu osakonna direktor. Praegu elab Viiv Põhja-Carolinas ja tal on seal oma väikeloomakliinik. Lõinud aastal külastas ta koos tütreaga Tartut ja ka teaduskonda. Rõõmus olevat olnud kõhtumine vana operatsioonilauaga, mis täidab oma funktsioone seniajani.

Reinule ja emale tuldi järele nende Tartu koju kell kaks öösel. Isa oli sel ajal Hennuga talus. Käsil oli linakülv ja viimane äestamine. Dogi, keda kutsuti Printsessiks, oli olnud väga rahutu, pärast isa ja venna viimist aga ulunud vahetpidamata nii päeval kui öösel. Lõpuks oldi sunnitud ta magama panema, igaveseks.

Selline oli ühe tugeva eesti perekonna ja tema kodu lõpp.

Kes oli siis professor Karl Saral?

Tugeva tahtajõuga töõmees, hea perekonnapea ja isa. Samas aga teadlane, õppejõud, rahvajuht. Tänu ka abikaasa perenaiseoskustele viibis nende Tartu kodus sageli tolleagegsid nimeksid haridus- ja kultuuritegelasi.

Valgamaal pidas professor talu, kus lapsed õppisid kõiki talu-
töid tegema. Oma talus oli K. Saral kehastunud maamees, pastlad ja-
las ja seepõiest mite peas.

Rein Saral meenutab üht lugu nende maakodust: "Sageli sõitis
isa tavalise taluvankriga rongilt asuvatele küllalistele vastu. Sel
korral oli saabumas ema nende koduabilisega. Viimane ei tundnud pro-
fessorit tema teltsmoodi vaimuses ära ja keeldus sellisele vankrile
istumast. Ema keelitanise peale nõustus majaabilisest daam lõpuks
uude tšõkohta minema ka sõbrase lihtsa sõiduvahendiga. Oli ta ja
siiski oodanud hoopis peenemat vastuvõttu."

Karl Saral oli maalt pärit. Ta sündis 6. veebruaril 1880 Valga-
maal, Kuigatsi vallas Saviküla talus kaheksalapselises peres. Õppis
Soontaga algkoolis, H. Treffneri gümnaasiumis ja Aleksandrikoolis.
Tartu Veterinaarinstituudis sai temast loomaarst.

Üliõpilasaastail oli tema elu tihedalt seotud Tartu Ülikooli
arstiteaduskonna hilisema professori K. Konikuga, kes sellal alles
õppis arstiteadust. K. Koniku isa pidas hobuseid, keda noormehed
hooldasid. Nii teenis K. Saral endale ülikooliraha. Palju aega pü-
hendasid noormehed võrkeelte õppimisele, pidades seda vajalikku
tulevasel erialal. Instituudi lõpetas K. Saral 1904. aastal ja siir-
dus tööle Tallinna. Sõprus K. Konikuga jätkus aga ka siia, kui nad
mõlemad juba ülikoolis töötasid.

K. Saral tegutses agaralt Eesti Põllumeeste Seltsis, oli aasta-
tel 1908-1910 selle esimees. Ta osales spordiliikumises, olles 1909-
-1911 spordiseltsi "Kalev" esimees. K. Saral oli ka skautide liiku-
mise liider. Skautide programm seisnes mehelikkuse kasvatamises ja
nõrgemate abistamises. Üks põhimõtteid oli; tee iga päev vähemalt
üks heategu! Et parem käsi oleks vaba aitamiseks, teretasid nad va-
saku käega. Kes mõletavad prof. K. Saralit, need teavad, et ka tema
teretas vasaaku käega.

Eesti Vabariigi algusaastatel toimusid kõrghariduses tuntavad
muudatused. Kõrgharidus muudeti eestikeelseks. Paljud muulastest õp-
pejõud lahkusid. Oli vaja rahvuskandrit. Nii kutsuti ka K. Saral
Tartuusse õppejõuks ning 1919. aasta sügisel sai temast dotsent. 26.
mail 1924 kaitses K. Saral esimese eestlasena loomaarstiteaduse dok-
toriväitekirja teemal "Kuivõrd on hobuse kinnahaukamine praeguste
meetodite järgi operatiivne teel ravitav?". 1926. aastast oli ta
Tartu Ülikooli loomaarstiteaduskonna üld-, eri- ja operatiivkirurgia
korraline professor ja ühtlasi haavakliiniku juhataja. Teaduskonna
dekaaniks valiti ta aastatel 1923-1931 ja 1936-1937.

Suur oli K. Sarali osa Eesti loomaarstide ühendamisel. Akadeemi-
line Loomaarstiteaduslik Selts (ALS) loodi 10. märtsil 1922 ja tegu-
ses teaduskonna juures. Seltsi eesmärk oli loomakasvatuse edendamise,
koduloomade tervishoia parandamine, teaduslike ekskursioonide organi-
seerimine, üliõpilaste erialateadmiste süvendamine ja nende materi-
aalne toetamine. Prof. K. Saral oli ALS-i esimees aastatel 1926-1933
ja valiti 1937. aastal auliikmeks.

Suuri teenseid oli K. Saralil meie põllumajanduse edendamises.
Ta oli aastatel 1931-1936 Tartu Eesti Põllumeeste Seltsi esimees.
Tema eestvõtmisel ehitas selts näituseväljaku, kus 1934. aastal peeti
esimene põllumajandusnäitus. K. Saral kuulus ajakirja "Eesti Loo-
maarstlik Ringvaade" toimetuse kolleegiumi. Ajakiri avaldas origi-
naalartikleid teaduslikust uurimisest, olulisema välismaistest aja-
kirjadest, rohkesti kroonikat.

K. Sarali elutööga tutvudes imestad tahtmatult, kui mitmekülgsed
ta laialdaste huvidega ta oli ja kui palju ta suutis ära teha. Tä-
helepanuväärne oli tema võitlus eesti keele õiguste eest, mis algas
1909. aastal. Ta oli veendunud, et iga eestlase kohus on saada hari-
tuka ja mitte unustada rahvuslikku minevikupärandit. Austust väär-
s tema pikaajaline (1920-1940) tegevus Eesti Rahva Muuseumi Ühingu abi-
esimehena.

Lõpetada tahaksin EPA rektori prof. O. Saveli tulevikuootusega;
et meie põllumajanduskõrgkooli lõpetajatest saaksid sügava kultuuri-
tunnetusega igakülgselt haritud inimesed. Just selline mees oli prof.
Karl Saral.

PROFESSOR FERDINAND LAJA 100

V. Tilga

On mõeldud 100 aastat Veterinaariteaduskonna kaasaegse õppe-
jõu, ELVI asutaja ning esimese direktori, Eesti NSV Teaduste Akadee-
mia tegevliikme professor veterinaaridoktor Ferdinand Laja sünnist.

F. Laja sündis 17. aprillil 1889. aastal Tartumaal Meeksi vallas
Meeksi mõisa sepa Jaan Laja peres esimese lapsena. Isa seis-
is hea sel-
le eest, et kõrghariduse saaksid kõik lapsed, peale Ferdinandi ka
vend Peeter (helilooja Pärnu) ja õde.

F. Laja õppis algul Tartu 4-klassilises linnakoolis ja H. Treff-
neri eragümnaasiumis (1907-1911), seejärel Tartu Veterinaaria Insti-
tuudis, mille lõpetas 31. jaanuaril 1917. Juba üliõpilasesena töötas
1916. aastal V armee Punase Risti veterinaarialantsaretis aselooma-
arstina. Peale instituudi lõpetamist mobiliseeriti sõjaväkke, kus ta
teenis 19. kahurväe kerge mortiridivisjonis loomaarstina kuni tsaa-
riarmee lagunemiseni. 1918. aasta mais astus F. Laja Orjoli sõjaväering-
konna Veterinaarvalitsuse teenistusse, teenides Punarmees kuni 1919.
aasta oktoobri-novembrini, mil sattus Doni kasakate (Mahnõ jõukude)
kätte vangiks ja anti sõjaväelise kohtu alla. Mõisteti siiski õigeks ja
määrati Doni kasakate I platoonis brigaadi loomaarstiks. Selle briga-
adi lagunemise järel järgnes jälle teenistus Punarmees. 9. novemb-
riast 1920 kuni 15. juunini 1921 töötas ta assistendina Kaasani Vete-
rinaarinstituudis operatiivse kirurgia kateedris. Seejärel opterus
F. Laja Eestisse ja asus Tartu Ülikooli teenistusse. Oli 1. septemb-
rist 1921 kuni 1. oktoobrini 1923 Bakterioloogia ja eribakterioloogia kateedri
oktoobrist 1923 kuni 15. maini 1929 vanemas assistent. 16. märtsil 1929.
aastal kaitses F. Laja doktoriväitekirja teemal "Andmeid õppj. õppj-
õppj õppj infektsioonist üldse ja eriliselt selle uurimisest Eestis".
15. mail 1929 valiti ta epizootoloogia ja eribakterioloogia kateedri
dotsendiks, 6. aprillist 1932 sama kateedri erakorraliseks ja 6. ap-
rillist 1934 korraliseks professoriks. Loengutega ja praktiliste töö-
dega üliõpilastele alustas F. Laja juba 1925. aastal.

1. augustist 1921. kuni 1929. aastani oli F. Laja assistentiks
ka Põllutööstusministeeriumi Loomatervishoia Peavalitsuse diagnostilises
laboratooriumis (Riikliku Seerumiinstituudi sellane).

1925. aastal oli F. Laja komandeeritud 4 kuuka välismaale (KE-
nigebergi ja Stockholm) 1931. aastal üheksa kuuka Poola ja üheksa
kuuka Ungarisse Budapesti (tööks prof. R. Manningeri juures).

Prof. F. Laja korraldas õppetööd epizootoloogia, eribakteriolo-
ogia ja lindude ning karusloomade haiguste alal. Andeks ja vilunud
pedagoogina andis ta oma rikkalikke teadmisi ning kogemusi edasi oma
arvukale õpilasperele. Ta oskas üliõpilasi ja assistente suunata ise-
seisvale uurimistööle. Oli Loomaarstiteaduskonna dekaan 1939-1940 ja
1944-1947.

Õppetöö kõrval töötas F. Laja väga aktiivselt mitmesuguste tea-
duslike probleemide kallal, pöördes tähelepanu eriti brutselloosi
ja tuberkuloosi uurimisele ning marutaudi, sigade punataudi ja teis-
te nakkushaiguste tõrjele meie vabariigis. Pärast sõda oli prof. Laja

vabariigis ainuke koduloomade marutaudi diagnoosija (uuriti ka inimeste ajusid marutaudi suhtes), samuti valmistati kateedris marutaudi vastu vaktsiini nii inimeste kui ka koduloomade immuniseerimiseks. Loomadele anti vaktsiini Pasteuri jaamas, mida juhatas prof. E. Raudas.

Loomataudide ja mikrobioloogia kateedri juhtis ta aastail 1944-1950.

1946. aastal, kui loodi Teaduste Akadeemia, valiti prof. F. Laja akadeemia tegevliikmeks veterinaaria alal ja 1947. aasta 1. jaanuarist nimetati ta Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudi direktoriks. Instituudil puudusid ruumid ja oli raskusi ka teaduslike töötajate saamisel. Enamik neist töötas kohaliku alusel põhitöevõimega loomaarsti- ja põllumajandusteaduskonnas. Nõiteks instituudi teadusliku nõukogu liikmeteks olid peale prof. F. Laja veel professorid E. Liik, J. Kaarde, V. Ridala, A. Muga, A. Laas, A. Pung ja M. Ilmjärv.

Prof. A. Pung märgib raamatus "Kümme aastat Eesti Teaduste Akadeemiat" (ilmus 1956. a.), et "Loomakasvatuse ja Veterinaaria Instituudil tuli alustada tööd peaaegu sülleestki, sest pärandiks saadud teaduslik pagas ja materiaalne baas olid tühi. Instituudile anti üle halvasti olukorras olev Tähtvere sovhoos 4 osakonnaga, millel ei olnud head karja ega põllumajanduslikke masinaid jne."

Pärast 1950. aasta 21.-26. märtsil toimunud NK(b)P Keskkomitee VIII pleenumit algas mõiajaht kõrgkoolide, teadusasutuste ja loomaintelligentsi nimekamatel tegelastel, kes kuulutati kodanlikeks natsionalistideks. Sellest aktsioonist ei pääsenud ka prof. F. Laja. Lõpuks otsustati tulumiseks oli vabastamine instituudi direktori ametikohalt alates 4. aprillist 1950 ja hiljem ka loomataudide ja mikrobioloogia kateedri juhataja kohalt. Ta jäi kateedri professori ametikohale ja alates 1951. a. sügisestrist samale ametikohale ka Eesti Põllumajanduse Akadeemias kuni surmani 2. jaanuaril 1956. a.

Õppetöö ja teadusliku uurimistöö kõrval osales prof. F. Laja paljudes organisatsioonides, nagu Eesti Loomaarstide Selts, Akadeemiline Loomaarstiteaduslik Selts, Loomaarstide Koda, oli Eesti Entsüklopeedia veterinaariaosakonna juhataja. Akadeemiliselt kuulus Üliõpilasselts "Rainla" viilistlasperre.

PROFESSOR ALEKSANDER LAAS 100

(18.III 1889 - 15.X 1957)

H. Aart

1927. aasta ilusal maikuu hommikul kirsiaedade õitsemise segu helises telefon noore naisloomaarsti preili Heine Torini kabinetis Rõuges. Helistajaks oli 38-aastane eesti mees Viinist, kes Tartu Ülikooli lõhetusel stažeeris sealset veterinaarmeditsiinilises Ülikoolis kliinilist diagnostikat ja teraapiat maailmakuulsa prof. D. Wirthi juures. Telefonikõne oli side, mis pani aluse peatselt sõlmitud abielule. Noor daam, kellest sai nimeka professori Aleksander Laasi abikaasa, oli kolmas loomaarstidiplomiga naine Eestimaal (esimene Eesti naisloomaarst oli Ottilie Markus ja teine Gabriele Tahver).

Kahe loomaarsti abielu kujunes kestvaks ja tugevaks ühenduseks, millest sündis kolm last. Tütar Antrid (1930-1987) lõpetas THÜ arstiteaduskonna, töötas Rakvere rajooni keskhaiglas pediatrina ja peaarsti asetäitjana. Poeg Toomas uppus 5-aastasena maal sõjapõu oles. Tütar Tiit Tomberg on neuroloog, meditsiinikandidaat.

Aastatel 1926-28 Viinis õppejõuks ja teadlaseks valmistunud Aleksander Laas oli küpseks meheks. Kodust saadud tööstarnustus ja viisatus olid aastanud teda ka selle suure vööranna linnas. Nii suutis ta juba 1928. aastal kaitsta Viinis veterinaarmeditsiini doktori kraadi ja temast sai peatselt Tartu Ülikooli loomaarstiteaduskonna professor ning Loomasisehaiguste kliiniku juhataja. Prof. Wirth jäi nurmani tema sõbraks ja osakuks.

Aleksander Laasi elukäik on olnud täis raskusi ja õnnestumisi, ta on olnud suur osakuju meie kaasaegsetele. Ta sündis Tartumaal Aru mõisa vallas talupidaja kuulajapõlvise pere vanima pojana. Perekonna väimne aitas noormehele elus edasi jõuda. Alghariduse omandas ta Aru ministeeriumikoolis ja jätkas kobe õpinguid Tartu Veterinaariainstituudi juures asunud veterinaarvõltskrite koolis. Siit sai ta koolivõltskrite kutsu ja 1907. aastal suunati ta teenistusse Vitebski kubermangu, kus ta töötas 1915. aastani.

Tol ajal mõllas I maailmasõda ja nooruke Aleksander mobiliseeriti tsaariväeosse. Ta töötas rasketes oludes Dvinski sõjaväeringkonnas hobulaatsarettevõttes kuni 1918. aastani, misjärel teenis Vitebski kubermangu veterinaariavalitsuses. Järjekindlalt ja visalt taotles ta haridust ka sõja ja revolutsioonikaoga aastatel. Nii sai Aleksander Laasist Moskva Veterinaariainstituudi üliõpilane, mille ta lõpe-

tas edukalt 1921. aastal. Aasta hiljem õnnestus tal tagasi tulla oma sünnimaale, kus ootas teda Läänemaal malleuse likvideerimisel.

Eesti Vabariigis ei kehtinud Nõukogude Venemaal saadud loomaarstidiplom ja Aleksander Laasil tuli uuesti alustada õpinguid, nüüd juba Tartu Ülikoolis. 1925 lõpetas ta loomaarstiteaduskonna, kusjuures juba aasta varem alustas kutsetegevust kateedri juures. Silmapaistvate võimete tõttu saadeti ta peatselt stipendiaadina Viini. Enne sõitu tuli omandada saksa keel ja 5 kuu vältel pingas töös prof. R. Schröderi juures saigi see selgeks. Enne seda oskas ta poola, soome ja vene keelt.

Viiniga õpingud ei piirdunud. 1928. aastal, nüüd juba doktori-kraadiga noore ja eduka teadlasena jätkas ta stažeerimist Hollandis Utrechti Veterinaaria Ülikoolis prof. J. Westeri juures. Eesmine teenistuskäik Tartu Ülikoolis oli edukas; dotsendiat erakorraliseks professoriks ja kliinikujuhatajaks. (Tema 27 aastat kestnud kutsetegevus Ülikoolis jätkus 1951. aastal Eesti Põllumajanduse Akadeemias - kokku töötas A. Laas õppejõuna 33 aastat.)

Veterinaariateaduskonna tollase dekaani prof. K. Sarali teene oli, et õppejõududeks koondati väga tugevad isikused. Eeskätt olid nad tublid eestlased, kes teenisid oma innaad, kel oli teotahet ja energiat, kõrge käitumis- ja kõnekultuur. Just sellisena mäletavad paljud Eesti loomaarstid ka oma õpetajat Aleksander Laasi.

Eesti Vabariik oli noor ja teaduspõllul tegutsesjad pidid palju suutma. Nii oli ka prof. Laas oma otsuste ametiüleandmete kõrval tegev Akadeemilise Loomaarstiteadusliku Seltsi juhatuses esimesena aastail 1933-1937, hiljem auliikmena, üliõpilaste kuratorit abina ja kuratorina 1938-1940. Samal ajal oli ta Riikliku Ravimipreparaatide Kontrollnõueti veterinaaria osakonna juhataja, aastail 1942-1944 prodekaan ja palju aastaid THÜ ja EPA õpetatud nõukogu liige.

Õppejõu ja teadlasena on prof. A. Laas pikki aastaid korraldanud õppetööd eripatoloogias ja teraapias ning kliinilises diagnostikas. Ta oskas üliõpilasi iseseisvale uurimistööle rakendada. Tema osakuju täpseus ja korrektsus innustas üliõpilasi. Ise kuulus ta korporatsioon "Fraternitas Tartuensis" viilistlasperre.

Ei saa mõnda minna A. Laasi organiseerimisvõimest kliiniku õppevahendite, riistastiku ja ravimipreparaatide suretsemisel. Kahjuks hävis kliinik sõjatules 1941. aasta suvel. Prof. Laas on palju teinud eesti veterinaariateaduse propageerimisel rahvusvaheliselt. Tartu Ülikooli perioodil külastas ta kõrgemaid õppeasutusi Budapestis, Brnos, Prahas, Leipzgis, Berliinis, Hannoveris ja Varssavis. Teadus-

kahtlase varjugi, et järgalne ring mu tapab. Jätta armastav naine ja kogu kuningja ja isamaa teenimise nimel ning selle tasuks selline kohtlemine. See polnud aus.

Belmisel 551 oliin minud unes Darrobyd. Olin taas vana mr. Dakini laudas. Farmeri rahulikud silmad pikas sorgus vuntidega näos jälgisid mind tähelepanelikult, kui õmblesin lehma nisa. "Näib, et vana õitaku aeg on ümber," lausub ta, asetanud kõe korra vana lehma seljale. See oli suur tõsine käsi. Mr. Dakini kõhetu kuju oli küll liha poolt vaene, kuid tema jämedad tursumad sõrmed rääkisid rasket tõest.

Ma kuivatasin nõela ja pistasin selle metallkarpi, milles hoidsin õmblusvahendeid ja skalpelle.

"See on midagi teie otsustada mr. Dakin, kuid see on juba kolmas kord, kus mul tuleb te naiseid lappida ja kardan, et peagi võib see uuesti korduda."

"Jaa, süüdi on just tema udara kuju." Farmer kummardus ja uuris õmblusõlmede rida neljatollisel haaval. "Jumaluke, kes oleks võinud arvata, et lehma astumine nisaile võib selle nii ära rikkuda."

"Lehma sõrg on terav," vastasin, "lõikab nagu noaga."

See oli vanaid lehmade häda. Nende udar langeb alla, naised venivad välja, muutuvad suureks ja pendeldavaks ning pikali visates langeb nende põikmorgani ühele küljele selliselt, et kõrvaiseisv lehm võib sellele peale astuda. Kui see poleks olnud paremal seisv Mabel, oleks võinud samaga hakkama saada teisel pool olev Tulik.

Väikeses madala katuse ja puust vaherintega maakividest laudas oli kuus lehma, kõigil oma nimed. Tänapäeval on raske leida lehma, kellel on nimi, nagu ka mr. Dakini teadlik farmerit, kes kraapis elatist kokku karja pealt, mis koosnes küsest piimalahmast pluss mõned vasikad, sead ja kanaid.

"Jaa, ma rehkenda siin, et ta pole mulle võlga midagi. Ah, tuleb meelde 55 kaksteist aastat tagasi, kui ta sündis. Tema sa sai ma ha vana Daisy ja ma kandse ta välja sellentamast laudast kotiga, sadas kõvaste lund. Seal peale ma või arvutada palju tuhandeid gallonid piima ta on and - seniajani lõpeab ta veel neli päevas. Si, ta pole mulle võlga midagi."

Nagu aru saades, et jutt käib temast, pööras õitak pead ja vaatas oma peremeest. Ta oli klassikaline näide vanast lehmast. Niisama komine kui ta peremeeski, valitõukivate vaagnaluude, kõverate pikaks kasvavad sõrgade ja kaardunud sarvedega, mis olid kaetud arvukate põlgastega. Tema udar, mis oli olnud kunagi tihke ja sõrge, rippus mitralt peasegu pörandani.

Ka oma rahuliku, vaikse looma poolt sarnanes ta peremehega. Enne õmblesid asunist ulin teinud nisaile kohaliku taimestuse, kuid alan kinsel, et ka ilma sellista poleks loom ennast liigutanud. Niisama haava õmblesmise ajal on tohter lehma tagumise jala ees, pea madalal, ideaalne asend 1850-ndateks, kuid õitaku puhul polnud vaja seda karva. Ta polnud veel elus kedagi lõõnud.

Mr. Dakin puhus läbi põskede: "Jaa, pole tema jaoks enam teist võimalust. Ta peab minema. Palun Jack Dodsonit te kaasa võtta reedetele kariloomade turule. Ta on küll natuke kõva sõmmiseks, kuid arvan, et mõned lihastükid pirukateks teast ikka saab."

Ta süüdis aja küll naljaka pöörata, kuid ei suutnud meenutada, vaadates vana lehma. Tema selja taga, avatud õksast laskus roheline määküll alla jõeni, kus kevadpõike paitas hallitavalt veepinda, mis sõrgas miljonit tantsakleiva valgusepislaama. Pileekind kiividest vastaskallas sõrgas lumivalgena, võrreldes rohelusega kaetud üles karjamaadele ulatava orgu raaniva määkõlvaga.

Olen sageli mõelnud, et selline väike majapidamine oleks ideaalne koht elamiseks; ainult miili kaugusel Darrobyst, väikne ja suurepärane vastas jõele ja orule. Kord ütlesin seda ka mr. Dakinile ja vana mees vastas mulle kurva naeratusega: "Jaa, kuid ilu üksiända ei hoia üleval."

Juhtus niimoodi, et järgmisel reedel kutsuti mind tagasi samasse farmi võtma lehma puhastust. Nii olin ma laudas hetkel, mil Dodson, karjaajaja, tuli õitakule järele. Ta oli teistest farmidest kogenud juba väikese karja nuupalle ja lehma, kes ootasid tema paariise valve all ülal teel.

"Noh, mr. Dakin!" hüüdis ta kiirustades lauta sisenedes. "On kerge arvata, millise nendest sa tahad minuga kaasa anda. See vana kõreni seal." Ta osutas õitakule ja tõepoolest see ebameeldiv iseloomustus näis hästi sobivat sellele komiksile olendile, võrreldes tema kõrvil seisvate heas toltumuse olevate maabritega.

Farmer ei vastanud kohe, ta läks õitaku juurde ja sügas õrnalt looma otsaesist.

"Jaa, sul on õigus Jack." Ta kõnkles hetke, siis vallandas keti looma kaela ümber. "No mine siis, vanaeit." pomises ta ja vana loom

pöörduis ning sammus rahulikult lauda ukse poole.

"No läki siis!" kätatas aja ja ning togis oma kepiga lehma laudajat.

"Ära 155 teda!" hüüdis mr. Dakin.

Dodson vaatas teda üllatunult. "Ma ei 155 neid kunagi. Sa ja tead seda. Ma lihtsalt juhin teda natuke."

"Ma tean, ma tean, Jack, kuid selleks pole sul tokki vaja. Ta läheb niigi sinna, kuus sa tahad."

Õitak kinnitas tema sõnu, kui ta, väljunud kergel sammul laudast, suundus farmeri käeviipe peale osutatud teerajale.

Vanamees ja mina seisime ning jälgisime, kuidas lehm kiirustamata näkke tõusis, Jack Dodson pikas khakivärvi kitlis tema kannul lonkimas. Kohal, kus rada kadus hõreda puudesalu taht, kadusid silmist nii mees kui ka loom, kuid mr. Dakin seisis ikka veel, kuulata-des sõrgade astumise kaja kõval pinnasel. Kui õhtki heli enam kuulda polnud, pöörduis ta kiiresti minu poole: "See asi sai siis tehtud, mr. Herriot, läheme meie nüüd oma tööle. Ma toon teile sooja vett."

Farmer vaiks, kui ma seeditasin kõe ja lükkasin lehma sisse. Puhastuse võtmisel on ebameeldivaima selle pealtvaatamine ja sellepärast püüan ma alati abiliseaga samal ajal mingil teemal vestelda, kui sorin lehma sisemuses. Kuid seekord alati vestlust raske alustada. Minu katsetele rääkida kriketist või piimahindadest vastas mr. Dakin ainult lühikeste mühatustega.

Hoides lehma saba, sõjatus ta looma seljale ja vahtis tühja pilguga enda ette, poputas piipu, mille ta nagu enamik farmerid puhastuse ajaks oli sagusti süüdanud. Kui lootekestad on väga kinni, võib nende eemaldamine kesta kauem kui tavaliselt. Vahel need lihtsalt tuleb ennakst välja tõsta, kuid seekord pidin ma ennakatõid üksaaval lahti koorima ning vajasin iga paari minuti järel sooja vett, samuti antiseptikut, et võida oma valutavaid käsi.

Lõpuke olin valmis. Viisin enakasse mõned pessaarid, sõlmisin lahti koti, mille olin endale ette sidunud ja tõmbasin sõrgi selga. Vestlus oli soikunud ja vaikus peaaegu masendav, kui avasime lauda ukse.

Mr. Dakin peatus, käsi lingil. "Mis see oli?" küsis ta vaikelt. Kuusgil kaugel mäeveerul kostis lehma astumise klip-klap. Farmi juurde või kaks teed ja heli tuli väikeselt kitsalt rajalt, mis kaeras ära peatselt umbes pool miili pärast esimest rada. Kuni me kuulasime, ilmas kaljumuki tagant nähtavale lehm ja tuli meie suunas.

See oli õitak, kes kiirel sõrgil, raske udara kahele poole kõi-kudes, silmad sihikindlalt fikseeritud lahtisele laudauksele, meile lähenes.

"Mida kuradi..." hüüatas mr. Dakin, kuid vana lehm pükkis neist mõnda ja marssis ilma kõhkluseta lauta, mis oli olnud talle eluasemeks kõik need aastad. Ta nuusutas mõndlikult sõime ja vaatas oma peremehe poole.

Mr. Dakin vaatas omakorda looma. Silmad tuulest parkunud näos püsisid liikumatuna, kuid suitsu tema piibuast tõusis kiirete pahvakutena.

Sisa kostis väljast raskete saabaste kolinat ja sisse tormas lõõstautav Jack Dodson.

"Ah seal sa mul oled, neetud...! Arvasin juba, et olen su kaotanud."

Ta pöörduis farmeri poole: "Jumala pärast, olen süüdi. Ilmselt pööras ta üleval ära teisele rajale ja ma ei märganudki seda."

Farmer kahitas õlgu: "Kõik on korras Jack. See pole sinu süü, ma oleks pidanud sind hoiatama."

"No selle vea parandame kohe," sõnas Dodson ja suundus lehma poole: "Läki siis, tüdruk, veel kord!"

Kuid ta peatus, sest mr. Dakin tõkestas tal tee. Tekkis pikk vaikus ja mina ning Dodson vaatasime isestunult farmerit, kes silmitses üksisilmi lehma. Vana loomas oli sirgi rahulik väärikus, kui ta seisas vastu hallitusega kaetud vaheseina, silmad rahulikud, mittenõudvad. See oli väärikus, mis seisas kõrgemal ennoolematult pikka-dest kaardunud sõrgadest, kondistest külgedest, katkiseast udarast, mis rippus peasegu pörandani.

Ja jälle liikus mr. Dakin kiirustamata, sõnatult lehmade vahel, oli kuulda nõrk klõpsatus, kui ta kinnitas keti õitaku kaela ümber. Siis läks ta lauda teise otsa ja pöörduis tagasi hangutäie heintega, mille osava liigutusega sõime viskas.

Seda oli õitak just oodanud. Ta haaras varbade vahelt lõõstais ja hakkas seda rahulolevalt nälgima.

"Mida teha mr. Dakin?" küsis aja ja segaduses. "Mind oodatakse turul."

Farmer koputas oma piibu vastu uksepiita tühjak ja hakkas seda uuesti mõlkis plekkkarbiist tubakaga täitma. "Mul on väga kahju, Jack,

et raiskasin su naga, kuid mul tuleb minna ilma temata."

"Ilma temata? Aga..."

"Sa arvad, et ma ole lollis lõimu, kuid nii see jääb. Vanasit tuli koju ja koju ta jääb." Ta suunas viimast otsustavast täis pilgu ajaajale.

Dedaon noogutas paar korda peaga ja lonkis laudast välja. Mr. Dakin järgnes talle ja sõnas: "Ma maksan sinu aja eest. Pane see minna arvele."

Ta pöördus tagasi, süütas piibu ja tõmbas sügava mahvi. "Mr. Herriot," lausus ta, kui suits keerles ümber ta pea, "kas te pole kunagi tundnud, kui midagi on juhtunud, et see pidigi just juhtuma ja juhtunu on see kõige parem lahendus?"

"Jah, mr. Dakin, olen küll ja õige sageli!"

"Jaa, selline tunne oli ka minul, kui nägin õitsikut mõelt laukuvat." Ta sirutas käe ja sügas lehma sabajuurt. "Ta oli alati mu lemmik ja jumala eest, mul on hea meel, et ta on tagasi."

"Kuid, kuidas jääb tema niasadega? Ma olen nõus neid küll edasi lappima, kuid..."

"Ei, mul on üks mõte. Tekkis just siis, kui te puhastust võtsite ja ma mõtlesin juba, et jäin sellega hiljaks."

"Mõte?"

"Jaa," noogutas vanamees ja vajutas põidilaga tubakat piibus.

"Ma pane talle alla kaks või kolm vasikat, selle asemel, et teda lüpsata. Vana tall on tühi, ta võib seal elada ja keegi ei saa ta niasadele astuda."

"Teil on õigus," lausisin naeratades. "Tallis võib ta tõesti ennaest ootult tunda ja kolme vasikat suudab ta vabalt imetada. Pealegi tasub ta sellega ka oma pääsemise eest."

"Noh, nagu ma juba ütlesin, ei võlgnu ta nende asustate järel mulle midagi." Lei naeratus valgus üle ta kortaulise näo. "Peasi, et ta tuli tagasi."

Mu silmad olid nüüd enamalt jaolt suletud, kui jätkasin jooksmist ümber pargi ja kui silmad uuesti avasin, keerles silme ees punane udu. Kuid on üllatav, mida inimene suudab taluda ja ma pilgutasin uskamatu silmi, kui pargivärvad tahunud oksteaare all jälle nähtavale tulla.

Olin pidanud vastu ka teise ringi ja puhkus oli nüüd hädavajalik. Seekord pidin juba pikali viskama, olin niivõrd läbi.

"Noh, poisid!" hüüdis kapral, reibas nagu alati. "Tegite hästi, nüüd veel hüpped koha peal!"

Meie halgast kostis usumatu hallisimine, kuid kapral oli halastamatu.

"Jalad koos, läks! Hopp... hopp... hopp. Ei, nii ei lähe. Hüpped kõrgemaks!"

See oli viimane totrus. Mu rind oli ainult üks põletava agoonia koobas. Nad arvavad, et treenivad neid tugevaks, kuid selle asemel teevad nad korvamatu kahju kopsudele ja südamele.

"Te tämate mind veel kunagi selle eest, poisid. Minu sõna selle peale. Lükake end maast lahti. Kõrgemale..., kõrgemale!"

Igiti valu suutsin ma näha veel kaprali irvitavat lõuet. See mees oli puhas sadist ja teda paluda polnud mõtet.

Kui ma viimast jõudu kokku võttes end maast lahti lükkasin, taipasin äkki, miks olin mõõdunud õsael unes näinud õitsikut. Ma igatseisin samuti koju.

II.

Udu keerles marasivate meeste pea kohal, paks, kollane Londoni udu, millest jäi suhu metallinaik. Kolonnid peast polnud näha muud, kui juhtesõduri käes kõikuv latern.

Minck kell 6.30 hommikusõigile oli minu jaoks selle päeva halvim osa. Mu moraal oli madal seisus ja mõtted kodust muutusid üha piinavamaks.

Ka Darrowbys olid udud, kuid need olid maadud, täiesti erinevad sellest siin. Ühel hommikul sõitsin paksus udus välja täistuledega, mis aga udukardinalt tagasi peegeldusid ja ma ei näinud auto kittaast kabiinist praktiliselt mitte midagi. Mootori unnetes ronis auto aeglaselt mõõda mäekülge üle Dale'i suunas ja siis äkki hõrenee udu hõbedaseks säduluseks ja kadus hetk hiljem täiesti. Ning seal üleval, uduvalli kohal, paistis päike, mille säras rohelise näolõlv tõusis rõõmsalt evisesse sinetavasse taevasse.

Võlutult liikusin ülespoole heleda lactuse suunas ja silmitsesin läbi tuuleklaasi ümbrust, nagu näeksin seda kõike esimest korda. Närbunud sõnajalgade pruunikas varjund rohuga kaetud mäekülgedel, puusalude tumedad laigud, hallid faraihooned ja kõrgusse pürgivad mäed.

Kiirustasin nagu alati, kuid selline vaade lihtsalt sundis mind peatuma. Juhtis auto teeserva, Sam hüppas välja ja koos suundusime aasale ning kuni hagiias lippas ringi sitendaval rohul, seisin mina soojas päikesepaistes keset sulavat kargust ja vaatasin tagasi tumedale niiskele vaibale, mis varjutas kõik allpool oleva, jättes kõrgemale selle sädeleva maailma.

Ahvide karget õhku, vaatasin ma tänutundes seda puhaat, rohelist maad, kus tõstasin ja elasin.

Oleks tahtnud jähkagi sinna, uidaata ringi, vaadata liputava sabaga Sami nungimas varjulistes kohtades, kuhu päike polnud veel ulatunud. Maa oli raudõva ja kaetud hämmatiseist krõsus rohuga. Kuid mul oli määratud kohtamine ja mitte tavalise inimese vaid tõelise aadlikuga. Vastumeelselt ronisin jälle autosse.

Kell 9.30 pidin alustama lehmade tuberkuliseerimist lord Hultoni farmis, kuid pöördumisel välja elumaja nurga tagant, mis jäi faraihoonetele küllaltki lähedale, tekkis mul kuri kahtlus, sest õhtki looma polnud kasgil näha. Farmi juures õiendas ainult üks rābaldunud sinistes tunkedes mees, kes oli ametis lagunenud karjajaa paranamisaega. Nähes mind, pöördus ta ümber ja vibutas tervituseks haariit. Jõudnud lähemale, silmitsesin huviga tema kõhna kaju, otsaesisele langetat toredat juuksepaahmakat, auklikku pluusi ja sõnnikuga mārārdunud kummikuid. Arvasin, et ta ütleb: "Nāh, mr. Herriot, ilus hommik tēna!" Kuid kostis hoopiski: "Herriot, kulla sõber, mul on väga kahju, kuid kardan, et me pole veel sinu jaoks päris valmis," ja ta hakkas oma tubakakoti kallal pusima.

William George Henry Augustus Hultonil, suguvōsa üheteliskunnan-dal markiiisil, oli piip alati kēpärast ja vaheldumisi oli ta pidevalt ametis selle tēitaise, metalloragu puhastamise vōi lāitamisega. Ma polnud teda aga kordagi nāinud tegelikult suitsetamas. Kui teda miski erutas, pūidis ta neid kolme asja korruga teha. Ilmselt oligi ta erutatud sellest, et polnud suutnud oma loomi õigeks ajaks ette valmistada ja nāinud, et heitsin pilgu kellale, kaasvas ta ārevas veelgi. Vōtnud piibu korraks auust, pani ta selle jālles tagasi, pistis haamri kaasla alla ja hakkas sorima suures tikutoosis.

Silmitsesin farmi taga tōusvat mēkūlge. Kaugel eemal vōis nāha kihutavate loomade ja neid ajavate meeste imetillukesi siluette. Oli kuulda ka koerte kauget haukumist, ārritatud ammumist ja ajaajate hūl-deid.

Õhkasin. See oli vana lugu. Inegi Yorkshire'i aristokraadid nāisid ajaga hooletult ümber kēivat.

Tema kõrgsausis nāis lugemat mu mōtteld, sest tema erutus suurenes veelgi.

"Tõesti väga inetu minust, vana seenu," lausus ta, kunn osa tubakast ja mõned tikud pudenesid tal kēest kivisillutisele. "Ma lubasin valmis olla kella 9.30, kuid need neetud loomad ei taha kuidagi kuulutada."

Pūidis naeratada: "Olge mureta, lord Hulton, paistab, et nad on juba tulekul ja pealegi pole mul tēna hommikul erilist kiiret."

"Tore on, tore on!" Ta pūidis sūidata oma lurisevat piipu, millest rippusid vālja suured tubakatoridid. "Tulge vaadake, parandasin katkise vārava. Me ajame nad aedikusse ja seal on nad meil kindlalt peos. Selmine kord oli nendega tūkk tegemist, kas mēletad?"

Noogutasin. Mul oli see hāsti meele. Lord Hultonil oli tookord küll ainult kolmkūmmend vasikat, kuid kostis peaaegu kolmetunnine radio, enne kui õnnetus nad kōik tōõdelda. Uurisn kahtlevalt pekitunud laudadest ja plekiat logisevat karjatara. Huvitav oleks nāha, kuidas see peab karjamaal kosunud tugevaid loomi?

Ilma, et oleksin midagi halba mõelnud, heitsin pilgu jälle kallale. Seda nāhes vāike mees vōpatas nagu oleks saanud 186gi.

"Kuradi pihta!" siunas ta. "Mida nad seal üleval küll koperdavad? Vaat mis, lāhen neile appi." Hajameelsest hakkas ta haamrit, tubakakotti, piipu ja tikutoosi ühest kēest teise veeretama, pillates neid maha ja korjates jālles üles, enne kui taipas panna haamri kēest, ülejānu aga taskusse toppida. Ta lahkus ühtlasel sõrgil ja ma mõtlesin nagu korduvalt vārengi, et temataolisi aadlimehi pole Inglismaal palju.

Kui mina oleksin olnud aadlik, oleksin sel kellaaajal veel voodis lesinud vōi just kardinate vahelt piilunud, et uurida, milline on ilm. Kuid lord Hulton rāgas tōõd teha vōrdselt oma meestega. Ühel hommikul leidsin ta ametis olevat sellise hārraiselt ilmaliku tegevusega nagu sõnnikuvedu. Ta seisis sõnnikuhunnikul ja viskas auravaid hangutāisi vankrile. Ja alati kandis ta rābaldunud riideid. Arvan, et tema garderoobis olid küll mārka nooblimad riidetūkid, kuid ma polnud neid kunagi nāinud. Inegi tubakas, mida ta suitsetas, oli tavaline farmerite pinutagune.

Minu mōtiklused katkestas lähenev sõramūdin ja metsikud karjed.

Hultoni kari lõhenes. Paari minuti pärast oli karjasaad täidetud ringiratast keerleva karjaga, suur tõusmas pilvedena loomade turjalt.

Murga tagant traavis välja markiis.

"Charlie!" hüüdis ta, "läse esimene välja!"

Ootusdrevusest hingeldades seisis ta kinnisaelutatud plangu kõrval, kuni üks tõeliseid avas värava.

Aedikut lendas välja pulstunud karvaga punane monstrum, vilkatas korrale kitsas vahetõlgs ja tormas umbes viiekümnekilise tunni kiirusega selle teisest otsast välja, oma tema kõrgeausuga loominguist rippumas sarvede otsas ja kaelas. Ulejäädud kari tormas talle järele.

"Pidage kinni, pidage kinni!" karjus väike peer, kuid sellest polnud mingit kasu. Karvane laviin valgus tekkimise avast välja ja mõne hetke pärast suundus kari metsikus galopis tagasi mõnda mäekülge üles. Mehed kihutasid neile järele ja nii nagu mõni minut tagasi, seisime lord Hultoniaga taas kahekesi, jälgides väikseid figuure silmapiiril ja kuulates kaugemast "Hei... hei..., põõra ringi!"

"Mii, see asi ei pidanud just kõige paremini," pomises lord meeleheitel.

Kuid ta ei kaotanud pead. Naaranud haavri hakkas ta jälle, täis entusiismi, rasevult sellega taguma ja ajaks, mil loomad jõudsid tagasi, oli purustatud koht parandatud ja sellele ette pistetud veel raudlatti, et vältida uut võimalikku läbimurret.

Sellega näis probleem olevat lahendatud, sest esimene lehm peatus raudlatti ees, seisis rahulikult ja läbi laudade vahe ulatasin ma ta kaalalt karva pügamä. Lord Hulton võttis beatusjulise iset kummikeeratud õlivaadil ja aastas ma märkmeteraamatut oma põlvedele.

"Teen sinu kirjatõõ ära," lausus ta.

"Põruta edasi vanapoiss!"

Ma reguleerisin süstla. "Kaheksa, kaheksa." Ta pani selle kirja ja järgmine lehm lasti sisse.

"Kaheksa, kaheksa," kummardus ta taas märkniku kohale.

Kolmas lehm saabus. "Kaheksa, kaheksa ja neljas - kaheksa, kaheksa."

"Herriot, kallid mees, kas sa ei muudaks seda pisut? See pole enam huvitav."

Tõõ jätkus, kuni nägime lehma, kes oli tara lõhkunud. Seda kinnitas kerge kriimustus ta kaalal.

"Vaata teda korrale!" hüüdis peer, "kas temaga on kõik korras?"

"Aga midagi, vigastus on ainult pindmine."

"Kuid kas sa ei arva, et peaks sinna midagi peale panema? Seda, mis ta müüd oligi..."

Olin seda oodanud. Lord Hulton pidas väga lugu May ja Bakeri propamiidiinsalvist ja kasutas seda kõikide väiksemate haavade ja kriimustuste korral oma loomadel. Talle meeldis see ravim väga, kuid õnnetuseks ei suutnud ta kunagi selle nime välja Selda. Tegelikult ei suutnud terveks farmis seda keegi peale eestõelise Charlie, kes aga tegelikult ainult arvas, et ta seda suudab. Tema kutsus seda "propamiidiks", kuid tema kõrgusel oli äärmiselt suur usk Charlie teadustesse.

"Charlie!" hüüdis ta. "Oled sa seal, Charlie?"

Charlie ilmus aedikust ja viiskas tervituseks kulpi. "Mis on, m'lord?"

"Charlie, see imeline salv, mida me saame ikka nr. Herrioti käest, sa tead ju küll, nisaavaade ja muu sellise tarvis. Pro... pero... Tont võtaks, ütles veel kord selle nimi. Kuidas sa seda kutsud?"

Charlie viivitas. See oli üks tema suurtest hetketest: "Propamiid, m'lord."

Markiis löi heameelest endale lakku vastu põlve. "See ta on jah, propamiid. Keel läheb päris sõlme. Tubli, Charlie!"

Charlie noogutas tagasihoidlikult peaga.

Võrreldes eelmise korraga, tuline täna toime märksa kiiremini ja lõpetasime juba poolteise tunni pärast. Juhtus aga ka üks õnnetus. Kui olime jõudnud tuberkuliniseerida umbes pooled loomad, varises üks lehm äkki surnult maha hüpomagneesiumist tingitud ataki tagajärjel. Selline seisund tekib piimalohmadel sageli ja võib osutada loomale aatunlikuks. Tekkis äkiline valutü kollaps ja mul ei olnud siin võimalik enam midagi teha.

Lord Hulton vaatas maas lamavat looma, kelle hingamine oli just lakanud. "Kuidas sa arvad, kas tema liha oleks võimalik püüsta, kui tal veri välja lasta?"

"See on tüüpiline hüpomagneesiumia ega pole ohtlik kellelegi... võite proovida. Kõik sõltub sellest, mida ütleb lihakontrolli inspektor."

Lehm lasti vereest tühjaks, tõmmati vankrile ja peer siirdus temaga tapamajja. Ta jõudis tagasi just ajaks, mil lõpetasime.

"Kuidas läks?" küsisin, "kas nad võtsid ta vastu?"

Ta kõhles. "Ei... ei, vanapoiss," ütles ta kurvalt, "kardan, et mitte."

"Miks? Kas lihakontrolli inspektor leidis liha olevat mittekõlbliku?"

"Seda, et... Ma ei jõudnudki nii kaugemale kui lihakontrolli inspektor, tegelikult... nägin vaid ühte lihunikku."

"Ja mida see ütles?"

"Ainult kaks sõna."

"Jah?"

"Kas minema!"

Noogutasin. "Ah sedasi." Polnud raske ette kujutada seda staseeni. Turske lihunik nähes väikest ilmetut kuju, ootustab mitte lasta ennast häirida mingil rüüaldunud farmeril.

"Ei maksa seda nii südamesse võtta, sir," püüdsin teda lohutada, "te ju ainult proovisite."

"Tõsi ta on, tõsi ta on, vanapoiss." Ta pillas jälle mõned tilkad, kui kohmitsees oma suitsetamisvahendi kallal.

Istunud juba autos, meenus mulle, et olin lubanud talle propamiidi. "Ärge unustage kedagi alla saatmas salvi järele!"

"Jupiteri nimel, tulen ise sellele järele pärast lõunat. Mul on suur usk sellele prom..., prom..., Charlie! Kurat ja põrgu, mis ta müüd oligi?"

Charlie tõmbus uhkelt sirgu. "Propamiid, m'lord."

"Ah jaa, propamiid," naeris väike mees, tema hea tuju oli jälle tagasi. "Tubli pois, Charlie, sa oled lihtsalt inetu väärne."

"Tänan teid, m'lord."

Charlie'el oli enesega rahuloleva ekaperdi ilme, kui ta ajas karja tagasi karjasaale.

Kummeline, et patsienti teatud põhjusel külastades seisab õige pea ees viisist samasse kohta, kuid hoopis teisel põhjusel. Oli mõõdanud ainult nädal, kui saabus talveõõ pakaselises vaikusel äratas mind voodi kõrval asetseva telefoni helin. Südamis võpatades, sest teadsin, et telefon sel kellajal ei tähenda loomaraatide midagi head, sirutasin unisena kätt teki alt.

"Jah?" urahtasin.

"Herriot..., oled see sina, Herriot?" Hääl oli täis pinget.

"Jah. Lord Hulton, see olen mina."

"See küll, hea küll, jätka see. Ma väga vabandan, hirmus lugu, et äratasin sind selliselt, kuid mul on siin midagi väga ebatavalist."

Oli kuulda kergelt krõbinat, mille arvasin olevat tingitud tikkuude pudenesemisest telefonitorule.

"Kas tõesti?" Haigutasin, kuna mu silmad sulguisid tahtmatult,

"Mis siis on juhtunud?"

"Noh, valvasin ühe oma parima emise juures. Ta poegis ja tõi kaksteist toredat põrsast, kuid temaga on lahti midagi väga kummalist."

"Mida te mõtlete?"

"Seda on raske kirjeldada, vanapoiss..., kuid sa tead..., noh, see aluline auk, sealt ripub välja pikk, punane verine suur asi."

Ma silmad nõksatasid momentaalselt lahti ja suu avanis häälteku karjeks. Enaka väljalangemine! Selle tagasipanek on tugev, raske tõõ lehmale, kerge ksheharjutus lambal ja võimatu emisel.

"Fikk..., punane..., miall..., kuidas?" kokutasin ma mõttetu. Seda poleks olnud nagunii vaja pärida.

"See lihtsalt tuli äkki välja, kallid pois. Ootasin veel üht põrsast ja lupati, seal see oligi. Okse ajas peale."

Lügasin varbaid teki all. Polnud mõtet talle seletada, et oma lähikee praktika jookkul olin mõinud enaka väljalangemist viiel emisel ja abi andmine neile oli kõigil viiel juhul lõppenud ebaõnnestumisega. Olin tulnud järeldusele, et enaka paigaldamine emisel on võimatu.

Kuid ma pidin proovima. "Sõidan kobe välja," pomisesin.

Heitsin pilgu äratuskellale. See näitas 5.30. Hirmus on katsumus kärpida õist uneaega, eriti siis, kui on välistatud võimalus vajuuda voodisse veel tunnikeseks enne tõõpäeva algust. Veelgi vastu-meelsemaks olid õised väljakutsed saanud mulle peale abiellumist. Helen oli väga veetlev ja lausa meelitas tagasi ja samal põhjusel tundsin suurt lahkusivalu, kui jätsin ta pehme soojuse ning väljusin karmi, kõledasse talveõõnne.

Teekonda Hultoni farmi ei elustanud ka meenutused nendest viiest teisest emisest. Olin proovinud teha kõik. Täielik anesteesia, tõõstunud taliga tagakeha üles ja alla, loputanud emakat pidevalt joaga irrigaatorist ja lemetades kogu aeg pingutusest suure lihahulla kal-

lal, toppinud vastu punnivat organit sisse lootusetult väikest avast. Iga juhtumil lõpptulemus oli minu patsiendi muutumine praeks ja minu enesest lugupidamise muutumine nulliks.

Kuu ei paistnud ja ainsaks valguseks pimedate hoonete vahel oli pehme tulekuma sigala uksest. Lord Hulton ootas mind juba uksest ja arvasin, et pean teda eelnevalt hoiatama.

"Pea vajalikkuks teile Selda, et see on väga tõsine asi. Tahab, et te teaksite, sellistel juhtudel tuleb siga sageli hädatappa."

Väikeste nehe silmad läksid suureks ja suunurgad vajusid nõrgu. "See oleks suur 186k... üks mu parimatest emlastest. Olen alati temasse väga kiindunud olnud."

Tal oli seljas laialikokeline lahtise kaalusega villane avitser, mille alumineäär langes pikka villaste villadega peanagu põlvini ja kui ta palavikuliselt pöördis piibu sõõdata, näis ta väga abituna.

"Kuid ma pöüan teha kõik, mida suudan," lüüsisin kiirustades, "alati on olemas äänes."

"Aidaku sind jumal." Kergendustundest kukkus tal tubakakott maha ja kui ta kummardus seda üles tõstma, lendasid tikud laiali ta jalgede ümber. Läks mõni seg, mis kulus nende kokkukorjamiseks ja ma sienesine sigalasse.

Tegelikkus muutus niisama halvaks, kui olin ette kujutanud. Sula kohal rippuva nõrga elektrilambi valguses lamas liikumatult küllini suur valge emis, kelle tagakehaast ulatus välja usumatult pikk, tihke punane mass. Kaksteist põrsast võitlesid vingudes niaade pärast, näis, et nad ei saanud nealt palju.

Kui ma lahti riietusin ja kaetsin käed auravasse ämbriisse, soovisin kogu südamest, et emise emakas oleks natuke lühem ega sellise kohtavalt ebamugava kujuga. Tegi rahutuks ka see, et täna õõsel polnud mul ühtegi osakajat abiliselt. Inimesed on harjunud nägema mitmesuguseid trikke ja instrumente, kuid selles vaikses hoones olime vaid siga, lord Hulton ja mina. Tema kõrgus, ma tean, oli täis tahtmist ja agar, ta oli ka varem mind abistanud, kuid tema kasulikkus segas ajaolu, et ta käed olid alati ametis suitsetamisatribuutidega ja kõik kippus ta sõrmede vahelt pudenesse.

Laekusin põlvili looma tagakeha taha tundega, et pean saavutama oma tahtmise. Niipea aga, kui olin haaranud emaka kätele, läbis mind tunne, et see lõpeb samuti kui kõik eelmised katsed. Mõte, et see kõik peaks minema sinna tagasi, kust oli tulnud, näis naeruväärseks ja süvenes veelgi, kui alustasin. Mitte midagi ei juhtunud.

Olin eelnevalt teinud tugeva tuisestuse ja emis ei väitunud, kuid kogu häda oli just selles, et emakas oli tõesti tohtu suur.

Ülima pingutusega õnnestus mul paari tolli juba emakast vaginallavasse toppida, kuid niipea, kui ma järele andsin, valgus see jälle tagasi välja.

Tahtmatult tekkis mul soov jätta kõik kus kurat, lõpptulemus oli niigi ette teada ja pealegi tundsin ma juba väsimust. Tegelikult oli kogu mu keha läbi imunud tinase raskusega; tunne, mis on tuttav neile, kel on tulnud emast lühikese aja jooksel tugevalt pingutada.

Püüdsin veel kord katsutada. Lamades kõhuli, paljas rind vastu külma betoonpõrandat, pingutasin edasi, kuni mu silmad tundusid pealust välja tungivat ja õhust tuli paudus, kuid polnud märgata vähimatki edu ning ma hakkasin juba lootust kaotama.

Keeranud emast sellili, vaatasin lordile otsa ja ootasin 100stades, kuni suudan jälle rääkida. Kavatsesin Selda: "Lord Hulton, see on ainult aja raiskamine. Juhtum on lootusetu. Lähem müüd koju ja esimene asi hommikul, hellistan kohe tapamajja." Kuid seni, kui ma suu vormis sõnu, vaatas väike nees mulle otsa sellise anava pilguga nagu oleks ta teadnud, mida kavatsen Selda. Ta püüdis naeratada, kuid heitis hirmunud pilgu minale, siis seale, siis jälle minale. Nõrk seletamatu häälitus looma telest otsast tuletas mulle meelde, et ma polnud siin ains, keda asi puudutas.

Ma ei lausunud midagi. Keerasin emast jälle kõhuli, surusin jalg vastu sula laudseina ja alustasin uuesti. Ma ei tea, kaua olin niiviisi lomanud pingutades, lõvestudes, taas pingutades. Ahmleis õhku ja higi voolas pideva ojana alla sõõda mu selga. Peer vaikas, kuid ma teadsin, et ta jälgis pingest iga mu liigutust, sest aegajalt pidin ma pühkima emaka pinnalt sinna pudenenud tilke.

Siis äkki, ilma milva põhjusega, tundus mulle, et lihahunnik mu käte vahel oli muutunud kuidagi väikesemaks. Heitsin sellele meeleheitliku pilgu. Polnud mingit kahtlust, see oli vähenenud poole võrra. Ringasin sügavalt sisse ja hääle kähisedes vallandus: "Mu jumal, tundub, et see läheb tagasi."

Ilmselt olin ehmatanud lord Hultoni piibu täitmisel, sest kuulsin teda kinnivat: "Mis... mis, oh, taevale tänu..." ja mulle sadas ülevalt kaela tubakavihma.

Mii oli lugu. Kogunud viimast jõudu veel üheks pingutuseks, pu-

husin emaka limaskestalt ära umhes poole untsi jagu tubakat ja jätka- sin. Minu inestuseks oli tunda vaid kerget vastupanu ja usumatul pilgul nägin, kuidas suur organ kadus. Järgnesin sellele käega kuni õlani ning tõstasin randme pöõretega seni, kuni mõlemad emakasarved olid täielikult paigale rullitud. Kui olin igasuguse kahtlusest vee- danud, et kõik oli paigal, lamasin veel mõne hetke, käsi sügaval emi- se sees, otsaesine vastu põrandat. Täiesti kurnatuna kuulsin nõrgalt, justkui läbi une lord Hultoni juubeldamist: "Kõva nees, milline õnn! Kõva nees!" Ta peanagu tantsis rõõmu pärast.

Äkki haaras mind taas hirm. Mis siis, kui see tuleb jälle välja? Kiiresti haarasin mõela ja niidi, et panna paar õmblust häbemepilule.

"Hoidke neid!" käratasin ma, ulatades lordile käärid.

Õmblemine lord Hultoni assisteerimisel polnud kerge ülesanne. Ma andsin kord mõela, kord käärid talle hoida, siis mõudain neid jälle kiiresti tagasi ja see põhjustas teema koletu segaduse. Kas korda ula- tas ta malle oma niidiotete lõikamiseks piibu ja üks kord leidain en- nast niiti taha ajamas tema piibupuustamine instrumendile.

Ka tema kõrgus sai karmatada, sest kuulsain teda paar korda vandu- mas, kui ta mõelaga oli andale sõrme torganud.

Lõpoks sai see tehtud. Tõasin jõuetuna jalgadele ja nõjatusin vastu seinu, suu anumli, higi nõrgumas silma.

Väikeste nehe silmadest võis lugeda täit tunnustust, kui ta sil- mitsees mu lõdvalt rippuvaid käsi ja hüübinud vere ning mustusega määr- danud rinda.

"Herriot, kulla sõber, ma oled üleni higine ja võid veel kopsupõ- letiku saada, kui sa niimoodi paljalt oled. Sul oleks vaja midagi kuu- ma juua. Vaat min, peae emast puhtaks ja pane riidesse, ma jooksen vahelpeal maha juurde ja toon midagi," ja ta kiirustas minema.

Ma valvatavad lihased ei tahtnud hästi sõna kuulata, kui emast pesin ja kuivatasin ning särgi selga tõmbasin. Pannud kella käe pea- le, see näitas juba üle seitsme, oli väljas kuulda farmitsõõliste as- keldamist, kes seusid oma hommikusi talitusi tegema.

Nõõpsain parasjagu pintsakut kinni, kui väike paar tagasi saa- bus. Tal oli käes kandik pindise kruusi aurava kohvi ja kahe pakku meeleiva kääruks. Ta asetas selle õlepallile ja tõmbas ligi teisipidi pöõratud ämbri nagu tooli, upitas emast jahakastile ning istus sel- lel nagu väike päkapikk kõrbeseelel, käed ümber põlvete, silmitsedes mind ootusärevalt.

"Teenijad on veel voodis, seepärast ma valmistasin selle väikeste eine sulle ise."

Istusin ämbrile ja rõõpsain suure sõõma kuuma kohvi. See oli must ja põletas nagu härjalt saadud hoop, kui tuline juga valgus laia- li minu väsinud kehas. Siis lõin hambad pakku leivakääru, koduleib, millel paks kord taluvõid ja selle peal veel tore kiht mett, mis oli pärit taradest, mille pikka rivi olin kordavalt näinud ülal nõmmel.

Sulgusin mäluks õndsalt silmad ja kui sirutasin käe kohvikruusi järele, tõstain pilgu väikesele kujule jahukastil.

"Ma ütlesin, sir, et see pole sugugi mitte väike eine, vaid lau- sa pidusõök. Kõik on väga maitsev."

Ta nägu lõi vallatult särama: "Oh, mis sa mõüd, kas tõesti? Mul on väga hea meel. No sina olid ka suurepärase. Ma ei suuda oma tänu väljendada."

Jätkaain sõõnaga sõõmait ja tundsin jõudu tagasi tulevat. Lord heitis äreva pilgu seasulgu.

"Herriot... need õmbused. Kas sa ei tahaks neile veel pilku heita...?"

"Ah need! Need on niisama, igaks juhaks. Paari päeva pärast võit- te need ise ära näkitseda."

"Suurepärase, kuid kas nendest ei jää haava? Vabest oleks parem, kui paneks sinna midagi peale!"

Peatusin poole sõõmise pealt. Seal see oli. Talle oli vaja täie- liku õnne jaoks veel oma propamiidini.

"Jah, vanapoiss, sinna peaks peale panema natuke seda prip.... prom, kurat ja põrgu, sest pole mingit tolku!" Ta heitis pea selga ja rõõgatas: "Charlie!"

Bestõõline ilmus uksele ja lõi kulpi: "Hommikust, m'lord."

"Hommikust, Charlie. Vaata, sellele emisele on vaja seda suure- pärsast salvi. Ütle veel kord valjusti, kuidas sa seda kutsud?"

Charlie neelatas ja ajas rinna ette: "Propamiid, m'lord."

Väike nees pildus heast neelast kääl üle pea. "Muidugi, propa- miid! Ei tea, kas ma kunagi saan selle sõõna suust välja?" ja ta van- tas inetlusega oma eestõõlist.

"Charlie, sul õnnestub see alati, ei tea, kuidas sa seda küll saudad?"

Charlie tegi väärrika kummarduse sellise tunnustuse peale. Lord Hulton pöõrdus minu poole: "Sa ju annad neile veel pisut

propamiidi, eks ju, Herriot?"

"Aga midagi, arvat, et mal on seda natuke isegi autos."

Istudes seal keset sigala, mee ja kohvi aroomi, tundsin ma pea-
aegu õndsust. Tema kõrgus oli kogu loost ilmselt valmistatud, Charlie
nool oli lai naeratatus, mis saatis teda alati lingvistikaalase osavuse
demonstreerimisel ja mis puutus minusse, siis tundsin tuju tõusvat.

Vaataisin taas sulgu ja pilt, mida nägin, oli tõesti tasuka täna-
se pingutuse eest. Väikesed põrsad, kes operatsiooni ajal olid olnud
varjul suurest kastis, olid tagasi ema juures, külg külje kõrval roo-
sas reas, väikesed saad kõvasti ümber nisade. Näis, et emise nisad
olid piima täis, sest puudus võitlus parema positsiooni pärast, va-
litses sivenenud keskendatuse õhkkond.

See oli tore tõuemis ja selle asemel, et lamada lihniku laual,
võis ta alustada oma perekonna üleskasvatamist. Nagu oleks oisid mu
mõttele lugenud, rõhkis ta paar korda ja minus hakkas pulbitsema va-
na tuttav tunne, sügav eesmärgi täitumise ja rahalolu tunne, mis tek-
kib isegi väiksema õnnestumise korral ja mille nimel ta saab elada.

Ja veel midagi. Minu teadvusess hiilis naljakas mõte - kes sel
hetkel veel peale minu, üksikisik millisel Inglismaa pikkus- või laius-
kraadil võib hõlmata kogu maailma, mille on valmistanud ja sorveerinud mar-
kita?

(Järgneb.)

VÕORKEESED SISUKOKKUVÕTTED

ЭСТОНСКОЕ ВЕТЕРИНАРНОЕ ОБОЗРЕНИЕ
Том XVII, № I, 1969

Э. Аавер - В сопутствие (3)

Председатель Общества Эстонских Ветеринарных Врачей, заслужен-
ный деятель науки Эстонской ССР Э.Аавер знакомит кратко с историей
ветеринарной профессии и ветеринарного журнала в Эстонии, подчерки-
вает основные задачи журнала и желает успеха в дальнейшем.

В. Парре - К читателю (3)

Главный редактор журнала "Эстонское ветеринарное обозрение" об-
ращается к читателям с объяснением задач и содержания издания и при-
зывает ветеринарных врачей к активному сотрудничеству. "ЭЭО" начинает
выходить снова после 49-летнего перерыва.

А. Пау - "Эстонскому ветеринарному обозрению" (4)

Главный редактор журнала "Эстонская природа" и один из руково-
дителей Эстонского Зеленого Движения желает "Эстонскому ветеринар-
ному обозрению" при возобновлении выхода интереса к новым проблемам,
чуткую реакцию и учета взаимозависимости всех явлений природы. Хоро-
шее состояние здоровья домашних животных является наиболее характер-
ным индикатором успешного ведения всего сельского хозяйства. Успеш-
ная работа ветеринарных врачей повисит их социальное положение. Эс-
тонское Зеленое Движение видит в "Эстонском ветеринарном обозрении"
естественного союзника в борьбе с общими трудностями.

В. Тилга, Х. Ингисаар, Р. Линдьяр - О сальмонеллезе в Эстонии (4)

Приводится обзор о сальмонеллезе в Эстонии по возбудителям и
видам животных начиная с 1939 года. Описывает нахождение сальмонелл
в естественных водоемах и в сточных водах. Более детально анализируют
распространение сальмонеллеза крупного рогатого скота в Эстонии
с 1961 по 1968 годы. Авторы приводят данные о борьбе со сальмонелле-
зом в Эстонии при помощи ветеринарно-гигиенических и иммунопрофилакти-
ческих мер. Для дезинфекции помещений и инвентаря рекомендуют рас-
твор "Эстостерил", содержащий 0,4 % перуксусной кислоты (0,3 литра
на 1 м² очищенной поверхности). 60-50 дней до отела коров вакциниру-
ют, а телят вакцинируют в возрасте 14-18 дней. Применяют противо-
сальмонеллезную концентрированную формальдегидную дилатку с промежу-
тком между вакцинациями в 12-14 дней. Доза вакцины составляет при
первой вакцинации соответственно 10 мл и 1-1,5 мл, а при второй ва-
цинации 15 мл и 1,5-2 мл. Хорошие результаты получены также изготов-
ленной в Эстонском институте животноводства и ветеринарии вакциной
"Салморалвак", штамма s. dublin-160 эту лиофилизированную живую
вакцину выпаивают с молоком телятам в возрасте 2-6 недель. В статье
приводится обзор иммунопрофилактики сальмонеллезом других видов жи-
вотных.

К. Тяхнас - Микобактериоз крупного рогатого скота в Эстонии (5)

Микобактериоз крупного рогатого скота имеет в Эстонии широкое
распространение. На третьем месяце жизни в некоторых хозяйствах
больше половины телят имеют парааллергическую туберкулиновую реакцию.
Микобактериоз крупного рогатого скота является экологической пробле-
мой, поскольку из загрязненной среды заражаются птицы и животные.
Крупный рогатый скот выделяет атипичные микобактерии молоком и фека-
лиями. Среди них много штаммов, вирулентных для кур (по биопробе от-
носятся к микобактерии комплекса avium-intracellulare) и причи-
нающих иногда у молодых животных в мезентериальных лимфоузлах патоло-
гические изменения регрессивного характера, похожие на туберкулез-
ные поражения. Для ограничения распространения микобактериозов не-
обходимо ликвидировать в скотных дворах голубей и воробьев, а также
обезвредить испражнения животных.

В. Симоварт, Т. Лахт, Я. Алаотс - Опыт борьбы с лейкозом крупного ро- гатого скота (7)

Авторы рекомендуют к применению комплекс мер борьбы с энзооти-
ческим лейкозом крупного рогатого скота (ЭЛКРС), который хорошо ре-
комендовал себя в практике Эстонской ССР. Этот комплекс содержит
следующие мероприятия:

- 1) свободные от инфекции стада исследуют один раз в год для
установления возможного заноса инфекции;
  - 2) на малопораженных фермах все зараженные животные выведут из
стада сразу после положительного диагноза;
  - 3) при средней степени зараженности стадо разбивают на заражен-
ную и незараженные части, которые содержат отдельно;
  - 4) на тяжело зараженных фермах стада полностью заменяют здоро-
выми животными (здоровый молодняк от собственного хозяйства или за-
купленные животные). Изолированные серологически отрицательные жи-
вотные подвергаются повторному (2-3 раза в год) исследованию 3-7 ме-
сячными интервалами. Положительно реагирующие животные удаляют из
стада. Методом исследования являлось иммунодиффузионная преципитация
глюкопротеидным антигеном в агаровом геле.
- При помощи данного комплекса удается снизить число инфицирован-
ных животных до минимума в течение 1-1,5 года. В течение 3-6 лет
удалось ликвидировать ЭЛКРС полностью в 5 хозяйствах республики.

В. Павел - Экологический мониторинг (9)

В обзорной статье приведено определение экологического монито-
ринга, содержание его и связь его с ветеринарией и медициной. Приве-
дены многочисленные примеры с разных областей жизни. Заключительная
часть статьи посвящена антимутагенам и их применению.

В. Йохансон - Бруцеллез в свиноферме Касванду (10)

Свиноферма Касванду (Раплаский район, колхоз Кайя) производит
ежегодно 11-12 тысяч поросят и свыше 900 тонн свинины. На ферме учас-
тились аборт и перегулы. При серологическом и бактериологическом
исследованиях был впервые в республике диагностирован бруцеллез сви-
ней (возбудитель Brucella suis). Для установления источника инфек-
ции исследовали козы, крупный рогатый скот, кошки, голуби и ляди
но с отрицательным результатом. Предполагают, что свиньи получили
инфекцию комбикормом или мясными отбросами убойного цеха колхоза.

Х. Вестермарк - Основные принципы защиты животных в Финляндии (10)

Почетный член Эстонского Общества Ветеринарных Врачей, финский
профессор Х. Вестермарк подробно описывает организацию защиты живот-
ных в Финляндии и их тесную связь с ветеринарными учреждениями.

О. Тамм - Рефераты (11)

Рефераты иностранной ветеринарной периодики.

П. Ирвел - Ветеринарный врач вчера, сегодня, завтра (12)

В проблемной статье главный ветеринар Раквереского района ЭССР
анализирует состояние ветеринарной службы, ее основные недостатки и
высказывает предложения для улучшения работы ветеринарных врачей.
Кое-что из новшества уже внедрено в практику в Раквереском районе.
Лечение мелких животных (собаки, кошки) для владельцев платное. Об-
служивание частного сектора также предполагает переводить на плат-
ную основу (за исключением мер по борьбе с инфекционными заболева-
ниями). Дезинфекционные работы для хозяйства выполняют на договорном
основании за определенную плату. Автор видит и другие возможности

усовершенствованию ветеринарной работы: следует восстановить должность сельского ветврача (часть зарплаты от клиентов, часть от государства, за борьбу с инфекционными болезнями), колхозные ветврачи должны иметь возможность переходить в государственную ветеринарную сеть (для хозяйства от них исследования и лечение незаразных болезней платные, а борьба с инфекциями - бесплатная), часть ветеринарных врачей могли бы работать по соответствующим патентам. Лабораторные исследования могут быть платными за исключением диагностики заразных болезней. Вся корпорация ветеринарных врачей республики должна повысить качество своей работы, а также личный и профессиональный престиж.

В. Парре - Кодекс профессиональной этики ветеринарных врачей Эстонии (13)

Профессиональная этика является наиболее существенным основанием для любых специальностей, но для ветеринарии она приобретает особое значение. "Кодекс профессиональной этики ветеринарных врачей Эстонии" был введен в действие 51 год тому назад (6 марта 1938 года) в независимой Эстонской Республике. Текст кодекса состоит из 19 параграфов, отражающих все этические стороны деятельности ветеринарного врача. Ветврачи республики, особенно старшие поколения, соблюдали кодекс безукоризненно. Автор статьи обращается к читателям с предложением обсудить кодекс и модернизировать его.

К. Алавети - Об усовершенствовании сельскохозяйственного образования (14)

Проректор по учебной работе Эстонской сельскохозяйственной академии анализирует состояние сельскохозяйственного образования в Эстонии и излагает принципы усовершенствования его (в том числе и ветеринарного образования) в Эстонской сельскохозяйственной академии. Предполагает выдавать 2 равнозначительных диплома: большинство студентов заканчивают курс обучения четырьмя годами, более способные и перспективные студенты занимаются 6 лет.

В. Кунтс - Ветеринарная служба в Эстонской Республике (15)

В Эстонской Республике (до установления советской власти) насчитывалось в 1939 году 600000 голов крупного рогатого скота (из них 470000 дойных коров), 440000 свиней, 700000 овец, 220000 лошадей и 2000000 домашних птиц. Эти животные распределялись между 140000 хуторами. Руководителем ветеринарной работы в республике являлась Ветеринарная служба Министерства сельского хозяйства (персонал всего 3 ветеринарных врача и 2 канцелярских работника). В их подчинении работали 11 уездных ветеринарных врачей. Последним подчинились участковые ветеринарные врачи (всего около 100 человек). В 1938 году число ветврачей в республике составляло 188 человек. Участковый ветеринарный врач получал от государства зарплату 100-120 эрон в месяц за профилактику заразных болезней. К этому добавлялись доходы от частной практики при лечении незаразных болезней. Эстонское государство построило или арендовало здания для ветеринарных участков и продавало льготно легковые автомобили (стоимость автомобиля составляла 6-7 месячных зарплат среднего ветеринарного врача). Отчетность была минимальной. Ветеринарных врачей имели также племенные рассадники, мясокомбинаты, рынки. Городские ветеринарные врачи занимались лечением мелких животных (собаки, кошки). Сывороточный институт готовил качественные диагностические вакцины, сыворотки и др. биопрепараты. Основными инфекционными заболеваниями являлись в то время туберкулез крупного рогатого скота, рожа свиней, и режа гетамус лошадей. Бруцеллез был в общем ликвидирован.

В. Тухвер - О Тартуском Ветеринарном факультете во время независимости и в советский период (16)

Автор статьи является почетным членом Общества Эстонских Ветеринарных Врачей и самым старшим профессором ветеринарного факультета Эстонской сельскохозяйственной академии. Проф. В. Тухвер преподавал на факультете и в период Эстонской Республики. В статье приводятся подробные данные об условиях работы и о преподавателях факультета начиная с 1919 года до сего времени. Характеризует введение учебной работы и защиту академических степеней. По общей оценке факультет справился хорошо с учебной, воспитательной и исследовательской работой.

Э. Эрнито - "Эстонское ветеринарное обозрение" в 1925-1940 годы (19)

В статье приведены данные о начале издания "Эстонского ветеринарного обозрения", о редакторах, местах издания и о тематике в те-

чение 16 лет (соответственно 16 томов). В течение этого времени было опубликовано 396 оригинальных статей от 94 авторов по всем ветеринарным дисциплинам. Много опубликовано рефератов из иностранной периодики. Публиковались статьи об устройстве ветеринарного дела в республике, о делах ветеринарного общества и о профессиональных интересах ветеринарных врачей республики. "ЭВО" публиковало также инструкции ветеринарного управления, распоряжения, сообщения ветеринарного факультета, жблен, перемещения кадров, знаменательные даты, хронику и т.д. Тираж "ЭВО" составлял в 1940 году 350 экземпляров (для ветврачей и для обмена). В это время работало в Эстонии 188 ветеринарных врачей (в том числе 156 эстонцев). По существу "ЭВО" является хроникой ветеринарной профессии в Эстонии за 1925-1940 годы.

В. Алавети - О избяе один год спустя (20)

Специальный совет по защите диссертации K120.33.03 был открыт при Эстонской сельскохозяйственной академии в 1978 году (специальности: 16.00.03 - ветеринарная микробиология, вирусология, эпизоотология и микология, а также 16.00.02 - патология, онкология и морфология животных). Председателем Совета является проф. Н. Коэлов (раньше проф. Э. Ням), Совет состоит из 13 членов. В течение 10 лет защищены 35 кандидатских диссертаций, из них 5 из Литвы, 3 из Латвии и 7 из Эстонии. Все степени кандидат наук утверждены ВАК'ом.

В. Парре - Подписание омов ветеринарных врачей (21)

Первого июля 1969 года получили дипломы ветеринарного врача 56 выпускников ветеринарного факультета Эстонской сельскохозяйственной академии, из них 4 с отличием. Сообщается имена и фамилии выпускников, а также их первые места работы в качестве ветеринарных врачей.

И. Баргала - Учредительное собрание Общества Эстонских Ветеринарных Врачей и о собраниях правления Общества (21)

Общество Эстонских Ветеринарных Врачей было заново (через 49-летний перерыв в деятельности) основано в г. Тарту 4 октября 1988 года на общереспубликанском собрании ветеринарных врачей. Председательствовал декан ветеринарного факультета ЭСХА доц. А. Коэль, доклад сделал ведущий научный сотрудник СИИМВ В. Алавер. После этого обсудили проект устава общества и другие актуальные вопросы. Тайным голосованием выбрали председателем Общества Э. Алавера, а членами правления стали А. Нурики, А. Коэль, П. Ирваа, П. Варик, А. Кунт, Т. Халдмаэ, Т. Парве, Н. Каал, Н. Таримэс, Х. Калак, М. Айдинг, В. Пуусеп, Х. Пийл, Я. Алавети, И. Баргала и А. Тамм. После официального следовала общественная часть собрания. Правление ОБВВ собиралось до сих пор четыре раза (5 октября 1988 г., 25 октября 1988 г., 18 января 1989 года и 28 июня 1989 г.). На первом заседании правления заместителем председателя ОБВВ выбрали А. Нурики.

УСТАВ общества ветеринарных врачей Эстонии (23)

И. Баргала - Члены-основатели ОБВВ (24)

ОБВВ имеет 677 членов-основателей и 14 отделений в районах. По отделениям члены распределяются следующим образом: Халласалу - 12, Хярья - 112, Ягоча - 48, Кохтла-Ярве - 17, Пайде - 38, Пилва - 33, Пярну - 54, Рывере - 65, Рапла - 30, Салрема - 26, Тарту - 128, Валга - 31, Вильянди - 54 и Выру - 29. Прием новых членов продолжается.

В. Парре - В редакции "Эстонского ветеринарного обозрения" (27)

Редакция "ЭВО" избрала 18 января 1989 г. на заседании правления общества в составе: В. Парре (главный редактор), О. Тамм (заместитель редактора), Я. Алавети (заместитель редактора), Э. Эрнито и М. Яакис. В редакционную коллегия входят Э. Алавер, А. Коэль, Х. Пийл, А. Нурики, М. Пэгол, Я. Алавети, В. Парре, Т. Парве, А. Кунт и О. Тамм. Журнал имеет следующие постоянные рубрики: оригинальные статьи, обзор иностранной ветеринарной литературы, проблемные статьи, хроника, жизнь Общества Эстонских Ветеринарных Врачей, персональные сообщения и развлекательный раздел.

У. Хелтсаку - ОБВВ и ветеринарное студенчество (27)

Автор описывает жизнь и проблемы студенчества ветеринарного факультета и связь студенчества с Обществом Эстонских Ветеринарных Врачей. Студенты стремятся к большому содружеству с ОБВВ.

Х. Аарт - Профессор Карл Сарал и его семья (28)

Карл Сарал родился 6 февраля 1880 года в Велгамма в многодет-

ной семье крестьянина. Закончил Тартуский Ветеринарный Институт и был признан преподавателем ветеринарного факультета Тартуского Университета с 1919-1941 гг. Докторскую диссертацию защитил в 1924 г. Начиная с 1926 года был профессором хирургии, заведующим кафедрой хирургии и звездным хирургической клиникой. Дважды был деканом ветеринарного факультета (1923-1931 и 1936-1937). В 1941 г. проф. К.Сарал с семьей депортировали в Сибирь, где он и его супруга скончались, а два сына годами позже вернулись на родину.

В.Тмага - Профессор Фердинанд Лая (2)

Ф.Лая родился в уезде Тартумаа (возлесть Кезкен) в семье кузнеца. Закончил в 1917 году Тартуский Ветеринарный Институт. Участвовал в первой мировой войне, работал в Казанском ветеринарном институте в качестве ассистента кафедры оперативной хирургии. Вернувшись в Эстонию работал в Бактериологической станции Тартуского Университета. Защитил докторскую диссертацию и начиная с 1929 года был доцентом, а позже профессором эпизоотологии и частной микробиологии Ветеринарного факультета Тартуского Университета. Проф. Ф.Лая исследовал бруцеллез, туберкулез, бешенство и рожу свиней. Был деканом ветеринарного факультета с 1944 по 1947 годы. С 1946 г. академик АН СССР, начиная с 1947 г. директор Института Животноводства и Ветеринарии. В 1950 году по несправедливым мотивам был лишен руководящих должностей, но остался профессором кафедры. Проф. Ф.Лая умер 2 января 1956 г. Он был признанный ученый и широко популярный человек.

Х.Аарт - Профессор Александр Лаас (18.II.1889 - 15.X.1957) (3)

А.Лаас родился в Тартуском уезде в семье крестьянина, закончил Тартускую школу Ветеринарных Фельдшеров, после чего работал в Витобской губернии. Участвовал в первой мировой войне. В 1921 году закончил Московский Ветеринарный Институт. Вернувшись на родину закончил в 1925 году Ветеринарный факультет Тартуского Университета и был направлен стипендиатом в Вену к проф. Д.Вирту, где совершил докторскую диссертацию. Проф. А.Лаас работал на ветеринарном факультете 33 года преподавая клиническую диагностику и частную патологию и терапию. Учебник клинической диагностики А.Лаас вышел в четырех изданиях.

THE ESTONIAN VETERINARY REVIEW

Vol. XVII, no. 1, 1989.

Н.Аавер - Preface (3)

The Chairman of the Estonian Veterinaries' Society, Merited Scientist of the Estonian SSR presents the history of the journal of veterinary surgeons in Estonia up to the present day, points out its main aims and wishes every success to the re-opened journal.

Л.Патте - To the Reader (3)

The Editor-in-Chief of the "Estonian Veterinary Review" addresses the readers of the journal, defining the aims and content matter of the journal and appealing for readers' contribution.

А.А.Паю - To "The Estonian Veterinary Review" (4)

The Editor-in-Chief of "Eesti Loodus" and a leader of the Estonian Green Movement Ants Paaju wishes "The Estonian Veterinary Review" on the occasion of its re-opening enthusiasm and zeal, open eyes and open ears to grasp and respond to everything and good understanding of the inseparable intertwining relationships of Nature. Cattle in good health is a sensitive indicator of the general state of the whole household. Through successful work the social status of the veterinary surgeon is sure to go up. The Estonian Green Movement greets "The Estonian Veterinary Review" as its ally uniting Estonian veterinary surgeons in their struggle against common difficulties and hardships.

У.Тилла, Н.Юксайар, Р.Линдстрв - Salmonellosis in Estonia (4)

An overview of salmonellosis of domestic animals in Estonia since 1959 is given, presenting the results of the study by the causative agents and the species of animals affected. Salmonella finds in waste water and water bodies are described. Bovine salmonellosis and its spread in Estonia in 1961-1968 is analysed in detail. Veterinary hygienic measures and immunopreventive steps taken in Estonia to combat salmonellosis are reported on. "Estosteril" solution con-

taining 0.4 per cent of paracetic acid in doses of 0.3 l per 1 square meter of cleaned surface is suggested for disinfecting rooms and agricultural inventory. Cows in the last stage of gestation (60-50 days before calving) and calves (14-18 days of life) are vaccinated against salmonellosis with concentrated formol vaccine two times over an interval of 12-14 days. The vaccine is administered first 10 ml and 1-1.5 ml respectively. The second time the dose will be 15 ml and 1.5-2 ml respectively. Fairly good results have been gained by the oral administration of lyophilized live vaccine "Salmooralvak" produced by the Estonian Institute of Animal Breeding and Veterinary Medicine from S. dublin-160 strain. "Salmooralvak" is given to calves of 2-6 weeks in milk. Immunoprevention of salmonellosis among other animals is also dealt with.

К.Табнас - Bovine Mycobacteriosis in Estonia (5)

Bovine mycobacteriosis is wide-spread in Estonia, especially among calves in their third month of life, when there are farms on which paraallergic tuberculin reaction can be found in more than half of the cattle. Bovine mycobacteriosis is in fact an ecological problem, with birds and animals becoming infected in the polluted environment. From cattle atypical mycobacteria are passed over to other animals in milk and dung, the latter containing a lot of strains virulent to hens (mycobacteria of the avium-intracellulare complex in biosamples) which sometimes cause regressive tuberculosis-like changes in the mesenteric lymphatic nodes of the calves. To stop mycobacteriosis from spreading, pigeons and sparrows in cow-sheds should be liquidated and manure must be subjected to biothermal treatment.

Л.Симеварт, Т.Иаht, Л.Алааст - Some Experience in Treating Bovine Leucosis (7)

The authors suggest a treatment complex for bovine enzootic leucosis (BEL) which has recommended itself in practice on the farms of the Estonian SSR. It consists of the following measures; 1) all cattle free of infection are kept under control to prevent the infection from being brought in, the cattle are checked once a year, all animals brought to the farm are also carefully examined; 2) on moderately infected farms all infected cattle are taken out of the stock immediately after the diagnosis has been made; 3) on farms of average infection the herd is broken into an infected group and an infection-free group which are kept separately; 4) when the cattle are seriously infected the basic stock is gradually replaced by either the healthy young cattle on the farm or animals brought in from farms free of leucosis. The isolated seronegative animals are repeatedly checked 2-3 times a year over a 3-7 month period and infected animals are separated from the healthy ones. The test method used is immunodiffusion precipitation reaction with glycoprotein antigen in agar gel.

When this treatment was followed, it was possible to cut the number of infected animals to minimum in 1-1.5 years. In 3-6 years leucosis was abolished on five agricultural farms; Pirita Model State Farm, Juri State Farm, State Farm named after V.I. Lenin (Harju District) and Estonia Collective Farm and the Farm of the Jagneda Agricultural Technical School (Paide District).

В.Павел - Ecological Monitoring (9)

The notion of ecological monitoring, its application in veterinary science and medicine are presented in this survey. Striking examples taken from different spheres of life serve to illustrate the presentation. The conclusive part of the paper is devoted to antimetagens and possible ways of their application.

У.Юхансон - Brucellosis on the Kaavandu Pig Farm (10)

The Kaavandu pig farm on the Kaiv Collective Farm produces 11-12 thousand piglets and over 900 tons of pork per year. Abortions and cases of sows coming to heat again became frequent on the farm, and after serological and bacteriological examination the diagnosis of pig brucellosis (*Brucella suis*) was first made in Estonia. To find the source of infection serologic examination of blood samples from goats, cattle, cats, pigeons and allergic examination of people was made but without positive results. To liquidate the disease all pigs, the young ones from the sows of the pigsty included, had to be kept in isolation from other animals, fattened and slaughtered. Sows were slaughtered after farrowing and weaning of piglets. It is supposed that the infection was brought into the pigsty either with tainted

concentrated feed or with slaughtering offals from the farm's slaughter-house.

H. Westermark - The Fundamentals of Animal Protection in Finland (10)

Honorary Member of the Estonian Veterinaries' Society Prof. H. Westermark presents a detailed survey of the activities of the Finnish societies for the prevention of cruelty to animals in their close interrelation with veterinary science and activities.

O. Tamm - Abstracts (11)

The author reviews articles on veterinary medicine in foreign journals.

P. Irval - The Veterinary Surgeon Yesterday, Today, Tomorrow (12)

The head veterinary surgeon of the Rakvere district analyses the present state of veterinary work, its most striking shortcomings and suggests ways of improvement. From 1989 in Rakvere district fees are charged for all veterinary aid to small domestic animals (dogs, cats). Disinfection on collective and state farms (with the exception of epidemic outbreaks) is to be paid for according to the contracts concluded between the farms and the veterinary services. Individual farmers will also be catered for fees the payment of which will be receipted. The author suggests some more organizational changes; the institution of the village vet post (paid partly by his clients and partly by the state for his work in epidemic prevention), collective farms transferring veterinary surgeons from their pay-rolls to the state veterinary service (farms paying for cattle control and treatment of non-infectious diseases, the treatment and prevention of infectious diseases being free of charge), offering patents for veterinary practice to veterinary surgeons, farmers paying for laboratory tests on bees, feeds and animals for sale, while prevention of infectious diseases being given free of charge. Veterinary surgeons should raise the reputation of their profession by excellent services and good work.

J. Parre - On Professional Ethics of Veterinary Surgeons (13)

Professional ethics is the main support in all professions. The Code of Professional Ethics for Estonian veterinary surgeons was established 51 years ago. It was adopted by the Board of the Chamber of Veterinary Surgeons on March 6, 1936. The text of the Code in 19 paragraphs is presented, and an idea is voiced that contemporary veterinary surgeons might find the Code, in a somewhat modified form, useful.

K. Aleksand - Improving Agricultural Education (14)

Prorector in Study Matters of the Estonian Academy of Agriculture analyses the present state of Estonian agricultural education and presents basic principles for the reorganization of the further agricultural education in Estonia (veterinary education included) to update the level of instruction.

J. Kunts - Veterinary Service in the Republic of Estonia (15)

There were about 800,000 heads of cattle (470,000 of dairy cattle), 440,000 pigs, 700,000 sheep, 220,000 horses and 2,000,000 of poultry in the Republic of Estonia in 1939. These animals were kept on 140,000 farms. Veterinary work was controlled by the Veterinary Service at the Ministry of Agriculture (3 veterinary surgeons and 2 functionaries) supervising 11 regional veterinary officers, who controlled the work of approximately 100 district veterinary surgeons. A district veterinary surgeon carried out prevention and control of epidemics for his basic salary of 100-120 kroons a month. His income was supplemented by fees in private practice for the treatment of non-infectious diseases. Surgeries for district veterinary surgeons were built or rented at the state's expense. Veterinary surgeons also had the advantage of buying duty-free cars. An average veterinary surgeon could buy a car for his 6-7 month salary. There was little official accounting or reporting. Veterinary surgeons were employed at breeding stations, slaughter-houses and market-places. Veterinary surgeons residing in towns treated small domestic animals (dogs, cats). The Serum Institute made high-quality diagnostic preparations, vaccines, sera and other biopreparations. The most serious epidemic diseases to be dealt with were bovine tuberculosis and swine erysipelas; horse tetanus was rare, there was practically no brucellosis.

J. Tahver - On the Tartu Faculty of Veterinary Medicine in the Days of Political Independence and under Soviet Power (16)

The author is a Honorary member of the EVS and the oldest professor at the faculty. He was a university lecturer in the Republic of Estonia. A detailed survey is given about the activities and staff of the faculty from 1919 to present days. Instruction, research, academic degrees and the teaching staff at the faculty are discussed and characterized. It has been underlined that the faculty has done well in professional training, education and research all through its history; under political independence as well as in Soviet times.

E. Ernits - "The Estonian Veterinary Review" in 1925-1940 (19)

This is a survey of the foundation, editors, places of publication and subject matter of the journal over 16 years of its publication. Over this period of time "The Estonian Veterinary Review" published 396 contributions by 94 authors covering all branches of veterinary science (120-320 items per year). Abstracts and surveys of the treatment of certain problems in foreign journals were published in great numbers. Most essential were articles on the state organizational system of veterinary prophylactic work, on the organizations of veterinary surgeons and on their occupational interests. Regulations and instructions of the Veterinary Service, news of the Veterinary Faculty, jubilee congratulations, announcements on shifts in the staff and other news items also appeared in "The Estonian Veterinary Review". In 1940 "The Estonian Veterinary Review" came out in 350 copies which was a sufficient number to provide for the 188 veterinary surgeons (of whom 156 were Estonians) and the exchange stock. In 1925-1940 "The Estonian Veterinary Review" was the journal that chronicled the life and activities of the Estonian veterinary surgeons.

J. Alaots - Jubilee Congratulations a Year Later (20)

The special board for conferring academic degrees in veterinary sciences K 120,33.03 was set up at the Estonian Academy of Agriculture in 1978. The Board can award academic degrees in veterinary medicine in the following sciences: 16.00.03 - veterinary microbiology, virology, epizootology and mycology, and 16.00.02 - animal pathology, oncology and morphology. The Board is headed by Prof. N. Kozlov (after Prof. E. Mõmm). The Board consists of 13 members. In ten years, 35 Candidate dissertations (of which 5 came from Lithuania, 5 from Latvia and 7 from Estonia) have been successfully defended and the decisions of the Board approved by the Higher Attestation Board.

J. Parre - New Members of the Family of Veterinary Surgeons (21)

On the first day of July, 1989, fifty-five graduates of the Estonian Academy of Agriculture were given diplomas of veterinary surgeons. Four young surgeons graduated with honours. The names and the first jobs of the young veterinary surgeons are listed.

J. Barkala - An Overview of the Foundation Meeting of the Estonian Veterinaries' Society and the Meetings of Its Board (21)

The Estonian Veterinaries' Society was founded in Tartu, Oct 4, 1988 by the meeting in the festive assembly hall in the Estonian Academy of Agriculture which was attended by veterinary surgeons from all over Estonia. The meeting was presided over by the Dean of the Veterinary Faculty A. Kolk, the major report was delivered by the leading researcher of the Estonian Institute of Animal Breeding and Veterinary Medicine E. Aaver. The draft of the Statutes of the Society was discussed followed by talks on other vital questions concerning the activities of the Society. By secret ballot E. Aaver was elected Chairman of the Society and A. Nurrik, A. Kolk, P. Irval, P. Varik, A. Hunt, T. Hallimie, T. Parve, N. Eaal, N. Tarkmees, H. Kavak, M. Aidnik, U. Puusepp, H. Peil, J. Alaots, I. Barkala and A. Tamm were elected Members of the Board. The meeting was concluded with a social gathering.

The Board of the Estonian Veterinaries' Society has to date had four meetings (Oct 5, 1988; Oct 25, 1988; Jan 18, 1989 and June 28, 1989). At the first meeting of the Board A. Nurrik was elected Vice-Chairman of the Society.

The Statutes of the Estonian Veterinaries' Society (23)

I. Barkala - The Founders of the Estonian Veterinaries' Society (24)

The Estonian Veterinaries' Society has 677 foundermembers from 14 sections of the society (they joined the society in 1988). These

members come from the following sections; Haapsalu - 12, Harju - 112, Jõgeva - 48, Kohtla-Järve - 17, Paide - 38, Põlva - 33, Pärnu - 54, Rakvere - 65, Rapla - 30, Saaremaa - 26, Tartu - 128, Valga - 31, Viljandi - 54 and Võru - 29. The sections continue admitting new members.

J. Parre - The Editors of "The Estonian Veterinary Review" (27)

The editors of "The Estonian Veterinary Review" were elected at the board meeting of the Estonian Veterinaries' Society of Jan 18, 1989, including; J. Parre (Editor-in-Chief), O. Tamm (Subeditor), J. Alaots (Subeditor), E. Ernits and M. Jalakas. The editorial board includes E. Aaver, A. Kolk, H. Peil, A. Nurmik, M. Peegel, J. Alaots, J. Parre, T. Parve, A. Hunt and O. Tamm. The journal will carry the following regular columns; Original reports, News of the Estonian Veterinaries' Society, Discussions, History and present time, Abstracts and Books abroad, Personalia/In memoriam, Short Stories and Humour.

U. Lehtsaalu - Students of Veterinary Surgery to the Estonian Veterinaries' Society (27)

Problems of student life are being discussed in their interdependence with the activities of the Estonian Veterinaries' Society. Students are striving for comprehensiveness and professionalism in their studies.

H. Aart - Professor Karl Saral and his Family (28)

Karl Saral was born into a large farmer's family near Valga on Feb. 06, 1880. He went to the Soontaga Primary School, H. Treffner's Gymnasium and the Alexander School. He graduated from the Tartu Veterinary Institute and was a much-respected lecturer at the Faculty of Veterinary Medicine in 1919-1941. He got his Doctor's degree in 1924. From 1926 he worked as Professor of surgery, Head of the Department of Veterinary Surgery and of the Surgical Hospital. Over the years of 1923-1931 and 1936-1937 Prof. K. Saral was Dean of the Faculty of Veterinary Medicine. In 1941 Prof. K. Saral and his family were deported to Siberia. Professor K. Saral and his wife lost their lives in imprisonment, their two sons returned to their homeland after long years in captivity.

V. Tilga - Professor Ferdinand Laja (29)

F. Laja was born into a smith's family in the Meeksi parish of the Tartu region. He went to the Tartu Municipal School, H. Treffner's Private Gymnasium, and in 1917 graduated from the Tartu Veterinary Institute. He was mobilized into the tsarist army, participated in the Revolution and the Civil War and worked as an assistant at the Operative Surgery Department of the Kazan Institute of Veterinary Medicine. He repatriated and started work at the Faculty of Veterinary Medicine of Tartu University; first at the Bacteriology Station and after the defence of the Doctor's dissertation in 1929 as Associate Professor and Professor at the Department of Epizootology and Special Bacteriology. He studied brucellosis, tuberculosis, rabies and swine erysipelas. He was Dean of the Faculty (1944-1947), from 1946 Member of the Academy of Sciences of the Estonian SSR and from 1947 Director of the Institute of Animal Breeding and Veterinary Medicine. In 1950 he fell in disfavour and under persecution by the authorities. He lost several of his posts and continued work as Professor of epizootology and microbiology. Prof. F. Laja died on Jan. 2, 1956. He was a renowned specialist who was very popular among his colleagues and general public.

H. Aart - Professor Aleksander Laas (18.III 1889 - 15.X 1957) (30)

A. Laas was born into a farmer's family in the Arumäsa parish of the Tartu region. He went to the Aru Country Elementary School and the Tartu School of Veterinary Surgeons' Assistants. He was appointed to his first job in the Vitebsk province and there he was mobilized into the tsarist army. In 1921 he graduated from the Moscow Institute of Veterinary Medicine. He returned to his homeland, graduated from the Faculty of Veterinary Medicine and was given a scholarship for his Doctor's dissertation with Prof. D. Wirth in Vienna. A. Laas was on the staff of the Faculty for 33 years, first as Associate Professor and later as Professor and Head of the Department of Internal Diseases. He lectured in clinical diagnostics and in specific pathology and therapy. His textbook of clinical diagnostics has come out in four editions.

SISUKORD

E. Aaver x Saateks	3
J. Parre x Lugejale	3
A. Paju x "Besti Loomaarstlikule Ringvaatele"	4

ORIGINALKIRJUTISED

V. Tilga, H. Jõgisaar, R. Lindjärv x Salmonelloosist	
Bestis	4
K. Tühnas x Veiste mikobakterioos Bestis	5
J. Simovart, T. Laht, J. Alaots x Veiste leukoosil tõrje kogemusi	7
U. Pavel x Ökoloogiline monitoring	9
V. Johanson x Brutselloos Kasvandu seafarmis	10

VÄLISEIRIANDUSEST

H. Westermarck x Loomakaitse põhilised Soomes	10
O. Tamm x Refereeringuid	11

KAJAD JA VASTUKAJAD

P. Irvil x Loomaarst eile, täna, homme	12
J. Parre x Loomaarstide kutse-etikast	13
K. Alekand x Põllumajandushariduse tähtsusest	14

OLI JA ON

J. Kunts x Veterinaarteenistus Besti Vabariigis	15
J. Tehver x Mõnda Tartu Veterinaariateaduskonnast oma-riikluse päivil ja nõukogude perioodil	16
E. Ernits x "Besti Loomaarstlik Ringvaade" aastail 1925-1940	19
J. Alaots x Juubelijuttu aastase hilinemisega	20
J. Parre x Täiendus veterinaararstide perele	21

ESTI LOOMAAARSTIDE ÜHINGUS

J. Barkala x Ülevaade ELÜ asutaniskoosselekust ja juhatuse koosselektest	21
Besti Loomaarstide Ühingu põhikiri	23
I. Barkala x Eesti Loomaarstide Ühingu asutajaliikmed ..	24
J. Parre x "Besti Loomaarstliku Ringvaate" toimetuses ..	27
U. Lehtsaalu x Veterinaariühilispilastelt ELÜ-le	27
Besti Loomaarstide Ühingu suvepäev	27

PERSONALIA

H. Aart x Professor Karl Saralist ja tema perest	28
V. Tilga x Professor Ferdinand Laja 100	29
H. Aart x Professor Aleksander Laas 100	30

MEKLELAHUTAJA

J. Herriot x Loomaarstist lenduriks I	31

VÕORKEELSED SISUKOKKUVÕTTED

Эстонское Ветеринарное Обозрение /том XV/11, № 1, 1989/	36
The Estonian Veterinary Review (vol. XVII, no. 1, 1989) ..	38

ЭСТОНСКОЕ ВЕТЕРИНАРНОЕ ОБОЗРЕНИЕ. На эстонском, русском и английском языках. Информационный центр Госагропрома Эстонской ССР. Цена 3 руб. Тоimetaja O. Tamm. Tehniline toimetaja E. Kiin. Korrektor U. Liiv. Trükkida antud 3. 11. 1989. MB-06069. Formaat 60x84/8. Tingrükipoognaid 4,65. Arvestuspoognaid 8,58. Trükkiaev 2000. Tell. nr. Hind 3 rub. ENSV ATK Infokeskus, 200031 Tallinn, Tehnika 24. ENSV ATK Infokeskuse trükikoda, 200031 Tallinn, Sügise 14

EBI

Trükiasutusest tingitud tehniliste põhjuste tõttu on meie "Eesti Loomaarstliku Ringvaate" 1. number kirbukirjas. Alates 2. numbrist on kiri normaalse suurusega.

"EIR" väljaandmise kulud (honoraridest kuni levitamiseni) tasub täielikult Eesti Loomaarstide Ühing oma vahenditest ilma mingi dotatsioonita, seetõttu kujuneb üheknumbri hind küllalt kõrgeks. Toimetus töötab ühiskondlikel alustel tasuta ja ei osale "EIR" hinnakujunduses.

Toimetus